T.C
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ ve KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET ve SOSYAL BİLİMLER BİLİM DALI

YUGOSLAVYA SOSYALİST FEDERAL CUMHURİYETİ'NDEN GÜNÜMÜZ KOSOVA CUMHURİYETİ'NE KOSOVA'DA TÜRK KİMLİĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hakan TABAKU

BURSA 2017

T.C
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ ve KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET ve SOSYAL BİLİMLER BİLİM DALI

YUGOSLAVYA SOSYALİST FEDERAL CUMHURİYETİ'NDEN GÜNÜMÜZ KOSOVA CUMHURİYETİ'NE KOSOVA'DA TÜRK KİMLİĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hakan TABAKU

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Sertaç Serdar

BURSA 2017

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda 701515042 numaralı Hakan Tabaku'nun hazırladığı "Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nden Günümüz Kosova Cumhuriyeti'ne Kosova'da Türk Kimliği" konulu Yüksek Lisans ile ilgili tez savunma sınavı, 31./10/ 2017 günü 13:30 - 15:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/ çalışmasının Başarılı olduğuna Oy Birliği ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)
Yrd. Doç. Dr. Sertaç SERDAR
Uludağ Üniversitesi

Üye
Doç. Dr. Mert Ali Gökırmak
Uludağ Üniversitesi

Üye
Yrd. Doç. Dr. T. Gökhan Özçelik
Nişantaşı Üniversitesi

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum "Yugoslavya Sosyal Federal Cumhuriyeti' nden Günümüz Kosova Cumhuriyeti' ne Kosova' da Türk Kimliği" başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynakların usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

ADI SOYADI: HAKAN TABAKU

ÖĞRENCİ NO: 701515042

ANABİLİM DALI: SİYASET BİLİMİ ve KAMU YÖNETİMİ

ENSTİTÜ: SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BURSA

2017

SOSYAL BİLİMLER

ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 22/09/2017

Tez Başlığı / Konusu: YUGOSLAVYA SOSYALİST FEDERAL CUMHURİYETİ' NDEN GÜNÜMÜZ KOSOVA CUMHURİYETİ'NE KOSOVA' DA TÜRK KİMLİĞİ

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam ..173... sayfalık kısmına ilişkin, 22./09./2017 Tarihinde şahsım tarafından ..... adlı intihal tespit programından (Turnitin) aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 15. ' tür.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kaynakça hariç
2- Alıntılar hariç/ dahil
3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları' nı inceledim ve bu Uygulama Esasları' nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Yrd. Doç. Dr. Sertaç Serdar

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı:	Hakan Tabaku
Öğrenci No:	701515042
Anabilim Dalı:	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Programı:	Yüksek Lisans
Statüsü:	☒ Y.Lisans ☐ Doktora

(Adı, Soyad, Tarih)

*** Turnitin programına Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.**

ÖZET

Yazar Adı ve Soyad	Hakan TABAKU
Üniversite	Uludağ Üniversitesi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Bilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Tezin Niteliği	Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	
Mezuniyet Tarihi	…. / …. / ….
Tez Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Sertaç SERDAR

Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nden Günümüz Kosova Cumhuriyeti'ne Kosova'da Türk Kimliği

Bu çalışmada, Osmanlı'nın Kosova topraklarından çekilmesiyle birlikte orada kalan Türk toplumunun kimliklerini yaşatmak için verdikleri mücadeleler ve Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti döneminden günümüze kadarki sürecin üzerinde durulmuştur. Kosova'da Türk kimliğinin hangi aşamalardan geçtiği bu süreç içerisinde Kosova Türk toplumunun ne gibi adımlar attığı araştırılmıştır.

Öncelikli olarak kimlik kavramının araştırılmasına, genel sözlüklerde ve farklı disiplinlerdeki tanımların tespitiile başlamıştır. Kimlik, çeşitli perspektiflere ayrılarak tanımlanmıştır. Ardından kimliğin kültürel, kişisel, kolektif ve milli tanımlarına yer verilmiştir. Kosova tarihçesi, Osmanlı İmparatorluğu döneminden günümüz Bağımsız Kosova Cumhuriyeti'ne kadar anlatılmıştır. Kosovalı Türklerin kimlik sorunları ve Kosova ulusal kimliğinin kurulma aşaması, Kosova'da yaşayan etnik kimliklerin aralarında yaşadıkları kimlik çatışmaları incelenmiştir. Balkanlar'da Türk kimliği, Kosova örneği ile araştırılmıştır. Çalışmanın temel amacı olan Kosova'da Türk kimliğine, önemli olayların yaşandığı Kosova Türkleri'nin bölgede temsil edilebilmeleri'nin hangi yıllarda ve alanlarda gerçekleştiği ve temsil haklarının ellerinden alındığı dönemlerde Kosova Türk toplumunun gösterdiği reaksiyonlar araştırılmıştır. Yugoslavya yönetiminin bölgede yaşayan Kosovalı Türkler'i göçe zorlaması, Kosovalı Türkler'in bölgede yaşayan diğer azınlıklar ile aralarındaki uyum ve Türkiye'nin Kosova Türk toplumu üzerindeki etkisi, birçok alana yaptığı katkılara, örneklendirilerek yer verilmiştir. Çalışmanın sonunda ise günümüz Kosova Cumhuriyeti içerisinde, Türk kimliğinin hakları incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler:
Kosova, Kimlik, Kültür, Kolektif, Milli, Osmanlı, Balkanlar, Yugoslavya, Türkiye

ABSTRACT

Name and Surname	Hakan TABAKU
University	Uludağ Üniversity
Institution	Social Science Institution
Field	Political Science and Public Administration
Branch	Politica lScienceand Public Administration
DegreeAwarded	Master
PageNumber	
DegreeDate	…. / …. / ….
Supervisor	Asst. Assoc. Dr. Sertaç SERDAR

Turkish Identity from Socialist Federal Republic of Yugoslavia to Nowdays Republic of Kosovo

This thesis is about the struggles Turkish community gave to live their identity with the withdrawal of the Ottomans from the Kosovo territories, from the period of Socialist Federal Republic of Yugoslavia to nowdays period. The stages of Turkish identity in Kosovo and the steps taken by Turkish community during the process is searched.

Initially identity, begins with the search for definitions in general dictionaries and in different disciplines. Then, the definition of identity is defined by seperating it from various perspectives. Then, the cultural, personal, collective and national definitions of identity were included. The history of Kosovo from the time of the Ottoman Empire until today`s Indipendent Republic of Kosovo has been told. Identity issues of Kosovar Turks and creation stages of Kosovar national identity, identity conflicts of ethnic identities living in Kosovo have been investigated. Turkish identity in Balkans, is explored through the Kosovo example. The main aim of the work, Turkish Identity in Kosovo, is seperated in periods when important events took place. The years and fields in which the Kosovo Turks can be represented in the region, the reactions of Kosovo turkish society during the periods when they are taken from the rights of representation have been investigated. The enforced mourning of Kosovo Turks living in the region by Yugoslavian administration, the harmony of Kosovar Turks with other minorities living in the region and the impact of Turkey on the Kosovo Turkish society, helps in many areas, has been told with examples. At the end of the work, the rights of the Turkish identity were examined within the modern day Republic of Kosovo.

KeyWords:

Kosovo, Identity, Culture, Collective, National, Ottoman, Balkan, Yugoslavia, Turkey

ÖNSÖZ

Kosova, tarih boyunca birçok savaş yaşamış aynı zamanda birçok ırka da ev sahipliği yapmış bir bölgedir. Kosovalı Türkler, Osmanlı'nın hüküm sürmeye başlamasıyla beraber bölgeye yerleşmiş bir toplumdur. Bu süreçten günümüze kadar Kosova Türkleri, kimliklerini yaşatmak için bölgede insanlık dışı muamelelere uğramış doğup, büyüdükleri topraklardan göçe zorlanmıştır. Ancak tüm bu olumsuzluklara rağmen kimliklerini korumuş ve günümüze kadar gelmelerinde başarılı olmuşlardır. Kosovalı Türkler, tüm zorluklara karşı vermiş oldukları mücadelelerin haklı kazanımlarını yaşarken Kosova'da yaşanan 1999 Savaşı sırasında insanlık dışı olaylar, Türk toplumu üzerine olumsuz etkilerin yeniden doğmasına neden olmuştur. Kosovalı Türkler, Türk kimliğine karşı yapılan asimilasyonlar başta olmak üzere yaşanılan baskı ve sıkıntılara karşı her zaman direnen bir toplum olmuştur.

Tez çalışmamın her aşamasında tanıdığı serbestlik ve gösterdiği hoşgörü ile her türlü desteği benden esirgemeyen çok değerli tez danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Sertaç SERDAR başta olmak üzere, bu süreçte benden maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen sevgili Babam Salaydin TABAKU ve Annem Şencan TABAKU' ya sonsuz teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca bu zorlu süreç içerisinde yanımda olan ve her tür desteği ile her zaman yardımını esirgemeyen kız arkadaşıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

BURSA Hakan TABAKU

2017

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI **Sayfa**
ÖZET
ABSTARCT
ÖNSÖZ
İÇİNDEKİLER
KISALTMALAR
GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM
KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. KİMLİK KAVRAMI 5
1.1.1.Genel Sözlüklerde Kimlik Kavram 9
1.1.2. Farklı Disiplinlerde Kimlik Kavramı 10
1.2. ÇEŞİTLİ PERSPEKTİFLERDEN KİMLİK KAVRAMI 10
1.2.2. Sosyal Psikoloji Perspektifinde Kimlik Kavramı 13
1.2.3.Sosyolojik Perspektifte Kimlik Kavramı 15
1.2.4. Antropolojik Perspektifte Kimlik Kavramı 19
1.2.5. Siyaset Bilimi Perspektifinde Kimlik Kavramı 21
1.3.KÜLTÜREL KİMLİK KAVRAMI 24
1.4. KİŞİSEL KİMLİK KAVRAMI 28
1.5.KOLEKTİF KİMLİK KAVRAMI 33
1.6.MİLLİ KİMLİK KAVRAMI 37

İKİNCİ BÖLÜM
KOSOVA TARİHİ VE KİMLİK SORUNU

2.1.KOSOVA TARİHÇESİ 50
2.1.1. Osmanlı Egemenliği Döneminde Kosova 52
2.1.2 Yugoslavya Döneminde Kosova 56
2.1.3. Özerk Bölge Olarak Kosova 61
2.1.4. Bağımsız Kosova Cumhuriyeti 71

2.2. KOSOVA ULUSAL KİMLİĞİ 83
2.3.KOSOVA'DA ETNİK KİMLİK ÇATIŞMALARI 88
2.4.GÜNAH KEÇİSİ OLARAK BALKAN'LARDA TÜRK KİMLİĞİ KOSOVA ÖRNEĞİ 97

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KOSOVA'DA TÜRK KİMLİĞİ

3.1. KOSOVA TÜRKLERİ'NİN KİMLİK MÜCADELESİ (1947-1991) – (1992–2000) – (2000–2016) 103
3.2.KOSOVA'DA TÜRK KİMLİKLERİNE YAPILAN ASİMİLASYON POLİTİKALARI VE YARATIĞI SORUNLAR 117
3.3. KOSOVA TÜRKLERİ'NİN TEMSİLİ 122
3.3.1. Eğitim Alanında 122
3.3.2. Sosyal ve Kültürel Alanda 126
3.3.3. Sivil Toplum Kuruluşlarında 129
3.3.4. Siyaset Alanlarında Temsili ve Yaşadığı Zorluklar 130
3.4. KOSOVALI TÜRKLERİN KİMLİKLERİNİ KORUMAK İÇİN GÖÇE ZORLANMASI 135
3.5. KOSOVA'DA TÜRK KİMLİĞİ'NİN DİĞER AZINLIK KİMLİKLERİYLE ARASINDAKİ UYUMUN POLİTİK AÇIDAN İNCELENMESİ 139
3.6. TÜRKİYE'NİN KOSOVA TÜRK TOPLUMU ÜZERİNDEKİ ETKİSİ 141
3.7.GÜNÜMÜZDE KOSOVA CUMHURİYETİ'NDE TÜRK KİMLİĞİ 149
SONUÇ 155
KAYNAKLAR 158

KISALTMALAR

Kısaltma	Bibliyografik Bilgi
çev.	Çeviren
KFOR	Kosovo Force
M. Ö.	Milattan Önce
M. S.	Milattan Sonra
NATO	North Atlantic Treaty Organiztion
p.	Page
s.	Sayfa
UÇK	Ushtria Çlirimtare e Kosoves
UNMIK	United Nations Interim Administration Mission İn Kosovo
vs.	Vesaire

GİRİŞ

Bu çalışma, Kosova'da yaşayan Türkler'in var olan haklarının yanı sıra özlerindeki kimlik bilincini devam ettirmek için verdiği mücadeleleri işlemiştir. Söz konusu bölgede, Türkler'in maruz kaldığı baskılar ve yönetimin izlediği politikaya da ayrıca yer vermiştir.

Kosova'da yaşayan Türkler, 1912 yılı itibarı ile sosyal ve siyasi olmak üzere birçok alanda zorluklarla karşı karşıya gelmiştir.

Bölgede yaşayan Kosovalı Türkler'in nüfus olarak azlığı ve bu halkın o dönemlerde Türkiye Cumhuriyeti'nden beklediği desteği görememesi yapılan asimilasyonlara karşı bu halkı yalnızsallaştırmıştır.

Osmanlı sonrası yönetimi devralan Sırplar, Kosova'da yaşayan azınlık Türkler'in'i, eğitim dahil birçok alanda baskı altına almış ve Türk halkını asıl milli unsurlarından izole etmeye çalışmıştır.

Sırp yönetiminin, Kosova'da Türk dilinde eğitim ve öğretimi yasaklamasından sonra, Kosovalı Türkler, kendi ana dillerinde eğitim almak yerine Sırpça eğitim görmek zorunda bırakılmıştır. Yukarıda değinilen zaman diliminde Kosova'da bulunan Türkler'in hiçbir platformda temsil edilemediği görülmüştür.

Daha sonraki yıllarda yönetimde adı geçen Josip Broz Tito, Kosovalı Türk toplumuna bazı haklar tanımıştır. Verilen haklar içinden en önemlisi, kendi dillerinde eğitim-öğretim imkânı olmuştur. O dönemde, Türkçe eğitim hakkının tanınması Türk toplumu için tarihi bir olaydır.

Elli yıl boyunca Türkler, kendi dil ve alfabesinden yoksun olarak yaşamıştır.

Kosovalı Türkler, Osmanlı sonrası yönetimi devralan Sırplar'dan gördüğü baskı ve asimilasyonlara karşı özlüklerini korumaya çalışırken Arnavut milliyetçiler de bu baskıları yapanlara dahil olmuştur. Arnavutların, bu baskısının başlıca nedeni, bölgede, Türk halkının var olan "Türk" kimliğinin yerine

“Arnavut” kimliğini kabul etmelerini istemeleridir. Tüm bu olumsuzluklar haricinde Kosovalı Türkler ile Arnavutlar arasında birçok sosyo-kültürel yakınlık bulunmaktadır.

Günümüzde Kosovalı Türkler, Türkiye Cumhuriyeti’nin büyük desteğiyle geçmişte yaşadığı olumsuzlukları ve baskıları daha az yaşamamaktadır. Bu olumsuzlukların yaşandığı bölgeler genellikle kırsal kesimlerdir. Kırsal bölgelerde yaşanan baskı, Türkler’in nüfusen yoğun olduğu şehirlerdeki baskıdan fazladır. Kosovalı Türkler’in, günümüzde kazandığı her hak, 1912 yılından itibaren halkın bu haksızlığa karşı boyun eğmeyişinin zaferidir.

Bu çalışmada, Türkçe, İngilizce, Sırpça ve Arnavutça literatürün Kosova Türk toplumuna değinen bölümleri incelenmiştir. Çalışmada 1912 yılı sonrası bölgede yaşayan ve baskılara maruz kalmış kimseler ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Kosova Cumhuriyeti Meclis Başkan Yardımcısı, Kosova Demokratik Türk Partisi Genel Başkanı ve milletvekileri ile görüşmeler yapılmıştır. Kosova Türkleri hakkında haberler yapan ve Kosova Türkleri’nin temsil edildiği Tan gazetesi, Yeni Dönem gazetesi ve bazı dergilerdeki haberler araştırılmıştır.

Kosova’daki Türk toplumunun kimliği üzerine literatür de az sayıda araştırma bulunmaktadır. Bu nedenle Kosova bölgesine gidilmiş, kütüphanelerden faydalanılmış, birçok üniversite ve lise öğretmenleri ile birebir görüşmeler yapılmıştır. Kosovalı Türkler’in yoğun olarak yaşadığı şehirlere ziyaretler gerçekleştirilmiş ve bahsedilen kaynaklara ulaşımda herhangi bir sıkıntı yaşanmamıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde, bireylerin ve toplumların, kendilerini tanıtma amaçlı kullandıkları belge olan kimliğin tanımları yapılmıştır. Bireyler, mensubu olduğu kimliğe göre tanımlanır; çünkü kimlik, bireylerin neye ya da kime ait olduğunu belirten bir özelliğe sahiptir. Kimliğin genel sözlüklerde ve farklı disiplinlerde nasıl kullanıldığı irdelenmiş, kimliğin tanımı çeşitli perspektiflerle incelenmiştir. Bu perspektifler psikolojik, sosyo-psikolojik, sosyolojik, antropolojik ve siyaset alanlarında olmuştur. Kimliğin tanımı

yapılırken, kültürel kimlik, kişisel kimlik, milli kimlik ve kolektif kimlik kavramları hakkında bilgilere yer verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Kosova tarihçesi "kimlik" bağlamında incelenerek dört alt başlığa ayrılmıştır. Bunlar:

1. Osmanlı egemenliği dönemi, Kosovalı Türkler'in bölgeye nasıl geldikleri ve nasıl yerleştiği,
2. Yugoslavya dönemi, değişen yönetimden sonra Kosovalı Türkler'e karşı nasıl bir tutumun izlendiği,
3. Özerk bölge olarak Kosova,
4. Bağımsız Kosova Cumhuriyeti döneminde yapılan değişiklikler ve Kosovalı Türkler'in elde ettiği haklar.

Yugoslavya dönemi, iki bölümde ele alınmıştır: Özerk bölge olarak Kosova ve Bağımsız Kosova Cumhuriyeti. Kosovalı Türkler'in, kimliklerini yaşatmak için geçmişten günümüze kadar yaptığı fedakârlıklar, kazandığı haklar derinlemesine araştırılmıştır. Kosova ulusal kimliği incelenirken "Kosovalı" kimliğinin nasıl kazanıldığına ve geçmişten günümüze yaşadığı değişikliklere yer verilmiştir. Kosova'da yaşayan etnik kimliklerin aralarında yaşadığı çatışmalara değinilmiş ve Balkanlar'daki Türk kimliği, Kosova örneği ile açıklanmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, 1947 yılından günümüze kadar Kosova'nın önemli gelişmelere sahne olduğu yıllar derinlemesine incelenmiştir. Daha sonra Kosova'da Türk kimliğine mensup halka karşı başta Sırp yönetimi ve Sırp toplumu olmak üzere, Arnavut milliyetçilerinin uyguladığı asimile politikaları araştırılmıştır. Uyguladıkları asimilasyonun ne kadar başarılı ya da başarısız olduğu, bu politikalara karşı Kosovalı Türkler'in gösterdiği savunma incelenerek çalışmaya eklenmiştir.

Kosova Türkleri'nin hakları araştırılırken eğitim, sosyal, kültürel ve sivil toplum kuruluşları olarak dört alt başlığa ayrılmış ve siyaset sahnesindeki temsil gücü ve zorlukları maddelenmiştir.

Kosovalı Türkler, kimliklerini korumak için göçlere zorlanmıştır. Bu göçlerin gerçekleştiği dönemlerde ne gibi önlemler ve anlaşmalar yapıldığı analiz edilmiş ve çalışma içerisinde yer verilmiştir. Kosova'da yaşayan Türk kimliğine mensup toplumun, diğer azınlık kimliklerle arasındaki uyum ve bu uyumun politik açıdan durumu araştırılmıştır. Türkiye'nin Kosova Türk toplumu üzerindeki etkisi incelenmiş ve son olarak günümüz Kosova Cumhuriyeti'nde Türk kimliği araştırılarak çalışma tamamlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. KİMLİK KAVRAMI

Kelime anlamı olarak kimlik, toplumsal bir varlık olan insana özgü belirti ve özellikleri, belirli bir kimse olmasını sağlayan şartların bütünü olarak tanımlanır.

Kişinin kim olduğunu tanıtan belge, tanıtma kartı olarak veya herhangi bir nesneyi belirlemeye yarayan özelliklerin bütünü şeklinde ifade edilebilir[1].

Kimliği açıklayabilmek için her şeyden önce kavramı tanımlamak gerekmektedir. Kimlik, genel olarak kişiler arası ilişki içinde oluşan ve gelişen bir öz imaj, öz bilinç olarak tanımlanır[2].

Kimlik, imajlarımız, anlamlarımız, değer yargılarımız, inançlarımız, yaşadıklarımız, cinsiyet, yaş gibi toplumsal konumumuzla ve başkalarının bizi nasıl tanımladıklarına ilişkin inançlarımızla şekillenen bir olgudur[3].

Kimlik, insanlara amaç, kural, sınır, somutluk ve görünürlük kazandırır. Bu olgularla insanlar birbirlerini daha iyi anlamaktadır. Gündelik hayatımızda kendimizi tanıtırken öncelikle hangi aileye, memlekete, mesleğe ait olduğumuzu söyleyerek karşımızdaki kişiye kendimizi tanıtmış oluruz.

Kimlik kavramı, insanlar arasında "ben kimim" veya "biz kimiz" gibi sorulara cevap vermektedir.

"Ben kimim" veya "biz kimiz" gibi sorular genellikle kriz anlarında sorulmaktadır. Örneğin: Kimlik, ergenlik döneminde bireylerin kendilerini

---

[1]Kasım Doğan, *Cumhuriyet Dönemi Kimlik İnşası*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmış, Doktora Tezi, Sakarya 2008, s, 10.
[2]Nuri Bilgin, *İnsan İlişkileri ve Kimlik*, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2001, s.162.
[3]Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2000, s. 451.

tanıması için önemli bir unsurdur. Kimlik sahibi olmak kişinin, kendisine ilişkin olan tutarlılık, süreklilik gibi niteliklerinin farkında olmasıdır.

İnsan, kimliğini yalnız kendi değil çevresel etmenlere göre de oluşturur. Kimliğin içselleşme sürecinde din, dil, gelenekler, semboller, tarih ve ortak değerler önemli rol oynamaktadır. İnsanların içinde bulunduğu sosyal çevre onun kimliğini belirlemede yardımcı bir unsurdur[4].

Kimlikler, sosyo-kültürel yapılar içinde şekillenmektedir[5].

Bireyin kimlik kavramına sadece bireysel olguymuş gibi yaklaşması, içinde yaşadığı sosyal çevreyi inkâr etmesi anlamına gelmektedir. Bireylerin gelişim süreçleri, kimlik edinme süreci olarak da tanımlanmaktadır. Bireylerin doğduğu, yetiştiği çevresi, toplumun sosyal ve kültürel faaliyetleri, davranışları, kimlik edinme sürecindeki birey için her zaman önemlidir. Çünkü sağlam bir kimlik duygusunun gelişmesi için bireyin kendisini yaşadığı topluma ait hissetmesi gerekmektedir.

Toplumsal ve tarihsel bir olgu olan kimlik, insanın yaşadığı değişime paralel olarak değişiklik göstermektedir[6]. Bireyler veya gruplar, yaşadıkları ortamda karşıt görüşteki "öteki" üzerinden kendi kimliklerini kurar ve kimliklerini geliştirir. Bu yüzden kimlikler her zaman aynı şekilde ifade edilmez.

Kimlik duygusu, kendini diğerlerinden farklı olarak tanımlama ya da kendi gibi olmayanları ayırma yeteneğidir.

İnsanlar, ontolojik açıdan toplumsal bir varlıktır ve toplumsallaşma, insanlar için doğal bir eylemdir. Bireyler, bireysel kimlik veya toplumsal kimliğin oluşmasında farklı idealleri, yaşam tarzları olan bir yapıya girerek kendilerinin farkına varmaktadır[7].

---

[4]Mehmet Hakan, *Kimlik Nedir?* Türkiye Günlüğü, Sayı, 33, 1995, s.147.
[5]Doğan Ergun, *Kimlikler Kıskacında Ulusal Kişilik*, İmge Kitabevi, Ankara, 2000, s. 80
[6]Naci Bostancı, *Etnisite, Modernizm ve Milliyetçilik*, Gazi Üniversitesi İletişim Faküştesi, Türkiye Günlüğü, Ankara, 1998, s,52.
[7]Zygmut Bauman, *Sosyolojik Düşünmek*, Çev: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2004, s 42.

Kimlik hem içe dönük hem de dışa dönük bir üründür. Kişinin kendisini nasıl tanımladığı veya gördüğü, başkaları tarafından nasıl tanımlandığı çok önemlidir[8]. Kimlik sabit anlam taşımaz ve birçok şekilde kullanılmaktadır.

Bu anlamların en önemli etkeni, isim ve sıfattır. Bu bağlamda milli kimlik, kişisel kimlik, grup kimliği, ulusal kimlik, öz kimlik ve kültürel kimlik bunlara örnek teşkil etmektedir[9].

Kültürel kimlik, genellikle doğumdan sonra kazanılan ve elde edilen özelliklerle bağlantılıdır. Bu durum, sonraki bölümlerde daha detaylı şekilde anlatılacaktır. Kimlik kavramının sadece kişisel ve nesnel anlamının yanında, önemli bir sosyal içeriğe de sahip olduğu göz önünde bulundurulursa, kimlik birbirini tanımlayan kişisel ve sosyal süreçlerden oluşmaktadır.

Kimlik, cebimizde taşıdığımız nüfus cüzdanı veya pasaport gibi resmi bir belgeye dayanmadan din, parti, mezhep, dil gibi türleriyle de karşımıza çıkmaktadır. Kimliklerle uyuşmayan ve kimlikler arasında çeşitlilik ile çelişkiler yaratan durumlar bir kimlik sorunu olup, ulusal kimlik çatışmasına da yol açabilir[10].

Kimlik kavramı, bireyden başlayan ve toplumsal alana kadar uzanan bir süreci kapsar ve bireyler toplumsal hayata kimlikleriyle katılmaktadır. İlk insandan başlayarak kimliğin, bireylerden oluşan toplumsal grup için varlığı tartışılmazdır. Kimlik, günümüzde bireylerin veya toplumların birbirlerine birçok kez ön yargıyla yaklaşmasına da neden olmaktadır.

Toplumsal yapı içinde bireyler, birbirlerine karşı farklı bir gruba mensup olduğu kimliği suçlayabilmekte veya kötü davranmaktadır. Toplumlar arasında yapılan herhangi bir tartışmada politik, dini inanç, memleket, mensup olunan kültür gibi konularda kimlik, ön planda tutulmaktadır.

---

[8]Mehmet Hakan, *Kimlik Nedir?* a.g.e, s, 146.
[9] Nuri Bilgin, *Sosyal Bilimler Kavşağında Kimlik Sorunu,* Ege Yayıncılık, 1994, s, 112.
[10]Faruk Kocacık, *Sosyoloji Tartışmaları,* Cumhuriyet Üniversitesi Dergisi, 2003, Sayı, 1.

Bazı düşünürler kimliğin insanların hayatını anlamlandırdığı yönünde vurgu yapmıştır. Örneğin Taylor'a göre kimlik, kim olduğumuzu, nereden geldiğimizi söylemektedir[11].

Castells, kimliğin insanların tecrübe kaynağı olduğunu vurgulamaktadır[12].

R. Kayan ise kimliğin, anlamla ilişkisini belirtmekte ve insanların kendini koruması ve tanıtması için kimliğin çok önemli olduğunu söylemektedir[13].

Kimliğin üç temel fonksiyonu vardır[14].

1. Seçme hakkı verir.
2. Toplumlar arası ilişki kurmayı sağlar.
3. Birey ya da toplumlara güç verir.

Birinci madde, milli kimliğin ifade edilebilmesinde bireylerin ortak kaderlerine ilişkin siyasal karar alma hakkı vermektedir.

İkinci madde, bireylerin anlamlı bir dünya oluşturabilmeleri için ortak kültürlerinde öteki ile ilişki kurmayı sağlamaktadır.

Üçüncü madde ise, bireylere kendi milletleriyle özdeşleşmelerini yansıttığı ölçüde güç vererek daha iyi bir gelecek için yenilenmeyi hedefler.

Connolly kimliği tanımlarken, "Benim seçtiğim, istediğim şeylerden öte ne olduğum ve nasıl tanımladığım önemlidir." demektedir[15].

Kimlik kavramı, sözlük itibariyle İngilizce'de ***Identy,*** Latince de **ise** ***Identitas,*** kelimesinden gelmektedir. Farklı anlamlar kazanabilen bu kelimenin

---

[11]Charles Taylor, *Kimlik Farklılık Sorununa Sahici Demokratik Çözüm Arayışı, Çok Kültürlülük Tanıma Politikası,* Çev: Levent Köker, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005, s, 48.
[12]Manuel Castells, *Ağda Küreselleşme, Kimlik ve Toplum,* Haz: Mustafa Armağan, Çev: Şahabettin Yalçın, Ufuk Kitap, İstanbul, 2004, s, 107-139.
[13]Ramazan Kayan, *Vahyin Gölgesinde Kimlik İnşası*, Çıra Yayınları, İstanbul, 2007.
[14]Montserrat Guibernau, *Milliyetçilikler 20. Yüzyılda Ulusal Devlet ve Milliyetçilikler*, Çev: Neşe Nur Domaniç, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1998, s, 3.
[15] William E. Connolly, Kimlik ve Farklılık, Siyasetin Açmazlarına Dair Demokratik Çözüm Önerileri, Çev: Ferma Lekesizalın, Ayrıntı Yayınevi, İstanbul, 2011, s, 50.

yapılmış çok fazla tanımı vardır ve birçok bilim dalının ortak kavramı da sayılabilmektedir.

1.1.1.Genel Sözlüklerde Kimlik Kavram

Türk Dil Kurumu'nun Genel Türkçe Sözlüğü'nde kimlikle ilgili şu tanımlara yer verilmektedir. Sosyal bir varlık olarak insana özgü olan belirti, nitelik ve özeliklerle birinin belirli bir kimse olmasını sağlayan, kişinin kim olduğunu tanıtan belge, hüviyet, kimlik belgesi, herhangi bir nesneyi belirlemeye yarayan özelliklerin bütünü olarak tanımlanmaktadır[16].

Kimlik, insanın kendini tanımlama ve konumlamasının açık ifadesidir. Kendisinin kim olduğuna ve nerede durduğuna ilişkin bir cevaptır. Kimlik, bir birey veya grubun kendini diğer birey ya da gruplardan ayırt edici özelikler olarak tanımlamaktadır.

The Oxford English Dictionary'de ise kimlik ilgili şu tanımlamaya yer vermektedir: Doğa, bileşim üzerinde düşünülen belli vasıflar, aynı olma niteliği, özsel ayrılık, bir kişinin her zaman ve her durumda aynı olması, kişinin kendi olma gerçekliği, kişisel veya bireysel mevcudiyet, hep kendisi gibi aynı olan[17].

Bu tanımlamalardan hareketle kimlik, süreklilik, aynılık, bir bireyin kendi gerçekliği, bireyin kim olduğu, bireyi diğer bireylerden ayıran hususlar, bireylerin nitelik ve özeliklerinin tümü olarak tanımlanmaktadır. Kimlik, bireylere doğuştan gelen bir olgu olup, bazı durumlarda diğer birey ya da gruplara ayrımcılık yapmak için kullanılmaktadır.

Kimlik genel olarak öznelci ve nesnelci yaklaşım olmak üzere ikiye ayrılır[18]. Öznelci yaklaşıma göre, kimliğin yaşam boyunca aynı kalan gerçek bir özü vardır ve özellikle dış çevrenin etkisi ile değişime kapalıdır. Nesnelci yaklaşıma göre ise kimlik, dış çevresi ile karşılıklı etkileşim ve iletişim sonucu oluşmuş bir bütünlüktür.

---

[16]http://www.tdk.gov.tr, 22.10.2016.
[17]The Oxford Englısh Dıctıonary, ClarendenPress, Oxford, 2004.
[18] Altunoğlu Mustafa, Kimlik'in Modern İnşası Kimlik Politikaları ve Türkiye'de Kimlik Tartışmaları, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmış Doktora Tezi, Ankara, 2009, s, 8.

Genel olarak kimlik, insanlarda aidiyet duygusu yaratmakta ve kim olduğunu ya da hangi topluma ait olduğunu göstermektedir.

1.1.2. Farklı Disiplinlerde Kimlik Kavramı

Farklı disiplinler kimliğe farklı anlamlar yüklemektedir. Bu farklı anlamlar üzerinde genel bir inceleme yapıldıktan sonra aslında söz konusu anlamların tümüyle birbirleri ile ilişkisiz olmadıkları ortaya konacaktır.

Kimlik kavramının her bir disiplinde felsefe de dahil farklı kullanımları arasında bazı bağlantılar kurulabilir. Farklı disiplinlerde kimlik kavramının neden farklı ele alındığı felsefedeki "özdeşlik" kavramı ile açıklanmaktadır[19].

Felsefedeki özdeşlik kavramına göre, doğru olan her zaman doğrudur, bireyin önerdiği bir önerme hem doğru hem de yanlış olamaz, karşımızda duran bir nesneyi orada durmuyor diyemeyiz. A, B olamaz B de A olamaz, A, A'dır B de B'dir[20].

Hayatımızdaki bazı şeyler birbirine benzese bile aslında birbirinin aynısı değildir. Aileden birine çok benzesek de aynı değilizdir; sadece benzerlik vardır. Meyve olarak adlandırdığımız elma, armut, kivi gibi farklı olan yiyeceklerin tek isim altında toplanması aslında burada hem aynıyı hem de ayrı olduklarını içermektedir. Aralarındaki ortak özeliklerin artması durumunda bunlar eşit olabilirler, özdeş olamazlar. Kendi olmayan hiçbir şey özdeş olamaz, sadece benzer ya da eşit olabilir.

1.2. ÇEŞİTLİ PERSPEKTİFLERDEN KİMLİK KAVRAMI

Önceki bölümde kavramsal çerçeve içinde kimliğin nasıl kullanıldığının tanımı yapılmıştır. Bu bölümde ise kimlik kavramı, çeşitli perspektiflere ayrılarak geniş bir yelpazede incelenecektir.

Kimlik kavramının zaman içinde pek çok tanımı olduğunu ifade etmiştik. Bunlar, bazen birbirini çağrıştırsa da anlam ve içerik bakımından aynı değildir.

---

[19]Ahmet Cevizci, *Felsefe Terimleri Sözlüğü,* Paradigma Yayınları, İstanbul, 2002, s, 317.
[20]Martin Heidegger, *Özdeşlik ve Ayrım*, Çev: Necati Açа, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1997, s, 12.

Tanımlar psikoloji, sosyal psikoloji, sosyoloji, antropoloji, siyaset bilimi gibi bilim dalları içinde ortaya çıkmış ve bu kavramı kendi disiplinleri açısından ele almıştır.

1.2.1. Psikolojik Perspektifte Kimlik Kavramı

Psikoloji bilimi, diğer bilim dallarının çoğuna kıyasla çok daha eski bir bilim dalıdır. Temel yapı taşı insan olduğundan insana ve insanlığa dair incelemeler uzun zamandan itibaren yapılmaktadır.

Psikolojik çalışmalar insanların davranışlarını önceden tahmin edebilmek ve öngörüde bulunabilmek amacını da gütmektedir. İnsan bir canlı olarak çevresine uyum göstermek ve kendi içinde dengeli bir gelişme sağlamak istemektedir. Psikoloji, eğitim, tıp, endüstri, ekonomi gibi birçok değişik alandan yararlanmaktadır.

Selçuk Budak, Psikoloji Sözlüğü'nde kimliği şu şekilde tanımlamaktadır: "Benliğimiz konusunda, dün, geçen yıl, ondan önceki yıl kimsek yine o olduğumuz yolundaki öznel bir bütünlük, tutarlılık ve süreklilik duygusu"[21]. Psikolojik temelde önemli olan, insanın bir olay karşısında nasıl tepki verdiği ve verdiği bu tepkinin temelinde hangi sebeplerin yattığıdır.

Kimliğin oluşmasında bireylerin yaşadığı olaylar psikolojik kimlik kavramı açısından çok önemlidir[22]. Örneğin: Bir çocuk derste hocasına ve arkadaşlarına karşı bir sunum yapıyorsa ve bu girişim karşısında arkadaşları gülerse çocukta utanç ve kuşku duygusu oluşabilmektedir. Daha sonraki olaylarda da çocuk, normal durumlarda bile etrafındaki insanların gülmelerinden utanç duyabilmektedir. Yaptığı utanç duyulacak bir olay olmamasına rağmen daha önce yaşadığı olay onu etkilemiştir. Diğer tüm olaylarda da böyle etkiler olabilmektedir. Bu olaylar, kimliğin oluşmasında şüphesiz ki çok önemlidir.

---

[21]Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2000. s. 447.
[22]İbrahim Akkaş, *Kimlik Üzerine Mülahazalar,* Route Educationoal and Social Science Journal, Volume 2, 2015, s, 78.

Psikoloji, kimliği, genellikle "benlik" kavramıyla tanımlanmaktadır. Benlik kavramı, bireyin kim olduğunu tarif ederken, bireylerin diğerleriyle ilişkisinin nasıl olduğunu ve nasıl biçimlendiğini açıklamaktadır. Kavram, değişen koşullara rağmen değişmeyen birey olma ve benlik gibi özelikleri taşımaktadır[23].

Freud, tüm davranışların altında bazı dönemlerin olduğunu söylemektedir. Bunları oral, anal, fallik, latent ve genital olmak üzere beşe ayırılmaktadır[24]. Freud'a göre kimliğin oluşmasında bunlar çok önemlidir. Bu dönemlerden birinde, sarsıcı bir olay yaşanırsa ileriki hayatında sıkıntı çıkarmakta ve psikolojik olarak kimliği etkilediğini savunmakta ve bebeklikle başlayan toplumsal olaylar ve yaşadıkları çevre ile bağlantılı her dönemin, kimliğe yön verdiğini söylemektedir[25].

Erikson da Freud gibi bireylerin davranışlarının altındaki sebepleri dönemler halinde incelemiştir. Bu dönemlerin, bireylerin kimliği üzerinde çok önemli olduğuna dikkat çekmiştir. Erikson, benliğin kimlik duygusunu oluşturmak ve korumak gerektiğini vurgulamaktadır. Erikson, kimlik, bireysellik ve biricilik, geçmiş ve gelecekte bütünlük ile süreklilik duygusunu da içeren karmaşık bir durum olduğunu söylemektedir[26].

Erikson, bireylerin hayatı boyunca meydana gelen değişmelere olan uyumunu sekiz aşamada anlatmaktadır[27]. Bu sekiz aşama kişiliğin gelişmesi için büyük önem taşımaktadır.

Bu aşamaların ilk dördünde, temel duyular ortaya çıkmakta ve çeşitli yollarla çevreyle ilişkiler kurulmaktadır. Güven ya da güvensizlik duyuları gelişmekte ve utanma, şüphe gibi duygular ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda bilgiler öğrenilmeyle, tutum ve davranışlar tecrübe kazanmaktadır. Bu aşamada bireyler ailesine daha fazla yönelmektedirler.

---

[23]Zeynep Karabacak Beyaztaş, *Aynılık Farklılık Üzerine Görsel Çözümler,* Gazi Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara, 2014, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, s, 6.
[24]Jerry M Burger, *Kişilik*, (çev: İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu) Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2006, s, 87.
[25]Burger, *Kişilik*, (çev: İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu), aynı eser, s, 85.
[26]http://www.cappsy.org/archives/vol3/no1/cap_03_08.pdf Hasan Atak, *Kimlik Gelişimi ve Kimlik Biçimlenmesi: Kurumsal bir Değerlendirme,* Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 2001, s, 165. 18.11.2016.
[27]Atak, *Kimlik Gelişimi ve Kimlik Biçimlenmesi: Kurumsal bir Değerlendirme,* Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, aynı eser, s, 166.

Beşinci ve altıncı aşamada bireyler, kimlik hakkında tereddütler ve duygusal karışıklıklar baş göstermektedir.

Yedinci aşamada ise bireyler daha içe dönük olmaktadır.

Sekizinci aşamada, bireyler daha fazla geçmişe dönük düşünüp hayatı boyunca yaptıkları ve aslında geriye fazla bir zamanının kalmadığının farkında olduğu aşamadır. Psikolojik olarak bu aşamada bireyler daha fazla zorluk yaşamaktadır[28]. Psikolojik açıdan kimliğin, doğuştan gelen bir kavram olduğu ama bu kimliğin bireylerin yaşadığı olaylar sonucu etkilenip değişebildiğini savunmaktadır.

Psikologlar, genellikle kimliği tanımlarken kişiliği ve benliği kimliğin merkezine koyar ve bu bağlamda kimliği çözümlemeye ya da tanımlamaya çalışırlar[29]. Kimlik psikolojik düzlemde hem tek tek hem de topluluklar için birer ihtiyaçtır. Kimlik, insanların psikolojik anlamda kendisinin nerede olduğunu açıklayan bir özne olarak deneyimlerden oluşmaktadır. Sıralanan bu bilgiler aslında diğer disiplinlerin kavrama yüklediği ve psikolojinin kavrama yüklediği anlamlar arasında ilişki kurmak için kimlik kavramının sosyal psikoloji perspektifinde kavrama yüklenen anlamı ele almak gerekmektedir[30].

1.2.2. Sosyal Psikoloji Perspektifinde Kimlik Kavramı

Sosyal psikoloji, psikolojinin bir alt disiplini olarak kabul edilmektedir[31]. Toplum içinde fertlerin davranışlar ile ilgilenen bir bilim dalıdır.

Nuri Bilgine göre, Sosyal kimlik, fert ve toplum ilişkisinin bir belirleyicisi olup, cinsiyetlerine göre kadın ve erkek olarak iki grupta toplanmaktadır. Cinsiyetlerine göre ayrılan iki gruptan birine üye olan fertlerin kimlikleri, sadece erkek ya da kadın yapılarının özeliklerine göre değil, fertlerin yaşadığı tecrübelerin gerektirdiği şekille göre belirlenmektedir. Fertlerin yaşamış olduğu

---

[28]İbrahim Akkaş, *Kimlik Üzerine Mülahazalar,* a.g.e, s, 77.
[29]Aşkın, *Kimlik ve Giydirilmiş Kimlikler*, a.g.e, s, 214.
[30]Altunoğlu, *Kimlik'in Modern İnşası, Kimlik Politikaları ve Türkiye'de Kimlik Tartışmaları,* Doktora Tezi, a.g.e, s, 11.
[31]Nuri Bilgin, *Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik*, Bağlam Yayınları, Ankara, 1997, s, 391.

olaylar onların ortak sonucudur. Sosyal psikolojide kimlik; bireyi diğerleriyle ve toplumla ilişkisi yaşatan kavram olarak tanımlanmaktadır. Sosyal psikoloji, bireyin davranışlarının, hislerinin, düşüncelerinin, başkalarının davranış ya da özeliklerinden etkilenme şekillerini ve onlar tarafından belirlenme şekillerini inceleyen modern bir psikoloji dalıdır. Sosyal olgulardan yola çıkarak sosyal psikoloji, insana ve topluma yönelir ve insanın içinde yaşadığı toplumun özeliklerini ortaya çıkarır. Sosyal psikologlar, bireylerin birbirleri ile nasıl etkileşime girdikleri ve sosyal çevrelerinden nasıl etkilendikleriyle ilgilenmektedir. Sosyal psikoloji kimliği; bireylerin toplum içinde davranışları ile ilgilenen bir bilim dalıdır. Sosyal psikoloji, iki temel sürecin varlığını ortaya koymaktadır[32].

İlki, uyma sürecidir. Bu süreçte toplumların bireylerin üzerinde tutumlarını, davranışlarını etkileyici ve düşüncelerini yönlendirici bir etkisi olduğunu göstermektedir. Bunun sonucunda da bireyler birbirine benzemeye başlamaktadır. Ailede, okulda, yaşadığımız çevrede bazı sosyal normlar bulunmakta ve bu normlar bireye uyma sürecinde baskı uygulayabilmektedir. Uyma süreci, çeşitli sosyal gruplara aidiyet çerçevesinde gerçekleşmektedir. Bireyler, gruplarında egemen olanın normlarına uyarak benliklerini geliştirirler ve grup içinde bir statü kazanırlar. İkinci süreç "Bireyselleşme ve Fark Edilme (farklılaşma)'' sürecidir.[33] Bireyler bazen topluma uymak istemezler, toplumun azınlığa uymasını istemektedirler. Zaman içinde benzetilmekten ya da karşılaştırılmaktan bıkan bireyler, benzetilen ya da karşılaştırılan, arasındaki benzerliği ortadan kaldırmak için davranışlarında değişiklik yapmaktadır. Bu süreçte bireyler benzerlerinden veya ikizlerinden uzaklaşmak ister ve çevresinde dikkat çekici hal ve davranışlar sergileyerek fark edilmek isterler. Bir taraftan normlara uymak diğer taraftan farklılığını korumak, sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır[34].

---

[32]Bilgin, *Sosyal Bilimler Kavşağında Kimlik Sorunu,* a.g.e, s, 112.
[33]Bilgin, *İnsanlık İlişkileri ve Kimlik,* a.g.e, s,3.
[34]Bilgin, *Sosyal Bilimler Kavşağında Kimlik Sorunu,* aynı eser, s, 114.

Sosyal psikolojik araştırmalar, genelde kalabalık, toplu eylemler gibi büyük toplu olaylar üzerinde yürütülmüştür[35]. Sosyal psikoloji, sosyal grupları bireysel boyutta ele almaktadır. Grubu bireylere bölerek kimlik kavramını incelemektedir.

Kimliğin sosyal psikolojide ele alınma biçimi iki farklı yaklaşımla incelenmektedir. Bunlar; sosyal kimlik teorisi ve kimlik teorisidir[36].

Sosyal kimlik teorisi, daha çok grup odaklı bir kimliği öne çıkarmaktadır. Buna karşılık kimlik teorisi ise, merkeze "rolü" yerleştirmektedir[37].

Sosyal kimlik teorisi, kim olduğumuz, kimlik teorisi ise ne yaptığımız ile ilgilenmektedir.

Bir gruba ait olmak, her zaman kendimize dair bakışımızı ve diğer grup üyelerinin bize doğru bakışlarını etkilemektedir. Aslında bireylerin herhangi bir gruba üye olması o grubun kimliğine üye olması anlamını taşımaktadır. İsteyerek ya da istemeyerek üyesi olduğu gruba, sorumlu olan bireyler grubun onaylamadığı hal ve davranışlar sergilemesi bireyin o gruptan çıkartılmasına neden olmaktadır. Üyesi olduğu grubun kimliğine bürünmüş bir birey, diğer gruptan bireylere karşı her zaman öteki olarak bakmasına neden olmaktadır.

Kimlik teorisi, bireyleri sorumluluk açısından rasyonel tercih yapabilen varlıklar olarak görmektedir. İnsanların kendilerine yüklediği anlamlar, başkalarının onlara yönelik tepkilerinin bir ürünüdür.

1.2.3.Sosyolojik Perspektifte Kimlik Kavramı

Sosyoloji terimini ilk kullananlardan ve en önemlilerden biri, 19 yüzyılda yaşayan Fransız sosyoloğu Aguste Comte'tur.

---

[35]Edibe Sözen, *Sosyal Kimlik Kavramının Tanımı ve Özelikleri,* Sosyal Kimlik Kavramı'nın Sosyolojik ve Sosyal Psikolojik bir İncelemesi, s, 94.
[36]Altunoğlu, *Kimlik'in Modern İnşası, Kimlik Politikaları ve Türkiye'de Kimlik Tartışmaları,* Yayımlanmış Doktora Tezi, a.g.e, s, 11.
[37]Stets, E. Jan, Burke, J. Peter, *Identity Theory and Social Identity Theory*, Social Psychology Quarterly, Vol, 63, No: 3, 2000, s, 224-237.

Sosyoloji insan topluluklarının yaşayışını ve bu yaşayışı yöneten kanunları inceleyen bilim olarak tanımlanmaktadır[38].

Sosyoloji, insan davranışlarını, yüz yüze etkileşim bağlamını, hem de çok sayıdaki grupların, örgütlerin ya da sosyal sistemlerin "makro sosyoloji" özeliklerini incelemektedir. Sosyoloji, bireylerden çok toplumları araştırmaktadır. Sosyoloji, insanların anlaşılması, toplumları meydana getiren davranışları anlamak için psikoloji biliminden, geçmiş toplumların davranışlarını ve kuruluşlarını anlamak için ise tarihten faydalanmaktadır[39].

Toplum ve birey arasındaki etkileşim üzerinde çalışan sosyoloji, bir bilim dalı olarak sokakta karşılaşılan farklı bireyler arasındaki ilişkilerden küresel, sosyal işleyişlere kadar geniş bir alana yayılmıştır[40].

Sosyoloji bilimi, insanların neden ve nasıl bir toplum içinde düzenli yaşadıklarını ya da grup üyelerinin nasıl bir arada yaşadığına odaklanmış bir bilim dalıdır[41].

Sosyolojik bakış açısı, sosyolojinin toplumsal olaylara nasıl yaklaştığını, nasıl incelediğini ve sosyolojinin olayları incelemesi diğer sosyal bilimlerden farklı olduğuyla ilgilidir. Sosyoloji birçok alt dallara ayrılmıştır. Bu dallardan bazıları, din sosyolojisi, hukuk sosyolojisi, iktisat sosyolojisi, tarih sosyolojisi sağlık sosyolojisi, siyaset sosyolojisi vb. olmaktadır.

Sosyolojik perspektifte kimlik kavramı, toplumsal cinsiyet ve sınıf belirlemelerinde kullanılan bir kavram olup, bireylerin sosyal durumlarını ifade etmektedir. Sosyolojik açıdan bakıldığında, insanlar her şeyden önce sosyal birer varlık olduğu için kimliğin ortaya çıkmasında ve şekillenmesinde sosyal yaşam birçok önem taşımaktadır[42].

---

[38]Sharma, B. B, *Encylopaedic Dictionary of Sociology*, volume 2., Anmol Publication, New Delhi, 1992.
[39]Ian Craıb, *Experiencing Identity*, Sage Publications, London, 1998.
[40]Joseph H. Fıchter, *Sosyoloji Nedir*, Anı Yayınlar, İstanbul, 2012, s, 35.
[41] Joseph H. Fıchter, *Sosyoloji Nedir*, aynı eser, s, 36.
[42]Zeynep Türkkan, *Kimliğin Oluşumunda ve Korunmasında Dinin Rolü,* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, s, 14.

Sosyolojik açıdan kimlik, bireyin içinde bulunduğu toplumsal çevrede içselleştirdiği normlar, değerler çerçevesinde oluşmaktadır[43]. Kimlik ne benliği ne de mutlak özerkliği kabul edilebilir bir kavram değildir.

Kimlik, istikrarlı değildir ve dıştan gelen etkenlere karşı bağımsız bir tutum sergilemez, aksine istikrarsız ve dış etkiye açıktır. Kimlik, sosyolojide farklı anlamlarda kullanılan "öteki"ni her zaman merkezde tutmaktadır[44].

Kimlik, sosyolojik perspektifte, bireyin nasıl ve nerede görüldüğü, aynı zamanda başkaları tarafından bireye karşı olan davranışlar ile bireyin hangi kategoriye ait olduğunu işaret etmektedir. Bireylerin gruba olan aidiyetini ve grup kimliğini sürdürme çabası grup içindeki baskılar ve dış grupların varlığıyla da bağlantılıdır.

Sosyolojik kimlik, Bireylerin ya da toplumların, kendilerinin hayat öyküleri, toplum içinde yer edinmiş ve özel bir değer taşıyan kimselerin nasıl kabul ettiği ile ilgilidir. Kimlikler, bireylerin sosyal hayata diğerleriyle iletişim esasında tanımlanmaktadır[45].

Sosyolojik görüş çerçevesinde kimlik, bireylerin toplumda kabullenme süreci, sosyalleşme ve sosyal uyum ile ilgilenmektedir. Bireyler, sosyolojik bakımdan topluma katılma süreci olarak sosyalleşme önemli rol oynamaktadır. Sosyalleşme süreci ile bireyler rolleri, statüleri, yetişkinlerin çocuklara ne şekilde davrandığı ve çocukları nasıl yetiştirdikleri, toplum içinde yapılması ya da yapılmaması gereken davranışlar, sosyal normlar tarafından belirlenmektedir. Sosyal kimliğin bireylerin bir sosyal gruba üyeliği ile açıklanırken, sosyolojide ise bu toplum üyeliği ile ele alınır[46].

---

[43]Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, Çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999, s, 407.
[44]Altunoğlu, *Kimlik'in Modern İnşası, Kimlik Politikaları ve Türkiye'de Kimlik Tartışmaları,* aynı eser, s, 13.
[45]http://philosociology.com/UPLOADS/_PHILOSOCIOLOGY.ir_Blackwell%20Encyclopedia%20of%20Sociology_George%20Ritzer.pdf Arthur W Frank, *Identity, The Encyclopedic Dictionary Of Sociology*, 1991. 20.11.2016.
[46]İsmail Doğan, *Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar,* Pagem Akademi Yayıncılık, Ankara, 2014, s, 80.

Sosyolojik kavramda kimliğim belirleyicisi olan benlik, iki aşamalı bir süreç olmaktadır[47].

George H. Mead'e göre; içsel, öznel, yaratıcı, belirleyen "ben", ikinci olarak ise daha iyi bilinebilen dışsal, toplumsal evre olan "sosyal ben"dir. Bireyin içgüdüsel ve doğaçlama eğilimleri "ben" ile temsil edilirken, grubun ortak anlamlarını, beklentilerini, değerlerini ve anlayışlarını "sosyal ben" temsil etmektedir. "Sosyal ben", belirli bir öteki ya da genel bir öteki oluşturmaktadır[48]. Bireyler kendilerinin farkındadır ve kendilerini ötekilerin tutumlarına göre etkilemektedir. Bireysel ve sosyal faktörler kimliğin oluşmasında önemli rol oynamaktadır. Kimlik oluşmasında etkili olan bir diğer faktör, birey başkalarının gözünde kendinin nasıl gördüğüdür. Bu yüzden öteki her zaman önemli olup, öteki olmadan kimlik oluşması pek mümkün olmamaktadır.

Kimliğin şekillenmesi hiçbir zaman tek bir grup içinde ve kapalı ortamda gerçekleşmemektedir. Bireylerin toplumsal konumları üyesi oldukları grupların rolleri onların kimliklerini her zaman etkilemektedir. Birey ya da toplumlar kendi kapasitelerini, ne durumda olduklarını başkalarını gördükten sonra anlamaktadır.

Bireyler, hiçbir zaman sadece tek bir gruba ait değildir, aidiyet grupları dışında referans aldıkları gruplar da vardır[49].

Bireyler birçok grup içinde olduklarından birden çok kimliğe sahiptirler. Ama bu kimliklerin her birine aynı derecede bağlı değillerdir. Önem verdikleri ve bağlı oldukları kimlikleri korumaya çalışmaktadırlar. Bu durumda bireyleri az etkileyen ya da çok etkileyen gruplar olarak ayrılabilmektedir.

Gruplar ve gruplar arası ilişkiler etrafında şekillenen ve genellikle grup içerisinde olan bireylerin, aidiyetiyle güçlenen kimlikleri, iktidar ilişkisine dahil olmaktadır. Bireyin gruplar arasındaki hareketliliği, üyesi olduğu grubu terk edip

---

[47]Berch Berberoğlu, *Klasik ve Çağdaş Sosyal Teoriye Giriş*, Çev. Can Cemgil, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009, s, 67.
[48]Berberoğlu, *Klasik ve Çağdaş Sosyal Teoriye Giriş*, ayni eser, s, 70.
[49]Bilgin, *İnsan İlişkileri ve Kimlik*, a.g.e, s, 74.

ötekine geçmesi ihtimali ihanet, sonradan görmelik, döneklik ve benzeri şekillerde algılanacağından oldukça sınırlıdır[50].

Kimlikler ve kimliği temsil eden bireyler arasında çoğu zaman eşitsizlik meydana gelmektedir. Modern toplumlarda çok çeşitli kimlikler bulunmakla birlikte, kimi başat, kimi tâbidir: kimi toplumla bütünleşmiş veya hoş görülmüş, kimi ise dışlanmış veya aşağılanmıştır[51]. Bu çeşitli kimlikler arasında gerilimler birçok alanda sosyal çatışmanın temelini oluşturmaktadır.

1.2.4. Antropolojik Perspektifte Kimlik Kavramı

Antropoloji, İngiltere'de özelikle 1920'li yıllardan itibaren Malinowski'yle birlikte fonksiyonalist bir yönelime doğru girmiştir[52]. Antropoloji, insanın kökenini, evrimini meydana getirdiği ırkları inceleyen birçok bilim dalından biridir.

Genellikle fiziksel ve kültürel antropoloji olarak ikiye ayrılmaktadır[53]. Fiziksel antropoloji; insanların fiziksel gelişimini, evrimini incelemektedir. İnsanların insan olmaları için geçirdikleri aşamaları ele almaktadır. Kültürel antropoloji ise çeşitli alt disiplinlere ayrılmıştır. Bu disiplinler, arkeoloji, etnoloji, sosyal antropoloji, lengüistik. Bu disiplinler 100 yılık bir geçmişe sahiptir. Kültür bakımından incelenmesi etnoloji yolu ile yapılmaktadır.

Antropoloji'nin tarih biliminden farklılığı, antropolojinin toplumlar, kurumlar, inanç ya da geleneklere ilişkin tarih araştırmalarını dışlamasından değil, belgelere dayanmak yerine bireyleri, etkinlik ve ürünlerini olabildiğince dolaysız gözleme yöntemini benimsemesinden doğmaktadır[54]. Antropoloji bilim dalı, insanı kültürel, toplumsal ve biyolojik çeşitliği içinde anlamaya ve insanlığı başlangıcından beri insanların çeşitli koşullara nasıl uyarlandığını ve bu uyarlama çeşitlerini nasıl gelişip değiştiğini, çeşitli küresel olayların nasıl dönüştüğünü göstermeye çalışmaktadır. Antropoloji, insanı beden bakımından ele almaktadır.

---

[50]Hayretin Özler, *Siyaset Psikolojisi*, Ekin Yayınevi, 2014, Bursa, s, 48.
[51]Bilgin, *İnsan İlişkileri ve Kimlik*, a.g.e, s, 207.
[52]Nuri Bilgin, *Kimlik İnşası*, Aşina Kitaplar, İzmir, 2007, s, 42.
[53]Bilgin, *Kimlik İnşası*, aynı eser, s, 45.
[54]Bilgin, *İnsan İlişkileri ve Kimlik*, aynı eser, s, 208.

Antropolojik perspektifte kimlik, birden çok anlama gelebilen belirsiz bir biçimde kullanılmaktadır. Kavram bir açıdan bireye mahsus ve bireysellik ilkelerine, kişilere ait farklılıkların diğerlerinden farklılaşmasına, diğer yandan ise aynılık vasfına işaret etmektedir. Aynılıktan kasıt, bir grupla mesela kolektif bir grupla, bazı ortak özelikler temelinde birlik oluşturmaktır.

Antropoloji, "biz" olmayana yani ötekine bakabilen, onun varlığını kabul eden, kendisinden farklı olana karşı merakla yaklaşabilen ve bu süreçte kendi değer yargılarının farkına varan ve bu değer yargılarından arınmaya çalışan bir sosyal bilimdir. Antropolojik kavram, kimliğe sahip oldukları kabul edilen ailelere, sınıflara, uluslara olduğu kadar tüm grup ve kurumları da içine almaktadır[55].

Antropologlar, kimlik kavramını Erikson'ın süreklilik esasında tanımladığı benlik anlamından daha çok, sosyolojinin yüklediği anlamda bireylerin sosyal ve kültürel çevrelerinde ve sosyal-kültürel kazanım mekanizmalarında kullanmaya eğilimlidir.[56] Aynı zamanda antropologlar için herkes, "öteki"dir. Tüm bu ayrımların ortak bazı özelikleri, kurulan birliktelikler ve üyeler arasındaki benzerlikler bulunmaktadır.

Antropologlara göre, kimliğin sosyalliği çok önemlidir ve olmazsa olmaz bir boyutudur. Birey ancak sosyal olarak var olmaktadır. Antropolojide kültür, toplumsal varoluş ile açıklanır ve birey doğal ve toplumsal çevresiyle ilişklerini kültür yoluyla yürütür ve kültürle bitişik bir kimlik taşımaktadır[57].

Kimlik ve kültür birbirinde farklı değildir.[58] Günümüzde kimlik kavramının arka planı ve kimliklerin inşası, kültür anlayışıyla yansımaktadır. Kültür, sosyal bilimlerin en uzun ömürlü ilgi alanlarından birisidir.

Kimlik antropolojide, üç şekilde öne çıkmaktadır:

1. Bireyi ötekilerden farklılaştıran,

---

[55]Reginald Byron, *Identy, Encyclopedia of Socialand Cultural Antropology*, London, 1996, s, 292.
[56]Byron, *Identy, Encyclopedia of Socialand Cultural Antropology*, aynı eser, s, 292.
[57]Bilgin, *İnsan İlişkileri ve Kimlik*, a.g.e, s, 210.
[58]Suavi Aydın, Kudret Emiroğlu, *Antropoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2003, s, 471.

2. Bireyin kendi şahsına özel durumlar,

3. Kimliğin kültürel çevre içinde olması[59].

1.2.5. Siyaset Bilimi Perspektifinde Kimlik Kavramı

Siyaset, belirli bir tanımının yapılması kolay olmayan kavramlardan birisidir. Literatürde siyaset bilimine ilişkin birçok tanıma rastlanmaktadır. En az yirmi beş yüzyıllık bir geçmişe sahip olan bir inceleme alanında anlatımdan bol bir şey olmayacağını düşünmek çok zor değildir[60].

Farklı bireysel anlayışlarını uzlaştırma fonksiyonundan hareketle siyasetin, bireysel hakların korunmasına yönelik bir faaliyet olduğunu kabul etmiş oluruz[61].

Siyaset bilimi, siyasal olayları inceleme konusu olarak alan bilim dalıdır. Çeşitli şekil ve düzeylerde ortaya çıkan siyasal olaylar hakkında genel iddialar ya da teoriler geliştirilmektedir. İlk kurulduğu dönemlerde, felsefenin bir dalı olarak kabul edilen siyaset bilimi, felsefenin bir uzantısı olarak doğal yasaların neler olduğunu akıl yolu ile bularak, adil bir toplum için gerekli olan koşulları oluşturmaya çalışmaktadır[62].

Siyaset bilimi, belli bir toplumda çatışma halinde olan çıkarların uzlaştırılması faaliyetidir. Geçmişte devlet ve iktidar kavramları üzerine araştırmalar yapmaktayken, günümüzde ise siyasal kararların çözümlemesinde sosyal grupların siyasal katılımında, sosyal yapısı ve iktidar ilişkisinde, siyasal değişmeler, gelişmeler gibi konuları incelemektedir. Siyaset biliminde kimlik, kavram olarak merkezde yer almaktadır[63].

Siyaset bilimi perspektifinden bakıldığında, kimliğin sadece bilinçli birey veya toplumların, devletlerin ve kurumların kimliğinin var olduğu görülmektedir. Bireylerin diğer bireylerden farklılaştırabildikleri ve aynı zamanda davranış, hal

---

[59]Aydın, Kudret Emiroğlu, *Antropoloji Sözlüğü*, a.g.e, s, 475.
[60]Ersin Kalaycıoğlu, *Çağdaş Siyaset Bilim*, Beta Yayınları, İstanbul, 1984, s, 3.
[61]Derda Küçükalp, *Siyaset Felsefesi*, Say Yayınları, İstanbul, 2011, s, 23.
[62]Roger A. Scruton, Dictionary of Political Thought, Macmillan Press, London, 1996.
[63]Nafiz Tok, Kültür, Kimlik ve Siyaset, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003, s, 40.

ve tavır gibi ayırt edici niteliği açığa çıkardıkların da kimlik sahibi olabilmektedir[64].

Kimlik baz alınarak yapılan siyaset, aslında siyasetin kendisi değil siyasetin bir örtüsü olmaktadır. Siyaset bilimi için kimlik sadece bir araç olarak kullanılmaktadır[65].

Bireyler; inançlarını, mensup oldukları grubu, değerlerini, kimliklerini yüceltip onları korumak ya da onları üstün kılmak amacını taşıyan siyasi eylemler olarak karşımıza çıkar.

Kimlik siyaseti, sosyal bilimlerde kullanılmaya başlanılan yeni kavramlardan biridir[66].

Küreselleşme ile kimlikler, her kategoride toplumsal ve kültürel verilerden çıkarak siyasi bir önem taşımaya başlamıştır. Küreselleşme süreci ile belirsizliğin meydana gelmesinden sonra gözlenen en önemli olgulardan biri ise kimlik siyasetinin siyasi bir söylem olarak belirleyici konumda olmasıdır[67].

Taylor, modern çağ öncesi dönemlerde bireylerin kimlikten söz etmediklerini, kimliği bir sorun olarak algılamadıklarını, modern kimlik gelişmesini ayrımcılık, sınıfsal farklılık anlayışının var olduğu buna bağlı olarak siyasetin tanımına uyan bir kavram olduğunu söylemektedir. Ayrıca farklı muamelelerin temeli olarak kabul etmemizi gerektiren, farklılık siyasetine bağlamaktadır[68].

Hall'a göre ise kimlik siyasetini ırkçı toplum uygulamalarına karşı savunmacı kimliğin var olması gereken bir olgu olarak tanımlamaktadır. Ulusal

---

[64]Cengiz Güleç, Evrensel Bir Kimlik Mümkün'mü, Türkiye Günlüğü, 2005, Sayı: 83, s. 73.
[65]Amartya Sen, *Kimlik ve Şiddet, Kader Yanılması*, Çev: Ahmet Kardam, Optimist Yayınları, İstanbul, 2006, s, 35.
[66]Hakan Bayri, *Türkiye'de Kimlik Siyaseti Sorunu ve Ulusal Kimlik*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmış, Doktora Tezi, Erzurum, 2008, s, 21.
[67]Steven C. Rockefeller, *Yorum*, Çokkültürlülük, Tanınma Politikası içinde, Çev: Rita Urgan, Haz. Amy Gutman, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 95-96.
[68]Charles Taylor, *Tanıma Politikası*, Çev: Yurdanur Salman, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005, 2 Baskı, s, 52-53

kimlik ile bireyler bir araya geldiklerinde, ortak bir çıkarı, tarihi ve kaderi paylaşma duygusu içermektedir[69].

Siyasal kimlikler, her zaman üç temel sorunu beraberinde getirmektedir. Bunlar[70]:

1. Grupların kendi üyesi oldukları toplulukları hakkında bazı genel kabullenmelerde bulunması.
2. Kimlik siyasetinin, adalet, özgürlük, barış, sorumluluk gibi kavramları gerçekte önemli olduğu için değil belli grup kimliklerinin süzgecinden geçirerek tartışması ve sahiplenmesidir.
3. Diğer bir sorun ise İbn-i Haldun'un tabiriyle "Asabiyetçilik" türlerinin ve milliyetçilik biçimlerinin doğmasıdır.

Siyasal kimlik üzerine geliştirilen yaklaşımlar genellikle, kimlik ya da tanınma istekleri olan değişik grupların mağduriyet üzerine kurulmuş olmasıdır. Kimlik siyaseti üzerine yaşanan çatışmalar her bir grup kendi kimliğinin karşısındaki gruplara karşı bir ötekileştirme ve buna bağlı olarak karşısındakini dışlama mantığını kullanmasından kaynaklanmaktadır[71].

Siyasal liderler, iktidar sahibi olmak için birey ya da toplumların kimliğini kullanarak vaatte bulunmaktadır.

Siyaset biliminde, kimlik arayışı bireylerin ya da grubun kendini olmadığı şeyden ayırmasına neden olur ve bunun sonucunda kimlik siyaseti her zaman ve her şartta zorunlu olarak bir farklılık yaratma siyaseti haline gelmektedir.

Farklılıklar, kimlikleri araçsallaştıran yeni ayrılıklar doğurmakta toplumların talepleri çok kolay bir şekilde kimlik taleplerine dönüşmektedir. Kimliklerin siyasal alana taşınmasıyla yeni sınıflar ortaya çıkmakta ve bu yeni

---

[69]Roger Scruton, *A Dictionary of Political Thought, Macmillan Press*, London, 1996, s, 249.
[70]İbrahim Kalın, *Kimlik Siyaseti ve Pandora'nın Kutusu*, Radikal 2, 15 Ocak 2016.
[71]Terry Eagleton, Kültür Yorumları, Çev: Özge Çelik, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005, s.51.

sınıflar bireysel olarak da devamlılıklarını sağlamak üzere kimliği bir araç olarak kullanmayı sürdürmektedir[72].

Siyaset biliminde sık kullanılmaya başlanılan kimlikçi yaklaşımlar, birden çok kimliği olan bireylerin belli bir kolektif bütünlüğün üyesi olarak görmek eğilimindedir[73].

Siyasi topluluklar kimlik olarak heterojen bir yapı üzerine oturmuştur. Modern toplumların kimlik heterojenliğinin yadsınmaz bir gerçek olduğu konusu sıklıkla ifade edilmektedir[74]. Siyaseti merkeze koyup bakarsak, bireyin belli bir kimliğe mensup olduğunu söylersek genellikle kimlik politikaları ile ilişkili belli bir türe aidiyet kastediyor oluruz[75].

1.3.KÜLTÜREL KİMLİK KAVRAMI

Kültür, bilgiyi, sanatı, ahlakı, hukuku, örf ve adetleri kapsadığı gibi bireyin toplumun bir üyesi olması dolayısıyla kazandığı diğer tüm kabiliyet ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütündür[76].

Kültür, toplumların biyolojik olarak değil sosyal olarak kuşaktan kuşağa aktardığı maddi ve maddi olmayan ürünler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Kültür, aynı geleneği paylaşan insanların onlardan sonra gelecek nesillere, çocuklarına aktardıkları bir grup öğrenilmiş davranışların bütünüdür. Bireyin biyolojik, sosyolojik kültürel varlığını tanımladığı bireyler arası benzerlik, farklılık ya da belirlilik kazandıran nitelik olan kimlik, insanlara özgü bir kavramdır[77].

Kültür kavramına yönelik yapılan tanımların tarihi süreç içerisinde devamlı artış göstermesi, kavrama yüklenen anlamların kullanıldığı bağlama göre

---

[72]Riva Kostaryano, *Kimlik Pazarlığı, Fransa ve Almanya'da Devlet ve Göçmen İlişkileri*, Çev: Ali Berktay, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, 1 Baskı, s, 156.
[73]Sen, *Kimlik ve Şiddet, Kader Yanılması*, a.g.e, s, 41.
[74]Jean François Bayart, *Kimlik Yanılması*, Çev: Mehmet Moralı, Metis Yayıncılık, İstanbul,1999, s, 103.
[75]Akeel Bilgrami, *Notes Toward the Definition of Identity, Daedalus*, Volume 135, number 4, 2006, s, 5-14.
[76]Ömer Demir, Mustafa Acar, *Sosyal Bilimler Sözlüğü,* Vadi Yayınları, İstanbul, 2002, s, 244.
[77]Ömer Demir, Mustafa Acar, *Sosyal Bilimler Sözlüğü,* aynı eser, s, 246.

değişikliğe uğraması hem kültür kavramını hem de kültüre bağlı anlamını bulan diğer kavramları için tanımlama sorunlarını da beraberinde getirmektedir.

Kültür bir düzen yaratmak ve onu korumak düzeni bozan ve bu düzen açısından kaos yaratan her şeyle mücadele etmektedir[78]. Kültürel kimlik, bireylerin genellikle doğuştan, sonra kazanılan ve elde edilen özellikleri ile bağlantılıdır.

Kimlik, kültüreldir ve kültürün herhangi bir unsuru tek başına kimliği belirleyemez. Dil, sanat, eğitim ve bilgi tek başına kimlik demek değildir. Kültürel kimlik, "ben kimim?" ya da "biz kimiz?" sorularına verilecek cevaplardır. Birey ya da toplumların verdiği yanıtlar kültüre, toplum biçimine, dünya görüşüne bağlıdır. Verilen bu cevaplar zamana, durum ve koşullara, çevrenin beklentilerine ve olayların gidişatına göre değişiklik gösterebilir.

Geleneksel toplumlarda töreler, gelenek-görenekler, kültür yapıları bireylerin kimliğini belirlemektedir. Ancak gelenek-göreneklerin değişmesi ve bu değişimlerin hız kazanmasıyla, bireyler ya da toplumlar yitirdikleri kimlikleri aramaya başlamaktadır. Gelenek-görenek, töreler, kültürler, toplumlar değiştikçe ve bu değişime teknolojik gelişmeler de eklenince bireylerin bu sorunla uğraşmaya devam edeceği görülmektedir.

Kültürel kimlik, biyolojik özeliklerle değil sosyalleşme ve eğitim-öğretime bağlı olarak kazanılmaktadır. Doğuştan biyolojik bir farklılık olsa da önemli olan yüzyıllarca aynı kültürü paylaşan o topluma aidiyet duygusu olan bireylerin birliktelik şuurudur[79].

Kimlik hem küçük hem de büyük toplumların içerisinde bulunmak zorundadır. Toplum içerisinde inşa edilen bir yapı olarak kimlik, kültürün toplumsal varoluş şartının dayattığı bir sonuç olarak kabul edilmektedir[80].

---

[78]M. Naci Bostancı, *Cumhuriyetimiz,* Vadi Yayınları, Ankara, 2002, s, 82.
[79]Mustafa E. Erkal, *Etnik Tuzak*, 5. Baskı, Der Yayınevi, İstanbul, 1998, s, 107.
[80]Aydın, *Kimlik Sorunu, Ulusallık ve Türk Kimliği*, a.g.e, s, 12.

Bireyler, toplumsal bir çerçevede kimliklerini inşa eder, bunun yanında da topluma katılım sağlarken, üyesi olduğu toplumun kültürel gelişim ve değişimine de kendi potansiyeli kadar katkıda bulunmaktadır.

Kültür, kelime anlamı olarak toplum bilimindeki kullanımı ile gündelik dildeki kullanımı aynı anlamı taşımamaktadır. Örnek vermek gerekirse, gündelik dilde kültürlü olmak genelde okumuş ve aydın kişilerin daha ayrıcalıklı olduğunu göstermektedir. Toplum biliminde ise, toplumun her bireyi toplum kültürüne ortaklık etmektedir.

Bireyler ya da toplumlar, belirli tarzda hareket ediyorsa bunun nedeni bir kültür geleneği çerçevesinde doğmuş ve yetiştirilmiş olarak gösterilmektedir[81]. Kültür, medeniyet koşullarına göre öğrenilmiş toplumsal yaşayış tarzı olarak kabul edilmektedir[82].

Kimliklerin temel belirleyicisi olan kültürün, katı ya da esnek olması kimliğin de katı ya da esnek olmasına neden olmaktadır. Katı kültürel kimlikler, muhafazakârlığın ve dışlanmanın tetikçisi olmaları itibariyle daha çok olumsuz bir nitelenmeyle anıldıkları söylenebilir[83].

Aşırı milliyetçi kimliğine mensup bireyler, öteki kimlikleri hor gören, aşağılayan, şiddete başvuran, katı kimliklerini ötekilere ilişkin ortaya koyan en açık örnekleridir.

Esnek kültürel kimlikler ise toplumu kesin ve katı kriterlere boğmayarak anlaşma ve uzlaşma alanları meydana getirmektedir. Esnek kültür, dinamik ve değişime açıktır.

Katı kültürel kimlik sahibi toplumlar, üyelerine fazla söz hakkı vermemektedir. Buna karşın esnek kültürel kimlik, ortaya hoşgörülü bir kimlik

---

[81]Sulhi Dönmezler, *Toplum Bilimi*, Beta Yayınları, İstanbul, 1994, s, 100.
[82]Ergun Doğan, *Kimlikler Kıskacında Ulusal Kişilik*, İmge Kitapevi, Ankara, 2000, s, 19.
[83]Muhittin Aşkın, *Kimlik ve Giydirilmiş Kimlikler*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt, 10, Sayı, 2, Erzurum, 2007, s, 215.

tanımı çıkmakta ve esnek kimliğin belirli ilerlemelere ve değerlere dayandığını öteki kimliklere bir sınır koyduğunu belirtmemizi gerektirmektedir[84].

Kültürel kimlik, var olan bir şey değildir ve mekân, tarih ötesine geçmektedir. Kültürel kimlikler bir yerden gelen ve tarihi olan bir kavramıdır. Tarihsel olan her şey gibi kültürel kimliklerde sürekli dönüşüme maruz kalmaktadır.

Bireyler, içinde yaşadıkları toplumun sahip olduğu maddi ve manevi değerleri ile donanarak o kültürün bir parçası haline gelmektedir. Bu nedenden dolayı bireylerin dahil oldukları kültürlerin kimliklerine de etkisi çoktur. Farklı kültürlere sahip olan bireylerin birbirlerine yabancı olarak görünmeleri, sahip oldukları farklı kültürden kaynaklanmaktadır. Toplumlarda farklı kültürlerin olması, kimliğin başlaması anlamına gelmektedir. Çünkü bireyler kendilerine ben kimim ya da biz kimiz, neyiz sorusunu, farklı bir kültür ile karşılaşınca sormaya başlamaktadır.

Bireyler, farklı kültür çevresine girdiğinde sahip olduğu kültürel kimliğin kendilerine karşı sıkıntılara neden olduğunu fark etmektedir. Her toplumun kendine özgü normlarının olması, toplumlar arası farklılıkların oluşmasına neden olmaktadır. Bir toplumda yasak olan bir davranış, farklı bir diğer toplumda tasvip edilen bir davranış olabilmektedir.

Kültür ve kimlik birbirinden ayrı değildir, insanların toplumsal bir varlık olması kültürün de toplumsal ortamlara daha güçlü aktarma yapabilen bir yapı olması, bu iki kavramın ortaklığını ortaya çıkarmaktadır. Toplumsallığın sınırları genişledikçe kimlik algıları çeşitlenmekte, çoğalmaktadır. Genişleyen toplumsal kategorilerde bireylerin kendi çevrelerine atfettikleri kimlikler, değişmekte ve birden çok kimliği sahiplenmeye başlamaktadır. Bu sahiplenmeler, bazı şartlarda asimilasyon boyutuna vararak, toplumları ve devletleri tehdit etmektedir.

---

[84]F.H. Burak Erdenir, *Avrupa Kimliği, Pan Milliyetçilikten Post Milliyetçiliğe,* Ümit Yayıncılık, Ankara, 2005, s, 22.

Fertlerin ya da toplumların, vatandaşı oldukları devletin kültür çevrelerinden koparak başka kültür çevrelerine doğru kaymaya başlaması, o devletin sonunu getirecek kadar tehlikelidir[85].

Kültürel kimliği etkileyen milli ve siyasi unsurların dışında farklı unsurlar da mevcuttur. Devletler kültürel kimliklerini koruduğu ölçüde bu olumsuzluklara rağmen hayatta kalmaya devam etmektedir. Kültürel kimliğin değişiminde önemli yerleri teşkil eden savaşlar, sürgünler, göç dalgaları, din değiştirme gibi olaylar değişmede önemli rol oynamaktadır[86].

Devletler, belli kültürleri kaçınılmaz olarak temsil edip desteklemektedir[87]. Bu durum geleneksel ya da modern dönemler fark etmeksizin aynı olmaktadır. Bireylerin kırsal kesimden kentlere göç etmeleri, kentlerde çatışmaların yaşanmasına neden olmuştur. Bu çatışmalar kimlik ve kültür merkezli. Farklı devletten gelen bir bireyin, göç ettiği devlette yaşayabilmesi ve o toplumla bir arada kalması için benzer bir terbiye ve kültür içerisinde kazanılacak olan ortak vicdan duygusuna sahip olması gerekmektedir. Alman olmayan bir birey, Alman kültürünü benimseyerek, Alman olabilmektedir.

Birey başka ırktan olmasına rağmen kendini nasıl hissediyorsa o milletin bir ferdi olarak kabul edilmektedir. Bu olay bireylerin sosyo-psikolojik durumunun bir yansımasıdır[88]. Kültürel kimlik dille, örf ve adetlerle belirli bir edebiyat ve sanat anlayışı değil bütün kavramları kapsamaktadır.

1.4. KİŞİSEL KİMLİK KAVRAMI

Kişisel kimlik kavramı, yüzyıllardır felsefe, sosyal teori ve edebiyat alanında kalıcı temalar arasında yer almakla birlikte, bilimsel çerçevede psikoloji ve özelikle sosyal psikoloji de önemli bir araştırma alanı oluşturmuştur[89].

---

[85]Necla Mora, *Medya ve Kültürel Kimlik,* Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, Cilt: 5, Sayı, 1, Erzurum, 2008, s: 1.
[86]Mora, *Medya ve Kültürel Kimlik,* aynı eser, s, 5.
[87]Nazif Tok, *Kültür, Kimlik ve Siyaset,* Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003, s, 31.
[88]Mora, *Medya ve Kültürel Kimlik,* aynı eser, s, 4.
[89]Bilgin, *Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu,* a.g.e, s, 223.

Psikolojide kullanıldığı biçimi ile kişisel kimlik, bireylerin hayatlarının farklı evreleri boyunca aynı kişi olarak kalmanın koşulu, kişiliğin devamlılığı olarak tanımlanmaktadır[90]. Birey kimliğinden bahsettiğinde, onun için önemli olan ahlaki kodlar ve normatif çerçeveleri içermektedir[91]. Fakat hissedilir bir biçimde, kişisel kimlik ahlaki yönelim ve yükümlülüklerle ilişkili değildir[92]. Örnek vermek gerekirse, yıllarca büyük bir keyifle takılan bir kol saatini birey kendi kimliğinin ayrılmaz bir parçası olarak görebilir.

Kişisel kimlik dediğimizde, aslında biraz da verdiğimiz örnekle bağdaşır şekilde kişisel tarz akılara gelmektedir. Kişisel kimliği belirleyen önemli vasıflardan bir kısmı fiziksel özelliklerle ilişkindir[93].

1. Uzun boylu ya da kısa boylu olmak,
2. Kahverengi, sarı, siyah ya da kırmızı saçlara sahip olmak,
3. Kahverengi, yeşil, mavi gözlü olmak gibi.

Bir sosyal gruba üyelik, bireylere özgü inançlar, amaçlar, arzular, kişisel tarzla ilgili fiziksel özellikler gibi kişinin kimliğinin önemli unsurlardandır. Kişisel kimliğimizin asli unsurları, bahsetmekten gurur duyulan ya da kaybedildiğinde bir güven kaybına uğradığımız kavramlardır[94].

Bireyler gururla yaptığı işten, etnik kökenlerinden, mensubu olduğu dini bağlılıklarından, desteklediği politik parti, saçlarının renklerinden ya da benzeri şahsi şeylerden bahsettiklerinde aslında kişisel kimliklerinin gerçek unsurlarını da sıralamış olmaktadırlar. Bu ayrımlar ya da unsurlar bireyi zatına mahsus kılan

---

[90]Tok, *Kültür, Kimlik ve Siyaset,* a.g.e, s, 35.
[91]Philip Gleason, Identifying Identy, A Semantic History, *The Journal of American History,* Volume 69, number 4, 1983, s, 911.
[92]Mustafa Altunoğlu, "*Kimlik'in Modern İnşası, Kimlik Politikaları Ve Türkiye'de Kimlik Tartışmalar ı*" Yayımlanmış Doktora Tezi, Ankara, 2009, s, 45.
[93]James D. Fearon, *What is Identity, As We Now Usethe Word,* Stanford University, Department of Political Science, Stanford, CA, 1999, s, 23.
[94]Bilgin, *İnsan İlişkileri ve Kimlik,* a.g.e, s, 195.

hususiyetleridir. Kişisel kimlik dendiğinde genellikle özgüvenimizin esasını teşkil eden, bize ait boyutları kastetmiş oluruz[95].

Kişisel kimliğimiz, çeşitli yer ve zamanlardaki yaşantılarımızın birbirine eklemlendiği bir öykü biçiminde şekillenir ve birey kendi hakkında bir öykü üreterek kişiliğinin birliğini sağlar[96]. Bunlar, sınavlardaki başarı ya da başarısızlık, özel ilişki ve dostluklar, katıldığımız bir iş toplantısı, sağlık sorunları hepsi de bu öykünün içine yerleşmektedir.

İnsan anlaşılması kolay olan bir canlı değildir. İnsandan insana, toplumdan topluma, bir takım düşünce, davranış ve yaklaşım farklarının doğması önlenememektedir. İnsanlar bireysel bir yaratık olması ve bu bireyselliği kazandıran özelikler kişilik dediğimiz, başkalarına benzemeyen, kendine özgün biçimde geliştirdiği ilişkilerin yapısıdır[97]. İnsanları birbirinden ayıran ya da onları diğerlerinden farklı kılan en önemli faktör kişiliktir. Kişilik en genel anlamıyla, bir bireyi diğer bireylerden ayıran genel niteliklerin tümüne denmektedir[98].

Benlik, kişiliği etkilemekle birlikte kişilikten farklı anlam da taşımaktadır. Benlik, bireyin kendisinin saydığı ve sosyo-affektif bir diğer atfettiği özelikler bütünü olarak bireyin "kim olduğunu" tanımlama biçimini ifade etmektedir[99]. Kimlik ve kişiliği birbirine yaklaştıran en önemli nokta ise birey kavramıdır.

Kişilik, bireyin toplumsallaşma sürecinde sunulan kimliklerden hangisiyle özdeşleşeceğini belirlemektedir. Kişisel kimlik, bireylerin dış dünyayla karşılaştığında "ben kimim" sorusuna verdiği cevap olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kişiliği açıklayan kuramcılardan, Sigmund Freud, kişilik sınırsız isteklerin ve arzuların yer aldığı biyolojik yönlü id ve idden gelen istekleri göz önünde

---

[95] James D. Fearon, *What is Identity, As We Now Usethe Word,* Stanford, CA, 1999, ayni eser, s, 24.
[96]Bilgin, *Kimlik İnşası*, a.g.e, s, 213.
[97] Mehmet Ali Kılıçbay, *Kimlik Bir Tasnif Sorunu,* Türkiye Günlüğü, Sayı, 33, 1995, s, 142.
[98]Bilgin, *İnsan İlişkileri ve Kimlik,* a.g.e, s, 156.
[99]Bilgin, *İnsan İlişkileri ve Kimlik,* aynı eser, s, 158.

bulundurarak sınırlayan psikolojik yönlü ego, idi ayıp ve yasaklarla sınırlayan toplumsal yönlü süper egodan oluşan üçlü bir sistem olarak tanımlar[100].

"Ben kimim?" sorusunu bireyler çocukluk yıllarında sormaya başlamaktadır. Kişisel kimlik farklılaşmayı, özerkliği ortaya koyarken, ben dediğinde ötekilerden farklı bir şahsiyeti ortaya koymuş olur. Kimlik oluşumu, çocukluk yıllarından itibaren çevreyle ilişki içinde sürekli ve aşamalı bir şekilde gerçekleşmektedir[101]. Bazı araştırmacılara göre, çocukların 15-18 ay, bazılarına göre ise 3-4 yaşında çevreyle ilişki kurmaya başladığını söylenmektedir. Kimliğin oluşumu, çocukluk yıllarından itibaren çevreyle ilişki içinde sürekli ve aşamalı bir şekilde gerçekleşmektedir.

Kimlik duygusunu oluşturan öğelerden bir kısmı vücut, cinsiyet v.b bir kısmı erken yaşlarda bir kısmı da daha sonraki yaşlarda ortaya çıkmaktadır[102].

Bireyler hayatları boyunca kimlik duygusunu özdeşleşme sürecini yaşayarak kazanmaktadır[103]. Özdeşleşme süreci, aidiyet gruplarıyla ve referans gruplarla ortaya çıkmaktadır[104]. Özdeşleşme alanı, çocukluktan başlayarak yıllar geçtikçe aileden, arkadaş çevresine ve diğer aidiyet gruplarına doğru genişlemekte ve birey toplumsal grupla özdeşleştiği kadar grubun sunduğu kimliği içselleştirmektedir[105].

---

[100]Sigmund Freud, *Psikanalize Yeni Giriş Dersleri,* Çev. Selçuk Budak, Öteki Yayınları, Ankara, 1994, s, 50.
[101]Freud, *Psikanalize Yeni Giriş Dersleri,* aynı eser, s, 55.
[102]Rüya Sancar Ulusan, *Magazin, Ekonomi ve Polis Muhabirliği Örneğinde Gazetecilik Mesleğinin Bireysel Kimlik Üzerine Etkisi,* Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2004, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, s, 34.
[103]Philip Gleason, Identifying Identity, A Semantic History, The Journal of American History, volume 69, number 4, 1983, s, 910-931.
[104]Charles Taylor Sources of the Self The Making of the Modern Identity, Harvard University Press, Cambridge, 2001, s, 28.
[105]Altunoğlu, *Kimlik'in Modern İnşası, Kimlik Politikaları ve Türkiye'de Kimlik Tartışmaları,* Yayımlanmış Doktora Tezi, a.g.e, s, 44.

Kişilik sisteminin etkisiyle, toplumsal grupların sundukları kişi, tamamının ele alınma süreci, bireyi etkileyen tüm gruplar için gerçekleşince, ortaya farklı alanlardaki birçok kimliği edinmiş kişisel kimlik çıkmaktadır[106].

Kişisel kimlik, soyut bir sistem değildir[107]. Ayrılmayı, özerkliği ve kendini ortaya koymayı içeren kişisel kimlik bireyin dış dünyada ayrı bir varlık olarak karşıtlığını "ben" ve "diğeri" ayrımında kurulmakta ve bu ayrım, çocukluğun ilk yıllarından itibaren görülmeye başlamaktadır.

Kişisel kimlik, bir değer olarak yerleşir ve her birey kendisine saygı gösterilmesi ihtiyacı duyabilmektedir. Sosyal gruplar, bireylerin davranışlarını genelleştirmiş ve diğeri biçiminde etkilemiştir. Her kişisel kimlik, sosyal gruba veya sürece katılım içinde oluşmakta ve tüm bireylerde özdeş benlikler yaratmamaktadır. Her bireyin benliği, özgül bir nitelik taşımaktadır, çünkü herkes sosyal süreci farklı bir açıdan kavrar[108].

Kişisel kimlik, biyolojik miras ve toplumsal hayat arasındaki etkileşim aracılığıyla kurgulanır, ancak içselleştirilen kişisel özelliklere daha fazla vurgu yapmaktadır.[109] Her birey farklı kimliklerin bir araya gelerek oluşturduğu kimliği kendi kimliği olarak benimsemektedir. Kimlik, kişiler arası gelişmekte ve özellikle iş yaşamı insan ve kişilik üzerinde çok etkili olmaktadır.

Kişisel kimlik "ben kimim?" sorusunu yanıtlayan kavramken, kolektif kimlik ise, bir grup içindeki bireyin aidiyet ve mensubiyet olgularıyla var olmaktadır[110]. Kişisel kimlik ve kolektif kimlik birbirinin içinde var olmaktadır.

---

[106]Ali Yaşar Sarıbay, *Kişilik ve Demokrasi, Siyaset, Demokrasi ve Kimlik,* Asa Kitapevi, İstanbul, 1998, s, 26.
[107]Bilgin, *İnsan İlişkileri ve Kimlik,* a.g.e, s, 200.
[108]Bilgin, *Sosyal Bilimler Kavşağında Kimlik Sorunu,* a.g.e, s, 211.
[109]Karabacak Beyaztaş, *Aynılık Farklılık Üzerine Görsel Çözümler,* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, aynı eser, s, 9.
[110]Roland Robertson, *Küreselleşme, Toplum Kuramı ve Küresel Kültür,* Çev: Ümit Hüsrev Yolsal, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998, s, 164.

1.5.KOLEKTİF KİMLİK KAVRAMI

Nuri Bilgin, kolektif kimliğin temel özeliklerini şu şekilde tanımlamaktır;

Kolektif kimlik, grup üyeleri tarafından subjektif olarak yaşanır, diğerine karşıtlık içinde bir kontrast ve diğerlerinden fark belirtir. Grup aidiyet bilincinden kaynaklanır, çeşitli temsillerin bir sistemi içinde kavranır bu sistemler içinde birtakım negatif nitelikler ve pozitif nitelikler bulunmaktadır. Pozitif nitelikler etnosentrik tutumlar oluşturur, son olarakta bu tutumlar ve yargılar oldukça tutarlı fikirler sistemi ya da ideoloji içeren bir söyleme dönüşmektedir[111].

Levi-Strauss'a göre kolektif kimlikler, fark ve karşıtlık üzerinde kurulmakta, buna göre gruplar kendilerini diğer gruplardan farklı olarak görüp, ayırt edilmek ve diğer gruplarla aralarına mesafe koymak istemektedirler[112].

Eisentad'e göre kolektif kimlikler, sosyal sınırları inşa etmek için oluşturulan benzerlik ve farklılık modelleridir ve amacı sosyal yapıda topluluk üyeleri arasında güven ve dayanışma duygusunu yaratmaktır[113].

Luclau'ya göre kolektif kimlik, tanımlama aşamasında zorunlu olarak farklılık stratejisi üzerinden hareketle kurulmaktadır[114].

Berque'e göre, kolektif kimlik, birbirine karşıt birtakım boyutları kapsamaktadır ve bunlar hem güven verici hem de harekete geçiricidir. Kimlik hem süreklilik hemde dönüşüm içerirmekte ve dönüşüm olmadan da kimlik olmamaktadır[115]. Kimlikler, çeşitli yanları aktör ve kategori bakımından birbirleriyle değiştirilebilir.

---

[111]Nuri Bilgin, *Kolektif Kimlik,* Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1995, s, 61.
[112]Bilgin, *Kolektif Kimlik,* aynı eser s, 61-62
[113]Zeynep Ekşi, *Etnik Kimlik İnşası ve Dönüşümü, Sancaktepe'de Yapılan Niteliksel Bir Araştırma,* Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2012, Yayımlanmış, Yüksek Lisans Tezi, s, 23-24.
[114]Ernesto Laclau, *Evrensellik, Kimlik ve Özgürleşme,* Birikim Yayınevi, İstanbul, 2000, S, 26-28.
[115]Bilgin, *Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu,* a.g.e, s, 53.

Bayart'a göre kimlik bağlamsal, çoğul ve göreceli[116]. Siyasal alanda, belli bir grupla bütünleşmeye yardımcı olur, ait olunduğu düşünülen cemaat ya da kültürün, olumluluğundan ziyade ilişkide olunan cemaat ve kültürlere göre tanımlanmaktadır. Bayart, kimlik inşası sürecini hem birey hem de toplum açısından "öteki"ni kullanarak kendini oluşturma süreci olduğunu belirtmektedir[117].

Castells'e göre kolektif kimlik, meşrulaştırıcı kimlik, direniş kimlik ve proje kimliği olmak üzere üç farklı kökeni ve biçimi vardır[118]. Meşrulaştırıcı kimlik, toplumun egemen kurumları tarafından, toplumsal aktörler karşısında egemenliklerini genişletmek ve akılcılaştırmak için inşa edilir. Direniş kimliği, hâkim olanın, başat olanın mantığı tarafından değersiz görülen aktörler tarafından geliştirilir. Proje kimliği, toplumsal aktörlerin kendilerine sunulan kültürel malzeme temelinde toplumdaki konumlarını yeniden tanımlayan yeni bir kimlik inşa etmeleridir[119].

Derida'nın bakış açısına göre, kolektif kimliğin oluşması gerektiğini ve insan topluluklarında sosyal bağın tesisi, oluşturucu bir dış alanın da belirlenmesine bağlı olduğunu söylemiştir. Örneğin, biz onlar sayesinde onlarda biz sayesinde var olmaktadır demiştir[120].

Kolektif kimlik, bazı insan grubunun kendi hakkındaki bilinci ve duygusuyla ilişkilidir, topluluğun kendine özgü niteliklere sahip olduğu ve biricikliği yönündeki bilinci ve aidiyet duygusudur[121]. Kolektif kimlik bireylerin ait oldukları gruplarda sürekli ve kalıcı olmalarını garanti etmektedir.

---

[116]Bilgin, *Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu,* a.g.e, s, 56.
[117]Jean François Bayart, *Kimlik Yanılsaması*, Çev: Mehmet Moralı, Metis Yayınları, İstanbul, 1999, s, 89-92.
[118]Manuel Castells, *Enformasyon Çağı, Ekonomi, Toplum ve Kültür,* İstanbul Bilgi Yayınları, İstanbul, 2008, İkinci Cilt, s, 14-15.
[119] Castells, *Enformasyon Çağı, Ekonomi, Toplum ve Kültür,* aynı eser, s, 15.
[120]Bilgin, *Kolektif Kimlik,* a.g.e, s, 62.
[121]Bilgin, *Kolektif Kimlik,* a.g.e, s, 62.

Toplumsal gruplar, kendilerine özgü bir kolektif kimliği kaçınılmaz bir şekilde üretmektedir ve bu üretimin üç temel yapı taşı olduğu ifade edilebilir[122]. Bunlar; benzerlikler, farklılıklar ve bu ikisi arasındaki etkileşim olmakla birlikte, öğenin birincisi, kimliğin bütünleştirici, ikincisi ayrıştırıcı, üçüncüsü de diyalojik yapısını ortaya koymaktadır[123].

Kolektif kimlik, belirli bir durumu değil, süreci yansıtmaktadır[124]. Geçmişle bağlantılı ve kolektif bellekle inşa edilmektedir[125]. Kolektif kimlik, kolektif bellekteki anılar, bilgiler, alışkanlıklar, inançlar, değerler sayesinde inşa edilmektedir. Bir topluluğun kimliği, diğer topluluklarla ilişki içerisinde ve zamanla oluşmaktadır. Geçmişte kendilerini tanıyan ortak bir geçmişe sahip olan insan toplulukları bu geçmişi kendi belleklerine işleyerek, grup olma bilincine erişmekte, dünya ve topluluklarla ilişkilerini bir ortak perspektiften değerlendirmektedir[126].

Kolektif kimlik inşasının temelinde, kuşaktan kuşağa aktarılan bellek öğelerinin olduğu sosyal imajlar yer almakta bunlar tarihsel olaylar, semboller, millet, anılar, efsaneler ya da kahramanlardır[127].

Kolektif kimlik, durumdan çok süreci yansıtmaktadır. Sanatçılar, entelektüeller ve iletişim araçları ise kolektif kimliğin oluşma ve dönüşme süreçlerine katalizör etkisi yapmaktadır[128]. Bir topluluğun kimliği, diğer topluluklarla ilişki içerisinde olup zamanla değişip dönüşebilmektedir. Hiçbir topluluk tek başına ve zaman mekân dışı bir kimliğe sahip değildir.

Kolektif kimlikte, geçmişe dönük bir yan var olmakla birlikte, kolektif bellekteki anılar, bilgiler, semboller, töreler, alışkanlıklar, değerler, inançlar ile

---

[122]Göksel Göker, *Göç, Kimlik, Aidiyet: Kültürlerarası İletişim Açısından İsveçli Türkler,* Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ 2013, Yayımlanmış, Doktora Tezi, s, 53.
[123]Bilgin, *Kolektif Kimlik,* a.g.e, s, 63.
[124]Merih Zıllıoğlu, *Kimliğin Kavramsal Serüveni,* Hil Yayınları, İstanbul, 2008, s, 13.
[125]Bernhard Gıesen, *Intellectuals and the Nations Collective Identity in a German Axial Age,* Cambridge University Press, Cambridge, 1988.
[126]Zeynep Ekşi, *Etnik Kimlik İnşası ve Dönüşümü, Sancaktepe'de Yapılan Niteliksel Bir Araştırma,* Yayımlanmış, Yüksek Lisans Tezi, s, 23.
[127]Bilgin, *Kolektif Kimlik,* a.g.e, s, 63.
[128]Bilgin, *Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu,* aynı eser, s, 53.

kurulmaktadır[129]. Kolektif kimliklerden en önemli olanı cinsiyet kategorisidir[130]. Cinsiyete göre sınıflanmalar değişken yapıysa sahip aynı zamanda evrensel bütünü kapsamaktadır.

Bireyler hayatları boyunca fırsat ya da ödüllendirmelerin çoğunda olduğu gibi, açık bir şekilde ya da gizli biçimlerde cinsiyetler ile tanımlanmaktadır. Cinsiyet farklılaşmasını, kolektif hareketlilik bakımından zayıf kılan unsur, evrenselliği ve bütünü kapsamasıdır. Modern dünyada cinsel kimlik her yerde diğer kolektif kimlik türleri karşısında daha zayıf kalmaktadır[131].

İkinci kategori, mekân ya da ülke/ toprak kategorisidir[132]. Yerel ve bölgesel kimlik, özelikle modern dönem öncesi devirlerde aynı şekilde yaygınlık göstermektedir. Yerel ve bölgesel kimlikte genellikle cinsel farklılaşmanın daha fazla olduğu görülmektedir, ancak bu görüş yanıltıcıdır. Bölgeler kolay bir şekilde yerel birimler halinde parçalanabilir, yerel birimler de farklı yerleşim yerlerine ayrılabilmektedir. Bölgecilik, ortaya çıkardığı sorun ve dertleri yüzünden halkın hareketliliğini taşıyamamaktadır

Üçüncü kolektif kimlik kategorisi, sosyo-ekonomik sınıf kategorisidir. Marx'ın sosyolojisinde sınıf çok önemli bir yerde olup kolektif kimlik ve tarihin tek motorudur. Toplu sınıf türleri aristokrasiler, burjuvalar, proletaryalar, her zaman olmasa da zaman zaman belirleyici önemde siyasi ve askeri bir hareketin temelini oluşturmaktadır[133].

Toplumsal sınıf, güçlü bir kolektif kimliğin dayanağı olarak irdelemenin güçlüğü, çağrısının duygusal açıdan sınırlı çekiciliğinden ve kültürel derinlikten yoksun olmasından kaynaklanmaktadır. Sınıflar, cinsel farklar gibi bölgesel olarak dağılmış ve büyük ölçüde ekonomik çıkarlar ile kategorilerdir.

Gelir düzeyinde farklılıklar alt bölümlere ayrılırlar, ekonomik etkenlerin zaman zaman hızlı ve kararsız değişmeleri, ekonomik grupların sınıflara dayalı bir

---

[129]Bilgin, *Kolektif Kimlik,* aynı eser, s, 64.
[130]Bilgin, *Kolektif Kimlik,* aynı eser, s, 64.
[131]Anthony D. Smith, *Milli Kimlik,* İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s, 17.
[132]D. Smith, *Milli Kimlik,* aynı eser, s, 18.
[133]D. Smith, *Milli Kimlik,* aynı eser, s, 18.

topluluk içinde tutmasını zorlaştırmaktadır. Sınıf farklılıklarının artmasına neden olan birçok sosyal sınıf bulunmaktadır[134].

Dördüncü kolektif kimlik kategorisi ise dinsel kimlik kategorisidir[135].

Din hiçbir zaman belli bir sınıfa tahsis edilmiş ya da esas olarak belli bir sınıfa seslenmemektedir. Dinsel kimlik, toplumsal kimlik kategorisinden baya farklı bir ölçüte dayanmakta ve eylem alanlarından doğmaktadır. Dinsel kimlikler, iletişim ve toplumsallaşma alanlarından doğmaktadır. Dünya dinleri, etnik sınırları kaldırmaya çalışırken beli etnik gruplar, aşırı dindar cemaatler haline gelmektedir[136].

1.6.MİLLİ KİMLİK KAVRAMI

Kimlik, sosyal bilimlerde en çok tartışılan kavramlardan biridir. Bu tartışmanın nedeni kimlik kavramının çok boyutlu olması ve aynı zamanda sosyal bilimlerin farklı dallarının (psikoloji, sosyoloji, antropoloji, kolektif) kimliğin değişik boyutları ile ilgilenmesidir.

İlk dönemlerinden itibaren insanlar belli bir kimliğe sahip olmuştur. Kimliklerin oluşma sürecinde pek çok farklı etken öne çıkmaktadır. Kimlikler toplumların yaşam biçimlerinin bir yansıması olup, her toplumun kendine özgü gelenek ve görenekleri, inançları olduğunu belirtmektedir. Milli kimliklerin ortaya çıkması tarihsel bir süreç içerisinde, ulus devletlerinin ortaya çıktıkları dönemde gerçekleşmiştir[137].

Ulus devletlerinden önceki dönemlerde bireylerin kendilerini nasıl tanımlamaları gerektiği devlet için çok önemli değildi. Geleneksel dönemde devletler meşruluğun kaynağı olarak toplumu değil gelenekleri daha çok ön

---

[134]D. Smith, *Milli Kimlik,* aynı eser, s, 19.
[135]D. Smith, *Milli Kimlik,* aynı eser, s, 19.
[136]D. Smith, *Milli Kimlik,* a.g.e, s, 20.
[137]Abdulvahap Akıncı, *Milli Kimlik İnşa Stratejileri (Türkiye Örneği 1839 – 1946),* Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2011, Yayımlanmış, Doktora Tezi, s, 14.

planda tutmaktadırlar[138]. Bu toplumlarda genel tüm vatandaşları kapsayan hukuki yapı yerine, dini otoritelerin daha belirleyici bir rol oynadıkları görülmektedir.

Modern dönemlerde ise yönetim ve devletlerin meşrutiyeti, kitlesel sadakate muhtaç hale gelmiştir[139]. Kimlikler zamanla değişime uğrar ve kişilerin algılarında ya da aidiyet duygularında farklılıklar meydana gelmektedir. Örneğin 1990 öncesi kendini Yugoslav olarak tanımlayan biri 1990 sonrasında kendini Kosova Cumhuriyeti vatandaşı olarak tanımlamaktadır. Eskiden kendini Yugoslav olarak tanıttan bir birey 1990 sonrasında Yugoslav olarak hatırlanması onu rahatsız etmektedir.

Bireyler bir kültürü benimsediklerinde, aynı zamanda o kültürde değişikliğe de neden olmaktadırlar. İnsanlar her zaman kendi kimliğinin diğer kimliklerden üstün olduğunu, yaptığı her hareketin doğru olduğunu ve her zaman haklı olduğuna inanır[140].

. İyi ve kötü ayrımı yapılırken her zaman kötü ya da toplumda kabul görmeyen hareketler diğerine yansıtılır, kendinin saldırgan ve yıkıcı eğilimleri inkâr edilerek yapılan saldırganlıklar diğerine yüklenir. Öteki olarak adlandırılan milliyetçiliğin saldırgan ve kötü özelikler taşıdığının herkes tarafından bilinmesi için çabalamakta ve karşı tarafı zülüm edici olarak göstermeye çalışır. Öteki tarafından kontrol edilmekten korkulur, bu korku bir nevi misilleme korkusudur.[141]

Kimlik, toplumsal bir inşa sonucunda ortaya çıkmakta ve toplumsal kimlikler iki grupta incelenmektedir[142].

1. Bunlardan birincisi meşrulaştırıcı kimlik,
2. İkincisi ise direnişçi kimliktir.

---

[138]Suavi Aydın, *Kimlik Sorunu Ulusallık ve Türk Kimliği,* Öteki Yayınevi, İstanbul, 1998, s, 22-23.
[139]Süleyman Yıldız, *Kimlik ve Ulusal Kimlik Kavramlarının Toplumsal Niteliği, Milli Folklor,* 2007, sayı 74, s, 12.
[140]Ahmet Ulvi Türkbağ, *Doğu Batı, Kimlik, Hukuk ve Adalet Sorunu*, Doğu Batı Dergileri, Ankara, 2003, sayı, 23, s, 210-212.
[141]Harika Yücel, *Psikanalitik Bir Perspektifin Milliyetçiliği Anlamaya Yönelik İmkanları,* Eleştirel Psikoloji Bülteni, 2009, sayı 2, s, 38.
[142]Nedret Çağlar, *Postmodern Anlayışta Siyaset ve Kimlik,* Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Isparta, 2008, cilt, 3, sayı 3, s, 382.

Direnişçi kimlik yeni oluşumların temelini atarken, milli kimlik inşa sürecinin meşrulaştırıcı bir özeliğini taşır. Direnişçi kimlikler etnik ya da dinsel olarak ortaya çıkmaktadır[143].

Milli kimlik ve millet, birbiriyle ilişkili teritoryal, ekonomik, etnik, kültürel ve siyasi olmak üzere pek çok unsurdan oluşan karmaşık yapılardır[144].

Milli kimlik siyaseten, devlet ya da devletleri olmayan toplumlarda, devletin siyaset öncesi aynı oranda destek vermekte, siyasi kadroların seçimi, siyasi hareketlerin düzeltilmesi, hükümetlerin seçilmesi, tüm halkı kapsaması, milli kimlik ve milli iradeyi, milli çıkarlara göre temellendirmektedir[145].

Milli kimliğin niteliği konusunda, milliyetçiliğin nasıl ortaya çıktığına baktığımızda, milli kimliğin niteliği hakkında çok farklı yaklaşımlar karşımıza çıkmaktadır. Devlet önderliğinde meydana çıkmış olan milliyetçilik ile devlet kurmaya çalışan milliyetçilik anlayışları olarak iki temel yaklaşımı ortaya koymaktadır[146].

Milliyetçilik kavramlarını genel olarak üç kategoride ele almak mümkündür. Birincisi, özcü (essentialist) ya da ilkçi (primordialist) yaklaşımdır[147].

İlkçilik; aslında bir milliyetçilik kuramı değil ağırlıklı olarak bakış açısıdır. İlkçiler milleti eski çağlardan günümüze kadar var olan doğal yapılar olarak gören yaklaşımdır. İlkçilere göre millet değişmez bir olgudur yani sabittir. Schleiermacher, milleti insan ırkının tüm özelikleri tanrı tarafından verilmiş olarak nitelendirirken, her milletin dünya üzerinde teşkil ettiği yer ve onlara özgü örgütlenmeleriyle görüntünün bir yönünü temsil ettiğini öne sürer[148].

---

[143] Gencay Şaylan, Postmodernizim, İmge Yayıncılık, Ankara, 2002, s, 301.
[144]D. Smith, *Milli Kimlik,* a.g.e, s, 33.
[145]D. Smith, *Milli Kimlik,* a.g.e, s, 35.
[146]Charles Tılly*, Avrupa'da Devrimler,* 1492 – 1992, Çev, Özden Arıkan, Afa Yayıncılık, İstanbul, 2005, s, 56.
[147]Umut Özkırımlı, *Milliyetçilik Kuramları, Eleştirel Bir Bakış,* Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1999, s, 75.
[148] Özlem Berk, Ulusların Ve Ulusal Kimliklerinin Oluşturulmasında Çeviri Yöntemlerinin Rol Ve İşlevi, Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi, Yayımlanmış Makale, s,26.

Herder ise toplumların dil ve kültürleriyle meydana geldiklerini savunmakta ve toplumların geleneklerinin, inançlarının önemi üzerinde durmaktadır.[149] Herder'e göre her milletin bir Volksgeist'i vardır. Volksgeist bir halk kimliğidir, bunu kültür ve dil oluşturmaktadır. Milli yaratıcılığın eseri olan Volksgeist, mitlerde, efsanelerde, şarkılarda açığa çıkmaktadır[150].

İlkçilik üç ayrı bakış açısı ile kendini göstermektedir[151]. Bu bakış açıları;

1. Doğalcı.
2. Biyolojik.
3. Kültürel adları ile gösterilmektedir.

Doğalcı yaklaşımı savunanlara göre etnik kimlikler koku alma görme duyularımız kadar doğaldır ve bireylerin hangi etnik kökenden olduklarını belirlemek daha kolaydır. Bireyler sadece bir ailede değildir, etnik toplulukta ve bu etnik grupların farklı düşüncede olanları var olmakla birlikte, kendilerinden olmayanları dışlamaları da doğal olarak karşılanmaktadır[152].

Biyolojik yaklaşım ise etnik kökenlerini genetik özelliklerde bulma yoluna gitmektedir[153]. Biyolojik yaklaşımı savunanlara göre insanları yönlendiren en önemli faktör üremede başarılı olmaktır. Bu faktör bireyleri kendi aralarında ve düşmanları ile eşleşmeye yönlendirir. İnsanlar kendi milletlerine karşı daha güçlü duygularla bağlanmaktadırlar.

Kültürel ilkçiliğe göre ilk olma özeliğine sahip olan bağlılıklar her şeyden önce verilidir. İlk olma özeliğine sahip duyguları kelimelerle ifade etmemiz mümkün değildir. Bireyleri topluluğa bağlayan özellik hiçbir zaman bir çıkar ilişkisi değildir, bu bağlılık heyecan ve duygulardan kaynaklanır[154].

---

[149]Emre Gökalp, *Milliyetçilik, Kuramsal Bir Değerlendirme,* Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2007, cilt, 7, sayı, 1, s, 281-282.
[150]Mümtaz'er Türköne, *Milli Devlet, Laik, Demokrasi, Türkiye Günlüğü,* 2008, sayı, 75, s, 633.
[151]Özkırımlı, *Milliyetçilik Kuramları, Eleştirel Bir Bakış,* a.g.e, s, 83.
[152]Akıncı, *Milli Kimlik İnşa Stratejileri (Türkiye Örneği 1839 – 1946),* Yayımlanmış Doktora Tezi, aynı eser, s, 21.
[153]Özkırımlı, *Milliyetçilik Kuramları, Eleştirel Bir Bakış,* aynı eser, s, 89.
[154]Özkırımlı, *Milliyetçilik Kuramları, Eleştirel Bir Bakış,* aynı eser, s, 91.

İlkçi yaklaşımın birkaç yüz yıldır temsilcisi bulunmamaktadır, eskilci görüşün temsilcileri ise hala mevcuttur. İlkçi yaklaşımın milliyetçiler tarafından benimsendiği çok fazla söylenemez ve bilim dünyasında savunucusu kalmamıştır[155].

İkinci yaklaşım, Modernist yaklaşımdır[156]. Milliyetçi kuramlar içinde paradigmatik bir yer elde etmiş ve modernistlere göre millet olgusunun kökleri eski çağlara kadar gitmemektedir. Milletler modern çağın sunmuş olduğu koşullar sonucu ile ortaya çıkmış, milletlerin ortaya çıkmasında sanayileşme, kentleşme, laikleşme gibi modern gelişmeler etkili olmuştur[157]. Milletler milliyetçiliği yaratmamış, aksine milliyetçilik milletleri yaratmıştır.

Polonya'nın kuruluşunda önemli yeri bulunan Pilsudski'nin dediği gibi, devlet milleti kurar, millet devleti değil, aynı şekilde İtalya'nın kuruluşunda büyük rol oynayan Massimo D'azgelo dediği gibi, İtalya'yı yarattık, şimdi İtalyanları yaratmalıyız[158].

Milliyetçilik sanayileşme süreci ile ortaya çıkmıştır ve amacı siyasi yapı ile milli yapıyı uyumlu hale getirmektir[159].

Gellner'e göre milliyetçiliğin toplumsal koşulları homojen ve standart olmuş bir yüksek kültürün, gerektiğinde ortaya çıktığını vurgulamaktadır[160]. Milliyetçilik siyasi kültür birliğini uyumlu hale getirmek için çeşitli halk kültürlerinden bir tek üst kültür yaratma çabasıdır.

---

[155]Gökalp, *Milliyetçilik, Kuramsal Bir Değerlendirme,* a.g.e, s, 282.
[156]Özkırımlı, *Milliyetçilik Kuramları, Eleştirel Bir Bakış,* aynı eser, s, 85.
[157]Ernest Gellner, *Uluslar ve Ulusçuluk,* Çev, Büşra ErsanlıBehar, Günay Göksu Özdoğan, İnsan Yayınları, İstanbul, 1992, s, 105.
[158]E. J. Hobsbawn, *1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik,* Çev, Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1992, s, 63.
[159]D. Smith, *Milli Kimlik,* a.g.e, s,110.
[160]Gellner, *Uluslar ve Ulusçuluk,* aynı eser, s, 107.

Modernist yaklaşımın önemli isimlerinden Anderson ise milliyetçiliği hayali cemaat olarak adlandırmış, millet ve milliyetçiliğin özel bir kültürel yapı olduğunu ve milleti hayal edilmiş bir siyasal topluluk olarak adlandırmıştır[161].

Anderson, hayal edilmiş olmanın şaşılması gereken bir şey olmadığını savunmaktadır ve hayal edilmişlik ile sahtekarlığın farklı şeyler olduğunu savunmuştur. Anderson, Gellner'i eleştirmiştir, Gellner milletin icat edilmiş olmasını uydurma ve sahtelik yapmış olarak nitelendirmiş ve hata yaptığını söylemiştir[162].

Milliyetçi kuramın üçüncüsü ise Etno-sembolcü yaklaşımdır[163]. Bu yaklaşımın en önemli temsilcisi olan Smith, milletin modern bir olgu olduğunu kabul edip ve ideoloji olarak 19. Yüzyıl sonrasında ortaya çıktığını savunmaktadır[164]. Smith, Avrupa ve Orta Doğuda yüzyıllar öncesine kadar uzanan etnik toplulukların var olduğunu ve modern milletler ile etnik topluluklar arasında bir bağ olduğunu savunmaktadır[165].

Smith, modern milletleri anlamak için etnik toplulukları anlamak gerektiğini belirtmekte ve milletin tanımını bu çerçevede yapmaktadır[166].

Milli kimliklerin oluşmasında farklı stratejiler kullanılmaktadır. Bunlar; milliyetçilik ideolojisi, hukuk, askerlik, eğitim gibi araçlarından faydalanarak, özümleme politikasını uygulayarak ulus kurmayı gerçekleştirmektedir[167].

Ulus kurma sürecinde, bağımsızlık garanti altına alındıktan sonra yasal bir ulusal yönetimin oluşturulması, kültürel işlemlerin tamamlanması, politik birey anlayışının özümsenmesi ve zenginliklerin herkese dağıtılması sağlanmaya çalışılır.

---

[161]Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler, Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması,* Çev, İskender Savaşır, 2, Baskı, Metis Yayınları, İstanbul, 1995, s, 20.
[162]Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler, Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması,* aynı eser, s, 20.
[163]Özkırımlı, *Milliyetçilik Kuramları, Eleştirel Bir Bakış,* a.g.e, s, 90.
[164]D. Smith, *Milli Kimlik,* a.g.e, s, 111.
[165] D. Smith, *Milli Kimlik,* aynı eser, s, 111.
[166]D. Smith, *Milli Kimlik,* aynı eser, s, 113.
[167]Erol Kurubaş, *Etnik Sorunlar, Ulus Devlet ve Etnik Gruplar Arasındaki Varoluşsal İlişki,* Doğu Batı, 2008, sayı, 44, s, 23.

Askerlik ile vatan bilinci, eğitim ile ulus bilinci, politik katılım ile de vatandaşlık bilinci insanlara benimsetilmek istenir. Milli marş, bayrak, vb. Bireylerin övünebileceği semboliklerde bulunmaktadır. Ülke içinde bulunan farklı gelenekleri, değerleri taşıyan bireyleri de etkisizleştirmek için çalışılır[168].

Bir devletin sınırları içinde yaşayan farklı düşüncelerin ortak bir milli kimlik içerisinde bütünleştirilmesinde sosyal seferberliğin katkısı çok önemlidir. Sosyal seferberlik bireyleri daha milliyetçi yapıp, kendi farklılıklarını karşıt görüşteki bireylere savunmada çok daha istekli hale getirmektedir[169].

Sosyal seferberlik ile toplumda dil ve kültür alanlarında karşıt görüşler üzerinde bir asimilasyon politikası yaratarak, azınlıkların dil ve kültürünü çoğunluğun hakim olduğu dili ve kültüre katmasını istemektedir[170].

Milli kimlik inşa stratejilerinden bir diğeri ise, milli kültürün oluşmasıdır[171]. Ulus devletinin inşası sırasında toplum içindeki kültür farklılıkları ortadan kaldırılması, ulusal kültür ile diğer ulusların kültürleri arasında farklılıkların oluşturulması gerekmektedir. Bu yöntem ile ulusal kimlik oluşturulması olabilmektedir.

Milli kimliğin temel özeliklerini oluştururken, geçmişte ve gelecekte sonuçları olan sonsuz unsurları yeniden oluşturmak ve bunun sonucu olarak toplumdaki kültürel farklılıklar yok sayılmaktadır[172].

Milli kimlik stratejilerinden bir diğeri ise, milli marşların ve ulusal bayrakların oluşturulmasıdır. Hobsbawm, eski dönemlerde kullanılan malzemelerin, yeni bir çeşitte icat edilen geleneklerin inşasında kullanıldığını söylemektedir[173]. Örneğin eskiden beri alışılmış olan geleneksel halk şarkıları, günümüzde uygun hale getirilip sıradan bir şekilde kurumsallaştığını ve

---

[168]Kurubaş, *Etnik Sorunlar, Ulus Devlet ve Etnik Gruplar Arasındaki Varoluşsal İlişki,* aynı eser, s, 23.
[169] Erol Kurubaş, *Etnik Sorunlar, Ulus-Devlet ve Etnik Guruplar Arasındaki Varoluşsal İlişki*, Doğu Batı, 2008, Sayı, 44, s, 23.
[170]Akıncı, *Milli Kimlik İnşa Stratejileri (Türkiye Örneği 1839 – 1946),* Yayımlanmış Doktora Tezi, s, 26.
[171]Kurubaş, *Etnik Sorunlar, Ulus Devlet ve Etnik Gruplar Arasındaki Varoluşsal İlişki,* Aynı eser, s, 25.
[172]Thomas Geisen, *Kimlik ve Tanınma Söylemi, Ayrımcılık Söyleminde Yeni Terminolojiler,* Çev, Deniz Kanıt, Felsefelogos, 2006, s, 40.
[173]Eric Hobsbawm, *Gelenekleri İcat Etmek, Geleneğin İcadı*, Derleyen Eric Hobsbawm ve Terence Ranger, Çev, Mehmet Murat Şahin, Agorakitaplığı, İstanbul, 2006, s, 7-9.

geleneksel halk şarkılarının okullarda öğrencilere öğretilirken, bunların benzerlerinin içi ulusallaştırılıp öğrencilere aktarılmaktadır. Düzenlenen özel ve milli festivallerde halka milli semboller aşılanmaktadır.

Milli kimlik stratejilerinden birini de din oluşturmaktadır. Baumann'a göre ulus devletler yeni bir dinin ulusal birimlerini kurmuşlardır[174]. Bunun ise modern din milliyetçilik olduğunu vurgulamaktadır. Bireylerin ahlaki benliği ve milli kimliği birbirinden ayrılmaz bir bütünlük olarak meydana gelmektedir[175]. Dünyanın farklı yerlerinde herkes, milliyetçi akımı kendi ülkelerinin dini değerlerine ve birikimine göre mirasçı olma yoluna girmektedir.

Amerikan siyaset bilimci Robert Bellah, ulus devlet ve milliyetçiliğin dinsel role büründüğünü ortaya koymuştur ve buna da "Sivil Din" adını vermiştir[176]. Ulus devletlerin alışkanlıklarında dinsel düşüncelerin varlığı çok açık bir şekilde görülmektedir. Siyasiler konuşmalarının sonunda "Tanrı Amerika'yı korusun" cümlesini söylemekte, ama aslında Amerika Birleşik Devletler anayasası Amerikan ulusunu "Tanrı'nın altındaki ulus" olarak tanımlamaktadır[177].

Milli kimlik inşa stratejileri hem birçok yönden benzemekte hem de üniter ve federal devletlerde farklılıklar görülmektedir. Üniter devletlerde milli kimlik stratejileri daha katı bir şekilde uygulanmakta ve tüm halkı birçok yönden tek tipleştirmek istemektedir[178].

Milletlerin inşası sürecinde bütün ülkede geçerli resmi bir dilin yaratılması ve diğer dillerin marjinalleştirilerek zaman içerisinde yok olmaları sağlanmaya

---

[174]Taner Timur, *Osmanlı Kimliği,* Baskı, 4, İmge Kitabevi, Ankara, 2000, s, 18-19.
[175]Gerd Baumann, *Çokkültürlülük Bilmecesi, Ulusal, Etnik ve Dinsel Kimlikleri Yeniden Düşünmek,* Çev, Işıl Demirkan, Dost Kitapevi, Ankara, 2006, s, 42.
[176] Baumann, *Çokkültürlülük Bilmecesi, Ulusal, Etnik ve Dinsel Kimlikleri Yeniden Düşünmek,* aynı eser, 46-47.
[177]Akıncı, *Milli Kimlik İnşa Stratejileri (Türkiye Örneği 1839 – 1946),* Yayımlanmış Doktora Tezi, aynı eser, s, 31.
[178]Charles Tılly, *Avrupa'da Devrimler, 1492-1992,* Çev: Özden Arıkan, Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2005, s, 38.

çalışmıştır.[179]. Ulus devletler üniter yapıya sahip olup çoğulculuğa, özelikle etnik ve dini azınlıklara, karşı olumsuz bir tutum içerisine girmektedirler.

Milliyetçilik, devlet ideolojisi, ulus devletler, ulusal tarihe dayanılırken gelecekte de kendileri şekillendirmek istemektedirler[180]. Gerçekleşme durumunda ise, farklı düşünenlere ve karşıt görüş sahiplerine saygı son bulur ve özgür düşünmenin imkânı çok azalır.

Federal devletlerde milli kimlik stratejisinde farklılıklar gözlemlenmektedir. Herşeyden önce bu tür devletler üniter devletlerden farklı olarak kültürel tek tipleştirmekten çok siyasi birlik sağlamak, vatandaşların siyasal olarak bir arada olmalarını amaçlamaktadır[181]. Federal devletlerde tek dil değil aksine birden fazla resmi dil olabilmektedir, bu sayede farklı etnik ve dilsel toplulukların kendi özeliklerini korumaları mümkün olabilmektedir.[182].

Milli kimlik inşasında eğitim, tarih, ekonomik ve sosyal politikalardan faydalanmaktadır. Modern çağlarda milleti inşa süreci ve tanımlama görevi aydınlara düşmektedir. Aydınlar modern zamana kadar "avam" ya da "güruh" olarak adlandırılan halkı millet haline dönüştürmek ve siyasi kimliğe önem veren yeni bir milli topluluk inşa etmek ile görevlendirilmişlerdir[183].

Milli kimlik inşasında faydalanılan politikalardan eğitim politikası en önemli politikalardandır. Tarım döneminde yaşanmış çok önemli gelişmelerden, okuryazarlık ve uzmanlaşmış ruhban sınıfının ortaya çıkmasıdır. Okuryazarlar ve ruhban sınıfının meydana getirdiği kültür ile halk kültürü arasında büyük farklar ortaya çıkmıştır[184].

Ulusun inşasında okulun önemi çok belirleyicidir. 19. Yüzyılda okullar devlet okulu olmaya başlamıştır ve özel öğretmen okullarının yerine resmi

---

[179]Coşkun A. Kırca, *Neden Milli Devlet, Neden Tekil Devlet, Karşılaştırmalı Bir Deneme, Türkiye Günlüğü,* sayı, 75, 2003, s, 156.
[180]Ali Osman Gündoğan, *Devlet ve Milliyetçilik,* Doğu Batı, sayı, 21, 2002, s, 186.
[181] Kurubaş, *Etnik Sorunlar, Ulus Devlet ve Etnik Gruplar Arasındaki Varoluşsal İlişki,* Aynı eser, s, 27.
[182]Akıncı, *Milli Kimlik İnşa Stratejileri (Türkiye Örneği 1839 – 1946),* Yayımlanmış Doktora Tezi, s, 34.
[183]Kemal H. Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji,* baskı, 2, Timyaş Yayınları, İstanbul, 2009, s, 52.
[184]Gellner, *Uluslar ve Ulusçuluk,* a.g.e, s, 31-32.

öğretmen okulları açılmaya başlamıştır. İlköğretimin zorunlu ve parasız olması gündeme getirilmiştir[185].

Belçika'da 1860 ve 1878 tarihlerinde çıkarılmış yönetmenliklerde ilk ve ortaokullarda yurttaşlık eğitimi zorunlu hale getirilmiş, Fransa'da ise 1881'de parasız laik eğitim zorunlu hale getirilmiş aynı zamanda o dönemlerde din eğitimi devlet okullarından çıkarılmıştır[186].

Ahlak ve yurttaşlık bilgisi dersi okullarda okutulamaya başlamıştır, bu derslerin amacı Hıristiyan ahlak anlayışının, laik bir ahlak anlayışının yeni kuşaklara aktarılması, aynı zamanda coğrafya ve tarih derslerine verilen önemin amacı, öğrencilere Fransız topraklarının ne kadar değerli olduğunun anlatılmasıdır. Fransa'da kabul edilen yasalar ile öğretmenlere, ilkokul öğrencilerine, vatan, cumhuriyet ve devletin ne kadar önemli olduğu gösterilmektedir[187].

Sanayi toplumlarında büyük iş bölümünün sonucu olarak bireyler birçok kişiyle iletişim kurmak zorunda kalırlar. Bu iseortak bir yazı ve konuşma dilinin oluşmasını zorunlu hale getirmekteydi. Eğitim alanında büyük ilerlemeler sağlanmış ve eğitim sadece elit toplulukların tekelinden çıkmıştı, bu gelişmelerin sonucunda ortak bir kültür oluşturulmuş oldu[188].

Milli kimlik inşasında faydalanılan tarih politikası, tarihin ne olduğu konusunda birçok farklı yaklaşımlar vardır, bunun yanında, tarihin bilim mi, sanat mı, ya da propaganda aracımı olduğu konusu tartışmalarının en çok olduğu alandır[189].

19 yüzyıla kadar tarih yazılmamakta, sözlü bir şekilde aktarılmakta ve bu yöntem ile efsaneler olup, padişah ya da devlet adamlarının parasını ödediği

---

[185]Cavit Binbaşıoğlu, *Eğitim Düşüncesi Tarihi,* Binbaşıoğlu Yayınevi, Ankara, 1982, s, 116.
[186]Füsun Üstel, *Makbul Vatandaş'ın Peşinde,* baskı, 4 İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s, 16-22.
[187]Üstel, *Makbul Vatandaş'ın Peşinde,* a.g.e, s, 16-22.
[188]Ernest Gellner, *Nationalismus Und Moderne,* aus dem Englischenvon Meino Büning, Rotbuch Verlag, Berlin, 1991, s, 58-61.
[189]Nazım Beratlı, *Bilim mi- Sanat mı- Propaganda mı, Tarih Nedir,* Kıbrıs Yazıları, sayı, 3, 2006, s, 3-4.

insanlara yazdırdıkları tarih ile ağırlıklı olarak kendilerini övgü dolu bir şekilde aktarmaları ile oluyordu[190].

19 yüzyıldan sonra, ulusların tarihte yaptıkları işlerin anlatılmasına yönelik tarih yazıcılığı başlamış, bu tür tarih yazıları, Alman tarih ekolüdür ve özelikle Hitler döneminde daha yoğunlaşmıştır[191]. Bu tür tarih yazımını ulus devletlerinin kendi propagandalarını yapma ve kendi yaptıklarını tek gerçek olarak sunmaktadır.

Tarihçinin içinde yaşadığı toplumun, önyargılarından etkilenmemesinin mümkün olmadığı söylenebilir. Buna bağlı olarakta dünya görüşleri çerçevesinde olayları yorumlarlar. Tarihçilerin tüm belge ve bilgilerinin doğru bir şekilde ulaşması çok mümkün olmamaktadır. Ulaşabildikleri belgelerle doğru ve seçici bir şekilde davranarak yararlanmaktadırlar. Bazı tarihçilerin, tarihi bilinçli olarak çarpıttıkları ve istediği ideolojiye meşruluk kazandırmak amacıyla hareket ettikleri görülmektedir[192].

Kapitalist üretiminin gelişmesi sonucu, modern devletin ortaya çıktığı söylenmektedir. İnsan tarihine bakıldığında, genel olarak üç temel aşamadan geçtiği görülmektedir. Bunlar; tarım öncesi, tarım sonrası ve sanayi toplumlarıdır[193].

Avcı ve toplayıcı topluluklar daha küçük olduklarından, uzmanlaşmış iş bölümünün gerçekleşmesi için devletin zorlamasına gerek duyulmamıştır. Tarım topluluklarının birçoğunun kendi devletleri olmuştur. Sanayi toplumunda ise devletin varlığı zorunlu hale gelmiştir. Devletin zorlama ve denetim gücü zorunlu hale gelmiş ve devletin olmadığı yerde ulusçuluk sorunu ortaya çıkmaya başlamıştır[194].

---

[190]Beratlı, *Bilim mi- Sanat mı- Propaganda mı, Tarih Nedir,* a.g.e, s, 3-4.
[191]Beratlı, *Bilim mi- Sanat mı- Propaganda mı, Tarih Nedir,* aynı eser, s, 3-4.
[192]Adnan Demircan, *Tarih Üzerine Bazı Düşünceler, Milel ve Nihal,* cilt, 4, sayı, 3, İstanbul, 2007, s, 71-74.
[193]Recep Boztemur, *Tarihsel Açıdan Millet ve Milliyetçilik, Ulus Devletin Kapitalist Üretim Tarzıyla Birlikte Gelişimi, Doğu Batı,* Doğu Batı Yayınları, sayı, 38, İstanbul, 2006, s, 161.
[194]Gellner, *Uluslar ve Ulusçuluk,* a.g.e, s, 25-26.

Milli kimlikler, Türk, Arnavut, Alman, İngiliz gibi aidiyet duygusuna sahip olmak, kişinin ne ve kim olduğuna dair tanımlamadır. Belirli bir millete kendini ait olarak hissetme bilinci, öteki olarak gördüğüne zarar verme konusunda özel sorumluluk taşıyan bireyler, milletin ortak geçmişi "anayurt" içinde yaşadığı devletlerin birliğine, milletin maddi ve manevi değerlerine ve milli çıkarlara ilişkin görüşler sistemidir[195].

Milli kimlik, tarihin derinliklerinden gelen, kurduğu devletlerle siyasi şahsiyetini kazanan ve milletleşen hür yaşamış toplumlar için söz konusu olabilmektedir. Milli kültürün bir ürünü olan milli kimlik, önü ve arkası herkese açık olduğundan isteyen herkes bu kimliğe dahil olabilir[196].

Milli kimlik, millete aittir ve altı üstü olmaz, ancak bireyler taşıdıkları milli kimliğe bağlı kalmak şartıyla, mensubu oldukları mesleğe, aileye, mahalleye, kabileye, dine, spor kulübüne, derneğe, partiye göre bir kimlik edinebilmektedirler[197]. Milli kimlik yaygın, kapsayıcı, ortak kimliktir, milli kimliğin oluşmasında millet önemli bir unsurdur.

Milli kimliğin temel özelikleri şunlardır; [198].

1. Tarihi bir toprak/ülke ya da yurt
2. Ortak mitler ve tarihi bellek
3. Ortak bir kitlesel kamu kültürü
4. Topluluğun bütün fertleri için gerekli ortak yasal hak ve görevler
5. Topluluk fertleri ülke üzerinde serbest hareket imkânına sahip oldukları ve ortak bir ekonominin var olmasıdır.

Bir millet, tarihi bir ülkeyi tarihi belleği, kitleyi bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan bir insan topluluğunun adı

---

[195]Salim Çonoğlu, *Türkmenistan'da Milli Kimlik Sorunu, Küreselleşen Dünya ve Türk Kimliği,* Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2004, s, 234.
[196] Bayram Kodaman, *Milli Devlet ve Milli Kimlik Meselesi Üzerine Bir Değerlendirme,* Türk Yurdu Dergisi, sayı, 221, cilt, 26, Ankara, 2006, s, 9.
[197]Kodaman, *Milli Devlet ve Milli Kimlik Meselesi Üzerine Bir Değerlendirme,* s, 10.
[198]D, Smith, *Milli Kimlik,* a.g.e, s, 31-32.

olarak tanımlanabilmektedir. İşlevsel gerçeklikle bu tanım, milli kimliğin ne kadar karmaşık ve soyut bir doğada olduğunu göstermektedir[199].

[199]D, Smith, *Milli Kimlik,* aynı eser, s, 32.

İKİNCİ BÖLÜM

KOSOVA TARİHİ VE KİMLİK SORUNU

Önceki bölümde kimlik kavramının tanımını kavramsal çerçevede kulanım biçiminin tanımını yaptıktan sonra, kimliği çeşitli perspektiflere ayırarak tanımladım. Daha sonra kimliği, kültür, kişisel, kolektif ve milli kavramlardaki tanımlarını inceledim.

Bu bölümde, Kosova tarihi ve kimlik sorununu ele aldım. Kosova tarihini incelerken dönemlere ayırarak inceledim bu dönemler, Osmanlı dönemi, Yugoslavya dönemi, Özerk bölge dönemi ve bağımsız Kosova cumhuriyeti dönemini inceledim. Ardından Kosova ulusal kimliğini, Kosova'da etnik kimlik çatışmalarını ve Balkanlarda Türk kimliğini Kosova örneği ile inceledim.

2.1.KOSOVA TARİHÇESİ

Kosova kelimesi ilk olarak 12. yüzyılda kullanılmaya başlanmıştır[200]. Slavcada bir tür kuş ovası (karatavuk, karatavuk tarlası) anlamına gelmektedir[201]. "Kosova" ve "Metohya" adlı iki bölgenin birleşiminden oluşmuş ve bir zamanlar iki bölgenin adlarının ilk üç harfi yan yana getirilerek "Kosmet" denmiştir; ama günümüzde her iki bölgeye de sadece Kosova denilmektedir[202]. Kosova, kuzey ve doğuda Sırbistan, kuzeybatıda Karadağ, güneyde Makedonya, güneybatıda Arnavutluk ile sınır komşusudur.

Balkan yarımadasında bulunan Kosova, çok verimli bir toprağa sahip olup, birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bunlar;

İliryalılar, Bizanslar, Hunlar, Bulgarlar, Avarlar, Slavlar, Osmanlı Türkleri, Sırplar, Arnavutlar arasında sürekli el değiştirmiş, aynı zamanda yaşayan her topluluğun derin izlerini ve kültürel inceliklerini de taşımıştır[203].

---

[200]Isak Ahmeti, *Kosova*, Prishtine, 1996, 35.
[201]Osman Karatay, *Kosova, Kanlı Ova,* İz Yayıncılık, İstanbul, 1998, s, 36-37.
[202]Karatay, *Kosova, Kanlı Ova,* aynı eser, s, 37.
[203]Ylli Molla, *Plani Sekret Per Kosoven Dhe Histori te Tjera*, Botart, 2006.

Osmanlı İmparatorluğu türlü saldırılara karşı koyarak Kosova'yı himayesi altına almıştır. Sırp ve Arnavut uluslarının arasında her zaman yaşanan tartışma, Kosova bölgesine hangi ulusun önce yerleştiği olmuştur.

Arnavut tarihçilere göre, ataları daha antik dönemlerde Kosova'da yaşamış ve Sırplar bu bölgeyi sonradan işgal etmişlerdir. Sırp tarihçilerine göre ise, Kosova Sırpların milli kimliğini ve Sırp ulusunun doğuşunu ifade etmektedir. Sırplar, Sırp Ortodoks kilisesi Patrikhanesinin 1219 yılında Kosova'nın İpek (pej) kenti yakınlarında kurulmuş olduğunu savunmakta ve Sırp Ortodoks kilisesinin merkezinin Kosova olduğunu söylemektedirler[204].

Kimin daha önce hâkim olduğu konusu çok tartışmalı olup birçok farklı görüş bulunmaktadır. Fakat tarihçiler arasında Arnavutların önce geldiği görüşü biraz daha yaygındır.

Arnavutların kökenleri İliryalılardan gelmektedir[205]. M.Ö. 5. yüzyılda geldikleri tarihçiler tarafından tahmin edilmektedir. İliryalılar, Yunanlılar ile birlikte Balkanların en eski toplumları arasında sayılmaktadır. İliryalılar, M.Ö. 627-600'da İlirya devletini kurmuş ve Balkanlara yerleşmiştir[206]. Çok uzun yılar çeşitli akınlara karşı koymuş İliryalılar, 12 yüzyıldan sonra Arnavutlar olarak anılmaya başlamışlardır. Bazı tarihçiler İliryalıların M.Ö. 4. yüzyılda "Dardanlar" olarak adlandırıldığını aktarmaktadır[207].

M.S. 300'lü yıllarda Roma İmparatorluğunun yönetimine giren Kosova, M.S. 395'te Roma'nın ikiye bölünmesi sonucunda bu kez Bizans yönetimine geçmiştir. Kısa bir dönem Bulgaristan Krallığı yönetiminde bulunan Kosova, 1018'de ise tekrar Bulgarlardan Bizans yönetimine geçmiştir[208].

---

[204]Halis Ayhan, *Arnavut ve Sırp Savları Bağlamında Kosova Sahipliği Sorunu,* Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı, 23, 2010, s, 74.
[205]Tayfun Atmaca, *Krallıktan Cumhuriyet'e Tarihte İz Bırakan Dostluğun Mimarları Zogu ve Atatürk,* Ankara, 2007, s, 26.
[206]M. Murat Hatipoğlu, *Yunanistan'da Etnik Gruplar ve Azınlıklar,* SAEMK, Ankara, 1999, s, 101.
[207] Ebubekir Sofuoğlu, *Kosova'da Osmanlı İdaresi,* Ukid Yayınları, 1995, s, 25.
[208]Gökşen Uysal, *1999'dan Günümüze Kadar Geçen Süreçte Kosova,* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, s, 12.

Slavların, 5. ve 6. yüzyıllarda Balkanlara göç etmesiyle birlikte, Sırplar güçlü bir yapı oluşturmuş ve Kosova'nın bir kısmını, Orta çağ Sırp devletinin bir parçası haline getirmişlerdir[209].

Kosova'nın tamamının ele geçirilmesi ise 1216 yıllarında gerçekleşmiş ve aynı zamanda Sırpların en parlak dönemi olan Prens Stefan Duşan dönemi yaşanmıştır[210].

Slavlar, en parlak dönemlerinde İliryalıların yaşadıkları topraklara yayılmaya başlamıştır. Bu dönemlerde Slav göçleri tarımla uğraşan İliryalıların etnik yapısını çok etkilemiştir[211]. Birçok araştırma ya da çalışmaya göre 6. ve 12. yüzyıl arasında Arnavutlar tarihten kaybolmaya başlamıştır.

Roma İmparatorluğu hâkimiyetinde uzun yıllar kalan Kosova, 6. yüzyılda Avarlar, 7. yüzyılda Slavlar, 10. yüzyılda Bulgarlar, daha sonra ise tekrardan Bizanslılar ve 13. yüzyılda ise Sırpların hâkimiyetine girdikten sonra, 1389 yıllında Osmanlı denetimine geçmiştir[212].

2.1.1. Osmanlı Egemenliği Döneminde Kosova

Osmanlıların 1354'de Gazi Süleyman Paşanın Gelibolu'yu fethedip Rumeli'ye çıkması ile başlayan ve devam eden fetihler ile elde edilen topraklara yerleşen Türkler, Balkanlarda beş asır egemen olmuşlardır. 1354'te Gelibolu yarımadasına geçen Osmanlılar, 1361'de Edirne'yi alarak Balkanları fetih sürecini başlatmışlardır[213].

Osmanlı Devleti'nin Balkanları fethetmesini gerektiren ve kolaylaştıran bazı önemli dini, ekonomik, politik, askeri sebepler olmuştur[214]. Bunlar;

---

[209]Murat Yılmaz, *Bağımsızlık Yolunda Kosova,* İlke Yayıncılık, İstanbul, 2005, s, 28-29.
[210]Yılmaz, *Bağımsızlık Yolunda Kosova,* aynı eser, s, 28-29.
[211]Erhan Türbedar, *Kosova Sorunu,* Der, Osman Karatay, Bilgehan A. Gökdağ, Balkanlar El Kitabı, cilt, 2, Ankara, 2007, s, 80.
[212]Atmaca, *Krallıktan Cumhuriyet'e Tarihte İz Bırakan Dostluğun Mimarlığı Zogu ve Atatürk,* s, 26.
[213] Mehmet İnbaşı, *Balkanlarda Osmanlı, Fetih ve İskan*, Balkanlar El Kitabı, Öncü basımevi, Ankara, 2008, s, 288.
[214]Özer Sükan, *21 inci Yüzyıl Başlarında Balkanlar ve Türkiye,* Harp Akademiler Basımevi, İstanbul, 2001, s, 66.

Dini Sebepler; 13. yüzyılda Rum ve Latin kiliseleri aralarında mücadele devam ederken Balkanların büyük bir kısmında gerginlikler yaşanmaya başlanmış, bunun yanında da Bulgarlar, Bosnalılar ve daha sonraları Arnavutlar çok hızlı bir şekilde İslam dinine bağlanmışlardır[215]. Ceneviz, Macar ve Venediklilerin mensup olduğu Katolik Latinler ile Rumların, Sırp ve Bulgarların mensup olduğu Ortodoks Rum ve Slavlar arasında yaşanan anlaşmazlıklar fetihleri daha kolaylaştırmıştır. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu uyguladığı politikalarla ve gösterdiği dinsel hoşgörü ile Hıristiyan toplumlarında isyankâr davranışlarını azaltmayı bilmiştir.

Ekonomik Sebepler; Balkanların fethi başladığında fakir olan köylünün toprakları kilisenin ve zenginlerin ellerinde toplanmıştır[216]. Köylüler, fakir insanlar eziyet çekmekte ve kurtarıcı bir güç beklemekteydiler. Osmanlı İmparatorluğu, fetihlerle elde ettiği toprakların bir kısmı fakir olanlara vermesi, fakir insanların Osmanlı devletini bir kurtarıcı gibi görmesine neden olmuştur[217].

Politik Sebepler; Politik ve idari sebepler fetihlere daha fazla yardımcı olmuş bunu yanında da Katolik Latin devletlerin topluma yaptığı zulümlere, Bizans'ın idaresindeki dengesizlik de eklenince toplum bezginleşmiştir[218]. Ortodoks rahipleri ile Bizanslılar halkı sürekli soymuş ve halka zulüm edip zor kullanması, halkı Osmanlıya yaklaştırmıştır[219].

Askeri Sebepler; Sırp ve Bulgar Krallıkları'nın birbirileri ile devamlı mücadele içinde olmaları ve aynı zamanda Bizanslılara karşı mücadele vermeleri, Katolik Latin devletlerinin ve Macarların tacizlerine maruz kalmaları sonucunda, Balkan ülkeleri güçlerini kaybetmeye başlamış ve dıştan gelen olaylara da daha duyarlı hale gelmeye başlamışlardır[220].

---

[215] Stavrianos L.S. *The Balkans Since 1453,* Hurst Company, London, 2001, s, 141.
[216] Sükan, *21 inci Yüzyıl Başlarında Balkanlar ve Türkiye*, a.g.e, 70.
[217]Orhan Koloğlu, *Osmanlı Döneminde Balkanlar*, Balkanlar, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı, İstanbul, 1993, s, 25.
[218] Koloğlu, *Osmanlı Döneminde Balkanlar*, aynı eser, s, 26.
[219] Koloğlu, *Osmanlı Döneminde Balkanlar*, aynı eser, s, 26.
[220]Zülküf Oruç, *Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk Çerçevesinde Balkan Türklerinin Kimlik ve Yönetim Sorunları (Kosova ve Makedonya Örneği),* Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yauımlanmış Doktora Tezi, Sakarya, 2011, s, 84-92.

Haçlı orduları Osmanlı devletini yenmek ve fetihleri durdurmak için aralarında ittifak kuramamışlardır. Bunun sonucu halk Müslüman devletin hâkimiyetine girmiştir. Bu dönemlerde Türkler bu bölgelerde insanlar arası hoşgörüye önem vermiş, farklı inançtan insanlara örf ve adetlerini serbestçe yapabilmeleri için izin vermiş ve yardımda bulunmuştur[221].

28 Haziran 1389'da Birinci Kosova Savaşı'nda Sırplar, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı yenilmiş ve Kosova Osmanlı İmparatorluğu'na bağlanmıştır. Bugün Sırplar 28 Haziran tarihini kutsal bir gün olarak hatırlamaktadır[222].

Sırplar için Birinci Kosova Savaşının yeri çok farklıdır, öyle ki savaşın olduğu yerdeki bir anıt üzerinde şu sözler yazmaktadır; "Sırp olan ya da Sırp kökenli olup da Kosova'ya savaşa gelmeyenin, hiçbir zaman torunu olmasın".

Bu yazı aslında Sırpların bu savaşı hiç unutamadıklarını ve savaşı kaybettiklerini asla kabullenmediklerini göstermektedir.

Sırbistan 1389 yılında savaşı kaybetmesi ile Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştır. Sırplar Osmanlı denetimi altına girmemek için çok direnmiş ve 1448 yılında İkinci Kosova Savaşı gerçekleşmiştir. Bu savaş ile Osmanlının bölgedeki hâkimiyeti tamamen kökleşmiştir[223].

---

[221] Pınar Yürür, *Geçmişten Günümüze Kosova Sorunu,* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1999, s, 6.
[222] Cevdet Şanlı, Ergin Jable, *Kosova'da Türkçe ve Türkçe Sürekli Yayın Hayatının Dünü ve Bugünü,* Kalite Fen Edebiyat Dergisi, Cilt, 9, Sayı, 1, s, 75.
[223]Emir Türkoğlu, *Kosova Arnavutlarının Milliyetçiliği,* Der, Ömer. E. Lütem, Birgül Demirtaş Coşkun, Balkan Diplomasisi, Ankara, 2001, s, 104.

1389 Kosova Savaşı ile Osmanlı hâkimiyetine giren Kosova'ya savaş sonrasında göçmenler, Anadolu'nun Bursa ve Konya şehirlerinden getirilip yerleştirilmiştir[224].

Osmanlı padişahlarından Yıldırım Bayezid, Balkanlardaki Türk hâkimiyetini arttırmış ve kesinleştirmiştir. Birçok saldırılara karşı gelen Osmanlı İmparatorluğu, 1364'de Sırp Sındığı, 1371'de Çimen, 1389'da Birinci Kosova, 1396 da Niğbolu, 1444'de Varna, 1448'de ise İkinci Kosova Savaşından galip çıkmıştır[225].

Günümüzde bile Sırp toplumu Türkleri sevmemekte ve Kosova bölgesi Sırplar için kutsal bir bölge olarak görülmektedir. Osmanlı yönetimi Kosova ya da Balkanlarda hiçbir zaman toplumları asimile etmemiş ya da ulusal özelliklerini yok etmemiştir[226].

Kosova'da Sırplar ve Arnavutlar arasında sürekli bir mücadelenin olması, Kosova'nın Osmanlı İmparatorluğu yönetimine geçmesiyle daha fazla artmıştır. Bunu nedeni ise, din farklılığı, (Müslüman, Hıristiyan olma) ve politik çıkarlardır. Çok hassas olan bu iki durumun sonucu ise yıllar içerisinde Sırpların Kosova'yı terk etmeleridir. Balkanlarda Osmanlı döneminin başlaması Kosovalı Arnavutlar için çok önemli bir olay olmuştur, çünkü Osmanlı İmparatorluğu döneminde Kosova'da Sırp toplumunun nüfusu azalmaya başlamış, Arnavut nüfusu da o dönemlerde daha fazla artmıştır[227].

400 yıla yakın Osmanlı İmparatorluğu yönetimi altında kalan Arnavutlar, Osmanlı yönetimine çok fazla hizmet vermiş, yönetimdeki 292 sadrazamdan 28'i Arnavut asıllı olmuştur[228]. Osmanlı İmparatorluğu'nun, Arnavutlara karşı diğer toplumlara kıyasla ayrıcalık tanımasının en büyük nedeni, Türklerin insani ve

---

[224]Bahtiyar Sipahioğlu, *Tarihi ve Siyasi Yönüyle Kosova,* Balkan Aydınları ve Yazarları Yayınları, Prizren, 2009, s, 20.

[225]Zeki Özşafak, *Türkiye'nin Balkanlara Yönelik Politikasına İlişkin Esaslar,* Hak Yayınları, İstanbul, 2001, s, 3-2.

[226]Türbedar, *Kosova Sorunu,* Der, Osman Karatay, Bilgehan A. Gökdağ, Balkanlar El Kitabı, a.g.e, s, 82.

[227]Türbedar, *Kosova Sorunu,* Der, Osman Karatay, Bilgehan A. Gökdağ, Balkanlar El Kitabı, aynı eser, s, 81.

[228] Sipahioğlu, *Tarihi ve Siyasi Yönüyle Kosova,* aynı eser, s, 21.

kültürel değerleri ile adaletli yönetimden etkilenen milyonlarcainsan seçmiş olmasıdır. Arnavutlar, 1912 yılına kadar uzun bir süre Osmanlı İmparatorluğu ile barış içinde yaşamıştır[229].

Arnavutlar, Osmanlı topraklarında ortaya çıkan milliyetçi hareketlere karşı 1878'de Kosova ve Makedonya'dan 300 delegenin katılımı ile "Prizren Birliği" adında bir Arnavut Kongresi yapmıştır[230]. 1878 Osmanlı-Rus savaşı sonrası dönemde büyük güçlerin Balkanlara yeni bir düzen vermek istemeleri sonucunda Arnavutlar Osmanlı İmparatorluğu altında kalma kararı vermişlerdir.

Osmanlı yönetiminin Balkanlarda Müslüman halklarının hakkını koruyamayacak duruma gelmesiyle, "Prizren Birliği" Osmanlı Devleti içinde özerklik istemeye başlamıştır.

Kosova, Balkan savaşlarının sonuna kadar Osmanlı yönetimi altında kalmıştır. Savaşın bitmesiyle beraber Osmanlı orduları Kosova'dan geri çekilmiş ve Kosova'yı Sırplara bırakmıştır.

Balkan savaşlarısonrasında Sırbistan topraklarını genişletmiş, Kosova, Makedonya ve Sancak bölgelerinin işgali ile nüfusunu da artırmıştır[231]. Bundan sonra Kosova Sırbistan Krallığı'na bağlanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu Kosova'dan çekilince Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı Kosova'yı ele geçirmiş ve çok sayıda Arnavut Müslümanı öldürmüştür. Sırp nüfusunu artırmak için çok sayıda Sırp'ı Kosova'ya yerleştirmiştir.

2.1.2 Yugoslavya Döneminde Kosova

Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı, çok fazla etnik unsuru bir arada barındırmıştır. Devletin %43'nü Sırplar, %23'nü Hırvatlar, %8,5'ini Slovenler, %6'sını Boşnaklar, %5'ini Makedonlar, %3,6'sını Arnavutlar, %14'ini de Alman, Macar, Çingene ve diğer milletler oluşturmaktadır[232].

---

[229]Sipahioğlu, *Tarihi ve Siyasi Yönüyle Kosova,* a.g.e, s, 22.
[230]Sipahioğlu, *Tarihi ve Siyasi Yönüyle Kosova,* aynı eser, s, 23.
[231]Yılmaz, *Bağımsızlık Yolunda Kosova,* aynı eser, s, 34-35.
[232] Karatay, *Kosova Kanlı Ova*, a.g.e, s, 60.

Krallık döneminde Alman ve Slovenler azınlık olarak görülmüş ve uluslararası haklarla korunurken, aynı durumda olan Arnavutlar ise azınlık olarak sayılmamış ve hakları verilmemiştir[233].

Arnavutlara ve Türklere kendi dillerinde eğitim görme imkânı sağlanmamış, kamuda Arnavutça, Türkçe dillerinin kullanılması yasaklanmıştır. Arnavut toplumu o dönemlerde birçok kez yönetime karşı ayaklanmış fakat her seferinde bastırılmıştır[234]. Türkler ise, Sırpların baskılarından çekindikleri için mevcut yapıya boyun eğmek zorunda kalmıştır. Arnavutlar en önemli ayaklanmayı 1919 yılında Drenica şehrinde yapmıştır[235].

Krallığın ilk anayasası olan Vidovdan Anayasası, 28 Haziran 1921 yılında yürürlüğe girmiştir[236]. Yürürlüğe giren bu anayasa, devleti merkezileştirip üniter yapıda Sırp egemenliğini de üstün tutmaya çalışmıştır. Bu dönemde Krallıkta huzursuzluklar artmış, Sırp egemenliği halkın üstünde büyük bir baskı kurmaya başlamıştır. Sırp-Hırvat-Sloven milliyetçilik hareketlerinin ortaya çıkmasıyla, Kosova'da Arnavutlar da geride kalmayıp yönetime karşı çeteler oluşturmaya başlamıştır.

1929 yılında Kral Alexander Karayorgiyeviç, parlamentoyu ve 1921 anayasasını feshederek yönetime el koymuş ve kendi diktatörlüğünü ilan edip, ülkede yaşayan etnik azınlıklara sadece krala bağlılık duyduklarında birliğin sağlanabileceğini söylemiştir[237]. 1929 yılında Sırp egemenliğini yeniden canlandıran bir anayasa ile devlet Yugoslavya Krallığına dönüştürülerek, dini ya da etnik kimlikleri belirleyen bütün siyasi partiler kapatılmıştır.

---

[233]Karatay, *Kosova Kanlı Ova,* a.g.e, s, 64.
[234]Karatay, *Kosova Kanlı Ova,* aynı eser, s, 64.
[235]Karatay, *Kosova Kanlı Ova,* aynı eser, s, 65-66.
[236] Sipahioğlu, *Tarihi ve Siyasi Yönüyle Kosova,* a.g.e, s, 25.
[237]Sina Akşin, Melek Fırat, *İki Savaş Arası Dönemlerde Balkanlar,1919-1939,* OBİV Yayınları, İstanbul, 1993, s, 100.

Amaçlanan rejim ise, tek kral, tek devlet, tek millet anlayışının benimsenmesi ve eyaletlerin sınırları kaldırılıp ülkelere nehirlere göre isim verilip, Sırp nüfusunun çoğunluğu sağlayacağı şekilde dokuz ile bölünmüştür[238].

Yugoslavya Krallığının ömrü çok uzun sürmemiş, ikinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında, Yugoslavya Krallığının Mihver devletlerinin işgaline uğramasıyla Yugoslavya Krallığı tarihten silinmiştir[239].

İkinci Dünya Savaşı sırasında Kosova, Makedonya ve Arnavutluk, İtalyanların, Almanların ve Bulgarların denetimi altına girmiş, bu dönemde Sırp nüfusunun büyük bir çoğunluğu Kosova'yı terk etmiştir[240]. Arnavutların da Kosova'ya göç etmesiyle Kosova'da Sırp nüfusu azalmaya başlamıştır. İkinci Dünya Savaşının bitmesiyle birlikte Kosova, yeniden Sırpların denetimine girmiştir. Sırp etkisi giderek daha yoğun bir şekilde hissedilirken, Sırbistan olarak adlandırdıkları Kosova bölgesinde demografik yapıyı değiştirmek için çok farklı politikalar uygulanmaya başlanmıştır. Sırplar, Arnavutlara'da siz Türk'sünüz demiş, silah zoruyla, Arnavut ve Türklerin mallarını ve arazilerini ellerinden almış ve Kosova'da yaşayan Türk ve Arnavut'ları birlikte Türkiye'ye göç etmeleri için zorlamıştır.

Slav kökenli kabilelerin Kosova bölgesine göç etmeleri için teşvikler verilmiş ve Müslümanlara karşı asimilasyon uygulanmaya başlanmıştır.

Josip Broz Tito 1943 yılında kurduğu meclis ile monarşiyi yıkmış ve Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyetini ilan etmiştir. Kosova, Yugoslavya'ya bağlı bir eyalet statüsüne geçmiştir[241]. Yönetim tarafından baskıcı bir politika izlenmesi göçleri kaçınılmaz kılmış, özellikle Müslüman topluluğun Türkiye'ye göçleri başlamıştır.

Bütün halkları bir araya getiren Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti'de, sekiz yönetsel birim bulunmaktaydı. Bunlar; Altı ülke, (Sırbistan,

---

[238]Akşin, Melek Fırat, *İki Savaş Arası Dönemlerde Balkanlar,1919-1939,* aynı eser, s, 103.
[239]Yılmaz, *Bağımsızlık Yolunda Kosova,* a.g.e, s, 36.
[240]Lütfü Doğan Tılıç, *Milliyetçiliğin Pençesindeki Kartal Kosova,* Ümit Yayıncılık, Ankara, 1999, s, 58.
[240]Noel Malcom, *Kosova Balkanları Anlamak İçin,* Sabah Kitapçılık, 1998, s, 380.
[241]Arslan Tekin, *Balkan Volkanı,* Ötüken Yayınları, İstanbul, 1993, s, 299.

Hırvatistan, Slovenya, Makedonya, Bosna Hersek ve Karadağ) ve iki özerk (Kosova ve Voyvodina) oluşmaktaydı[242].

1963 yılında Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti, yeni anayasa ile Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti adını almıştır.

Tito aslında Yugoslavya'nın güney Slavların ulusal devleti olmadığını belirtmek istemiştir. Yugoslavya'daki ulusal haklar üçlü bir sistem halinde tanımlanmıştır[243]. Bu üçlü sistem ise, Yugoslavya Ulusları, Yugoslavya'daki Uluslar, Diğer Milletler ve Etnik Gruplardır.

Yugoslavya Ulusları; Anavatanları Yugoslavya'yı oluşturan cumhuriyetlerden biri olan ya da Yugoslavya dışında bir devletleri olmayan uluslardı. Bu kategoriye uyan ve ayrılma hakları tanınan uluslar şöyleydi, Sırplar, Slovenler, Makedonlar, Hırvatlar, Karadağlılar ve Müslümanlar[244].

Yugoslavya'daki Uluslar; Bu kategoriye giren on etnik grup vardı bunların arasında en büyüğü de Kosova Arnavutlarıydı. Etnik grupların hepsinin Yugoslavya dışında bir anavatanları, kendi isimleri ile kurulmuş devletleri vardı. Yeni Federasyon bu grupların hepsine kendi dillerini kullanıp, geliştirme hakları vermiştir[245]. Grubun Arnavutlar dışındaki üyeleri ise, Bulgarlar, Çingeneler, Romenler, Macarlar, İtalyanlar, Çekler, Mısırlılar, Slovaklar ve Türklerdi.

Diğer Milletler ve Etnik Gruplar; Nüfusları çok daha az olan ve diğer grupların içinde yer almayan unsurlar bulunmaktaydı bunlar, Yahudiler, Almanlar, Polonyalılar ve Ruslardı[246].

Yeni anayasa Kosova'nın özerk statüsünü en düşük noktaya indirip, Kosova'nın anayasal statüsünü federal düzeyde tamamen ortadan kaldırmıştır ve tamamen Sırbistan Cumhuriyeti'nin iç düzenlemelerine bağlamıştır[247].

---

[242]Karatay, *Kosova Kanlı Ova,* a.g.e, s, 90.
[243]Pınar Yürür, *Geçmişten Günümüze Kosova Sorunu,* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ankara, 1999, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, s, 40.
[244] Tılıç, *Milliyetçiliğin Pençesindeki Kartal Kosova,* a.g.e, s, 58.
[245] Tılıç, *Milliyetçiliğin Pençesindeki Kartal Kosova,* aynı eser, s, 58.
[246]Tılıç, *Milliyetçiliğin Pençesindeki Kartal Kosova,* aynı eser, s, 58.

Kosova Arnavutlarının yaptıkları gösteriler ve ayaklanmalar sonucu Tito, 1969 yılında Arnavutlara Kosova yönetiminde daha fazla yetki vermeye başlamıştır. Kosova Arnavutları verilen bu yetkileri az görüp, Karadağ ve Slovenlere verilen Cumhuriyet statüsünün Kosova'ya da verilmesini istemişlerdir.

Mart 1967 yılında Kosova'yı ziyarete gelen Tito, halka karşı konuşurken, Kosova'daki koşullarla ilgili bazı eleştirilerde bulunmuş, abrikalarda Sırplar tercih ediliyorsa, aynı vasıfları taşıyan Arnavut ve Türkler geri çevriliyorsa, eşit haklardan söz etmek mümkün değildir demiştir[248].

Bu arada 1968 yılında Avrupa'da başlayan öğrenci gösterileri Kosova'da da yüzünü göstermeye başlamış, Priştina Üniversitesi önünde Arnavut öğrencilerin başlattığı gösterilerde Cumhuriyet statüsü istekleri bir kez daha gündeme getirilmiştir[249].

Kosova ziyareti dönüşünde Tito, anayasada değişikler yaparak, Arnavutluk Lideri Enver Hoca ile bir anlaşma imzalamış. Priştina Üniversitesi'ndeki öğretim üyelerinin ve ders kitaplarının Arnavutluk'tan gelmesini kabul etmiştir[250]. Aynı dönemde Arnavutça 'da çok sayıda dergi ve gazete basılmış, Arnavutça radyo ve televizyon yayınları yapılmaya başlamıştır. 1968 yılında parlamentoda, Kosova'ya yürütme ve idari yetkiler verilmiş ve Kosova 1969 yılında kendi anayasasını meclisten geçirmiştir[251].

Tito Yugoslavya'yı kurarken aslında amacı egemen ulus olan Sırpların Yugoslavya'ya hâkim olmalarının önüne geçmektir. Zayıf Sırbistan, güçlü Yugoslavya formülünü benimsetmek istemiş ve 1960'lı yıllardan sonra idari sistemde ademi merkeziyetçilik yapılanmasına gitmiştir. Bu bağlamda iki özerk bölgenin Voyvodina ve Kosova'nın yetkilerini artırmaya çalışmıştır[252].

---

[247]Noel Malcom, *Kosova Balkanları Anlamak İçin,* Sabah Kitapçılık, 1998, s, 382.
[248]Malcom, *Kosova Balkanları Anlamak İçin,* aynı eser, s, 383.
[249] Karatay, *Kosova Kanlı Ova,* a.g.e, s, 98.
[250]Diana Johnstone, *Ahmakların Seferi Yugoslavya, Nato ve Batının Aldatmacaları,* çev, Emre Ergüven, Ergin Bulut, Bağlam Yayıncılık, baskı,1, Ankara, 2004, s, 278.
[251]İskender Hyseni, *KosovoInThe International Court Of Justice,* Priştina, 2010, s, 137.
[252]İlhan Uzgel, *Yugoslavya Federasyonundan Sırbistan'a,* der, Osman Karatay, Bilgehan A. Gökdağ, Balkanlar El Kitabı, cilt, 2, Ankara, 2007, s, 450.

Josip Broz Tito, Yugoslavya'da halklardan en çok desteği gören lider olmuş ve Yugoslavya içinde en fazla nüfusa sahip olan Sırpların diğer halkların üstünde bir baskı kurmasına engel olmuştur[253].

Tito, Yugoslavya'yı bir arada tutmak için homojen bir devlet yaratmak yerine, kendi kendini yöneten federal birimlerin oluşmasına daha çok önem vermiştir[254]. Bu nedenle Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti, 1974 anayasası ile Kosova'ya daha fazla hak tanımıştır. Tanınan bu haklarla, Kosova kendi anayasanı çıkarma fırsatını yakalamıştır.

2.1.3. Özerk Bölge Olarak Kosova

1974 Yılında Kosovalı Arnavutların istekleri dikkate alınarak bazı reformlar yapılmış, yapılan anayasa değişikliği ile Kosova'nın federal sistem içindeki yetkileri genişletilmiştir[255]. Değişikliklere göre, Sırbistan içerisinde özerk bölge olarak Kosova ve Voyvodina, Cumhuriyetlerle aynı statüde Federal Başkanlık Konseyinde temsil edilmeye başlanmıştır.

Kosova, 1974 yılından itibaren Cumhuriyet ve Özerk Bölge Temsilcilerinin bulunduğu Federal Başkanlık Konseyi'nin 8 üyesinden biri olma statüsünü kazanmıştır[256]. Anayasaya göre, Kosova'nın kendi anayasası olacak, Kosova ve Voyvodina'nın onayı olmadan Sırbistan anayasasına ekleme ya da değişiklik yapılamayacaktır[257]. Bu olay dünyada benzeri olmayan bir durumu ortaya çıkarmıştır.

Yugoslav anayasası ve ona bağlı Sırbistan anayasası ona bağlı olan Kosova anayasası ortayaçıkmıştır. 1974 anayasası, Yugoslavya Federasyonu'ndan ayrılma hakkını sadece altı cumhuriyete vermiştir, Kosova ve Voyvodina'ya bu hakkı tanımamıştır.

---

[253]Malcom, *Kosova Balkanları Anlamak İçin,* a.g.e s, 385.
[254]Enver Hashani, *Politik ve Hukuki Açıdan Kosova Krizi,* Avrasya Dosyası, 1998, s, 125.
[255] Malcom, *Kosova Balkanları Anlamak İçin,* s, 387ç
[256]İrfan Kaya Ülger, *Yugoslavya Neden Parçalandı,* Seçkin Yayınları, Baskı, 1, Ankara, 2003, s, 72.
[257] Karatay, *Kosova Kanlı Ova,* a.g.e, s, 95.

1974 Anayasası ile cumhuriyet seviyesinde alınan kararlardan en önemlilerden bir tanesi ise, özerk bölge temsilcilerinin de veto hakkının kullanabilmesi olmuştur[258].

1974 Anayasanın metninde Yugoslavya, "özgür, eşit milletler ve milliyetlerden oluşan federal bir cumhuriyet" olarak tanımlanmış ve yeni bir ilke olarak, "işçiler ve milletler ile milliyetler, Sosyalist Cumhuriyetlerde ve Sosyalist Özerk bölgelerde kendi egemen haklarından yararlanırlar denmiştir[259].

1974 Anayasası ile Kosova kendi milli bankasına, yargı mahkemesine, kendi idari yapısına sahip olmuştu. Yapılan bu değişikliklerle Kosova birçok hak elde etmiş, Cumhuriyet gibi kendine özgü bir kimliğe kavuşmuştur. Ancak bu durum Sırpları rahatsız etmeye başlamıştır[260].

Tito döneminde, Arnavutlara tanınan bu haklara karşı Sırplar, Tito'yu kendi milletine karşı hareket eden bir lider olarak anmaya başlamışlardır. Yapılan değişikliklerle, Sırbistan'ın özerk bölge olan Kosova üzerinde yetkisi yok olma durumuna gelmiştir.

Sırbistan, Kosova üzerindeki milli savunma, uluslararası iş birliği, devlet güvenliği, kanunların uygulanması ve denetlenmesi gibi haklarını kaybetmiş, bu durum ise Sırpların Kosova'ya karşı tutumunu sertleştirmiştir[261].

Çok geniş yetkilerle donatılmış Kosova'ya Cumhuriyet statüsü değil, özerk devlet statüsü verilmiştir. 1943 yılında Yugoslavya Federal sisteminin temeli atılırken, cumhuriyetlerin birer "milliyet" i değil de "millet" i temsil ettikleri anlayışı hakimdi. Bu ayrım ise Sovyetler Birliği'nde geliştirilmiş komünist doktrinin bir parçası idi.

---

[258]Karatay, *Kosova Kanlı Ova,* a.g.e, s, 99.
[259]Malcom, *Kosova Balkanları Anlamak İçin,* aynı eser, s, 386.
[260]Sabrina P. Ramet, *Nationalism and Federalism in Yugoslavia 1962-1991,* Indiana University Press, 1992, s, 77.
[261] Karatay, *Kosova Kanlı Ova,* aynı eser, s, 99.

Bu yaklaşıma göre, millet devlet kurma potansiyeli olan bir birimdi, dolayısıyla bir federasyon içerisinde cumhuriyet oluşturulduğunda, ayrılma hakkını da saklı tutmaktaydı[262].

1974 Anayasasına göre federasyonun kurucu milletlerine tanınan haklar, Yugoslavya dışında anavatanları olan milletler için tanınmıyordu. Bu haklar arasında kurucu milletler kendi kaderlerini kendileri tayin edebilir, federasyondan ayrılabiliyor, Yugoslavya içinde millet statüsü olmayan Arnavut, Türk ve diğer ulusal azınlıkların kendi kaderlerini tayin etme noktasında ya da federasyondan ayrılma hakkı tanınmıyordu[263]. 1974 Anayasası ile uygulanan bu kurallar aslında, çok uluslu Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünü koruyabilmesi için oluşturulmuş bir düzenlemeydi.

Yapılan düzenleme beraberinde birçok tartışmaya neden olmuştur, tartışmanın merkezinde ise daha sonraki yıllarda Kosova'nın bağımsızlık ya da Büyük Arnavutluk'la birleşmek isteyebileceklerinden, Sırplar her zaman Kosova'nın Arnavutluk'la birleşmesinden endişe duymuşlardır[264].

1974 Anayasasının diğer altı cumhuriyete federasyondan ayrılma hakkı tanıması ve bu hakkı Kosova'ya tanımaması, Kosova Arnavutlarını tatmin etmemiş ve Arnavut milliyetçileri Kosova'nın bağımsızlığı için mücadele etmeye başlamıştır[265].

Kosova'daki olaylar 1974 Yugoslav Anayasası ile Kosova'ya verilen özerkliğin 1980 sonrasında Arnavutlar tarafından yetersiz olarak görülmeye başlanması ve Yugoslavya içerisinde yedinci cumhuriyet olmamaya çalışması sonucu olaylar başlamıştır[266].

O dönemlerde Kosova'da ekonomik bunalımlar ortaya çıkmaya başlamış ve işsizlik oranlarında büyük bir artış başlamıştır. Yugoslavya içerisindeki diğer

---

[262]Yürür, *Geçmişten Günümüze Kosova Sorunu,* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, aynı eser, s, 48.
[263]Şule Kut, *Kosova Milliyetçiliğin Kördüğümü,* Forelgn Policy, 1998, s, 57.
[264]Selçuk Ural, *Balkanlarda Aşırı Milliyetçiliğin Gölgesinde Kosova ve Bağımsızlık,* Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt, 5 Sayı, 1, Çankırı, 2014, s, 160.
[265]Türkoğlu, *Kosova Arnavutlarının Milliyetçiliği,* a.g.e, s, 112.
[266]Hasan Ünal, *Balkanlarda Arnavut Meselesi ve Türkiye,* Avrasya Dosyası, Cilt, 4, 1998, s, 132.

bölgelerin gerisinde kalan Kosova, Üniversite öğrencileri tarafından protesto edilmeye başlanmıştır.

Kosova ekonomisi 1980'li yıllarda çok kötü durumdaydı. İşsizlik oranları giderek artmaya başlamış, Arnavutlar arasında huzursuzluklar ortaya çıkmaya başlamıştır. Kosova'da işsizlik oranı, 1971'de %16,6, 1981'de ise bu rakam %27,5, çıkmış, bu dönemlerde de devlet kuruluşlarında çalışan çok sayıda Arnavut ve Türkler işlerinden çıkarılmıştır[267]. Bu olaylar karşısında sesiz kalmak istemeyen Kosova'daki Arnavut gençler başta Priştine olmak üzere birçok şehirde ayaklanmalar başlatmış, bu olaylar karşısında Sırp polisi çok acımasızca gençleri gözaltına almış ve çeşitli işkenceler uygulamıştır[268].

4 Mayıs 1980 yılında Josip Broz Tito'nun ölümü, başta Kosova olmak üzere tüm Yugoslavya için yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Tito'nun ölümü ile Sırplar Arnavut Müslümanlara karşı politikalarını hayata geçirme fırsatı yakalamışlardır. 1980 yılından, Yugoslavya'nın parçalanmasına kadarki sürede ekonomik sorunlar ve etnik gruplar arasında giderek artan milliyetçilik akımları ülke bütünlüğünün sağlanması önünde en önemli sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Yugoslavya'nın dağılması, parçalanması birçok Yugoslav tarafından Kosova'da meydana gelen olayların neden olduğuna inanmakta ve bu düşünceyi savunmaktadır. Tito'nun ölümü, tüm Yugoslavya'nın sonunun başlangıcı olmuştur.

Tito'nun ölmesinden sonra Sırpların çok sert baskılarına maruz kalan Kosovalı Arnavut ve Türkler, özelikle 1981-1989 yılları arasında, bilim adamları, hakimler, öğretmenler, siyasetçiler ceza evlerine atılıp işkence yapılmıştır. Resmi rakamlara göre, 1981-1989 yılları arasında, 1750 Kosovalı Arnavut ve Türkler tutumları yüzünden 15 yılla kadar mahküm edilmiş, 7 bin kişi ise 60 güne varan hapis cezalarına çarptırılmışlardır[269].

---

[267]Birgül Demirtaş Coşkun, *Arnavut Dış Politikası ve Balkanlarda Arnavut Sorunu,* Derleyen, Ömer. E. Lütem, Birgül Demirtaş Coşkun, Balkan Diplomasisi, Ankara, 2001, s, 77.
[268]Yürür, *Geçmişten Günümüze Kosova Sorunu,* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, aynı eser, s, 54.
[269]Türbedar, *Kosova Sorunu,* Der, Osman Karatay, Bilgehan A. Gökdağ, a.g.e, s, 84.

1981 Yılında Kosova'da olaylar ülke geneline yayılmaya başlamış, İpek Patrikhanesi'nin tarihi konağı ateşe verilmiş, Priştine'de düzenlenen gençlik yarışları'nda siyasi sloganlar atılmaya başlanmış, yarışlar gösteri merkezine dönüşmüştür. Dönemin tüm gazeteleri aynı manşetleri atmaya başlamış, "Kosova Cumhuriyet'tir" "Biz Kosovalı'yız, Yugoslav Değiliz" gibi sloganların meydanlarda söylendiğini yazmıştır[270].

Yönetim Kosova'daki gençlerin ateşlerini az da olsa söndürmek için bazı vaatlerde bulunmaya başlamıştır bu vaatler, yeni öğrenci yurtları, yemekhane salonlarının daha modern yapılacağını vaatleri versede bu pek işe yaramamıştır. Diğer şehirlerde yaşayan gençlerin Kosova'nın başkenti Priştine'ye gelmesiyle gösteriler çığırından çıkmış, bunların sonucu da Sırp yöneticiler ciddi bir şekilde önlemler almaya başlamıştır, bu önlemler arasında sokağa çıkma yasağı ve arkasına da olağanüstü hâl ilan edilmiştir[271].

Olayların artması sonucu Yugoslav ordusu Kosova'ya müdahalede bulunmuş, bu müdahale ile yabancı basın da dahil devlet gazetelerinin bile bölgeye girişine izin verilmemiş, Yugoslav ordusu halkın tekrardan toplanmaması için bir alana giriş yasağı getirdi bunlar arasında tiyatro salonları, sinema salonları, kafelerin yanı sıra maçlar da seyircisiz oynatılıyordu[272]. Olaylar sonrasında yaşanan tutuklanmalar ve Sırpların baskıları, Arnavut halkının Sırplara karşı tutumunun daha sert olmasına yol açmış, devlet mallarına karşı protesto edilmeye başlanmış, Sırp'ça konuşan insanların da işleri gçrülmemeye başlanmıştır.

1986 Yılında, Sırp Sanat ve Bilimler Akademisi, ortalığın daha da kızışmasına neden olacak bir muhtıra yayınlamıştır. Yayımlanan bu muhtırada, Yugoslavya'nın Kurucusu Josip Broz Tito'yu Sırp düşmanı olarak ilan etmiş ve

---

[270]Yürür, *Geçmişten Günümüze Kosova Sorunu,* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, aynı eser, s, 54.
[271]Türbedar, *Kosova Sorunu,* Der, Osman Karatay, Bilgehan A. Gökdağ, a.g.e, s, 87.
[272]Tanıl Bora, *Milliyetçiliğin Provokasyonu, Yugoslavya,* Birikim Yayınları, İstanbul, 1999, s, 102.

bunun yanında da Kosova ve Voyvodina'ya özerk statüsünün verilmesi, Sırplara karşı yapılmış bir hareket olarak aktarmaktadır[273].

Muhtıra sonrasında Devlet Başkanlığı yaptığı bir çalışmada, 1974 Anayasası'ndan birçoğu Kosova ile ilgili yaklaşık 130 değişiklik talebinde bulunmuş, bu değişiklik taleplerinin çoğu Kosova'nın özerkliğini kaldırmaya yönelik önerilerdi. Önerilen değişikliklerin Yugoslavya Federal Meclisinde oylanması sonucu 39 tanesi kabul edilmiş, değişikler arasında ekonomik planlamalar ve yerinden yönetim ile ilgili kısıtlamaların getirilmesi üzerine olmuştur[274].

Yugoslavya haber ajansı Tanjug, Kosova'da yaklaşık 1000 üyesi olan 72 illegal örgütün ortaya çıktığını ve bununla birlikte Kosova'da beş temel örgütün olduğunu belirmekteydi[275].

1. Kosova Ulusal Kurtuluş Hareketi: Âdem Demaçi tarafından kurulan bu örgüt, Arnavut asılı kişilerin bütün Yugoslavya'daki bölgelerinin Arnavutluk ile birleşmesi gerektiğini savunmaktaydı.

2. Kosova Marksist Leninist Grubu: Kosova Ulusal Kurtuluş Hareketi ile aynı düşüncelere sahip Örgütün lideri Kadri Zeka'nın öldürülmesiyle bu iki örgütün birleştirilmesi planlanıyordu.

3. Kızıl Cephe: Gazeteci Yusuf Gervala tarafından kurulmuş olan örgütün amacı yine aynıydı Arnavutluk ile birleşmekti.

4. Yugoslav Marksist Leninist Komünist Partisi: Amacı Kosova'ya Yugoslavya içinde Cumhuriyet statüsünü kazandırmaktı.

---

[273]Uysal, *1999'dan Günümüze Kadar Geçen Süreçte Kosova,* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, a.g.e, s, 21.
[274]Hüseyin Emiroğlu, *Soğuk Savaş Sonrası Kosova Sorunu,* Orient Yayınları, Ankara, 2006, s, 95.
[275]Hugh Poulton, *Balkanlar, Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler,* Çev, Yavuz Alagon, İstanbul Sarmal Yayınevi, 1993, s, 76.

5. Arnavutluk Cumhuriyeti Hareketi: Kızıl Cephe dışında diğer üç örgütün birleşmesi ile kurulmuş, hareketin lideri ise Nuri Berisha, 1984 yıllında Priştine'de polis tarafından öldürülmüştür.

Bu örgütlerin bütün bölgelerde şubeleri olan, görünüşte sol-kanat bir ideolojiye sahip oldukları, Arnavut ulusçuluğunu temel aldığı öğrenci ve genelde genç olan öğretmenlerden oluşan gruplardı.

Hepsinin ortak amacı Yugoslavya içerisinde cumhuriyet statüsünü kazanmak ve Arnavutluk ile birleştirmekti. Gruplar hedeflerine ulaşmalarının zorlaştığını görünce şiddet eylemlerine başlamışlar, polise ateş açmak gibi eylemlere başlamışlardır. Grupların yaptığı şiddet uygulamaları bazı Arnavutlarında tepkisini almaya başlamıştı. Şiddeti kullanan ya da şiddeti savunan grupların sayısı azınlıktaydı[276].

Kosova halkının milliyetçi ayaklanmasına, Sırbistan ve Karadağ tepkilerini göstererek Arnavutlar aleyhine gösteriler yapmaya başlamıştı. Sırp milliyetçiliğine karşı çıkan Yugoslavya milliyetçiliğin öncülerinden Hırvatistan ve Slovenya ise Arnavutları destekliyor, Sırpların, Kosovalı Arnavutlara karşı çok sert tedbirler almasını eleştiriyordu. Hırvatistan ve Slovenya Yugoslavya'nın bağımsız devletler konfederasyonuna dönüştürülmesini teklif ederken, Sırplar ise şimdiki konfederasyonun bile çok fazla olduğunu söylemeye başlamışlardı[277]. 1980'ler ile başlayan milliyetçi akımlar, aşırı milliyetçiliğe doğru kaymaya başlamıştır.

Tito'nun ölmesiyle yerine geçecek karizmatik bir liderin olmaması Sırpların düşündüklerini hayata geçirmeleri için bir fırsat olarak görmeye başlamışlardı. Milliyetçiliğin giderek kontrolden çıkması ileriki yıllarda kanlı savaşlara neden olacak ve çok sayıda Müslüman Kosovalının öldürülmesine neden olacaktı.

---

[276]Poulton, *Balkanlar, Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler,* a.g.e, s, 78-80.
[277]İrfan Kaya Ülger, *Sırplara Göre Kosova Sorunu,* Avrasya Dosyası, Cilt, 4, Sayı, 2, 1998, s, 9.

Büyük Sırbistan hayalleri kuran ve Yugoslavya'nın başına geçen Karadağ kökenli bir aileden gelen ve babası Ortodoks Papazı olan Slobodan Miloşeviç, Sırbistan yönetiminin başına geçmesiyle birlikte milliyetçi söyleminin sözcülüğünü yapmaya başlamış ve Yugoslavya'nın durumu daha da kötüye gitmeye başlamıştır[278].

Miloşeviç'in iktidara gelmesiyle birlikte, Belgrad yönetimi daha baskıcı bir politika uygulamaya başlamıştı.

Sırbistan'da milliyetçiliğin yükselmesinde başrol oynayan Slobodan Miloşeviç, Sırplar için tarihi önem taşıyan Kosova Polje şehrinde çok sayıda Sırp ve Karadağlıya karşı yaptığı bir konuşmada kendisinin Yugoslavya Sırpları adına konuştuğunu söylüyor bu davranışıyla da halkı ateşliyordu.

Miloşeviç'in siyaset alanında önemli bir lider olmasının başlıca nedeni sürekli Kosova meselesi ile ilgili çarpıcı açıklamalar yapması olmuştur[279].

Kosova'da devam eden gösteriler, Sırpları arasında Kosova elden gidiyor düşüncesinin yayılmasına neden olmuş, Sırp milliyetçileri de Yugoslavya içinde Sırpların önünü tıkayan tüm engellerin kaldırılmasını istiyordu. Sırp milliyetçilerine göre Sırbistan, özerk bölge olan Kosova üzerinde tam egemenlik sağlamalı, Cumhuriyet ve Özerk bölge sınırları dikkate alınmadan Sırpların yoğun yaşadığı yerlerde Sırp Ulusunun tam ulusal ve kültürel birliğin sağlanması gerektiğini söylüyorlardı[280].

1987 yılında Sırbistan yönetimi Kosova'da Arnavutlara karşı soyutlama politikası uygulamaya başlamış, Sırplara ait taşınmazları Arnavutlara satılmasını kısıtlamış, birçok özel sektör işletmeleri ile devlet dairelerinden Arnavutları işten çıkarmalar başlamış, aynı yıllarda Sırp basını manşetlerine Arnavutların, Sırp kadınlarına tecavüz ettiklerini yazmaya başlamış, bu durum karşısında Kosova'da

---

[278]Bora, *Milliyetçiliğin Provokasyonu, Yugoslavya,* a.g.e, s, 115.
[279]Malcom, *Kosova Balkanları Anlamak İçin,* a.g.e, s, 390.
[280]Misha Glenny, *Balkanlar 1804-1999, Milliyetçilik, Savaş ve Barış Güçleri,* İstanbul, 2000, s, 81.

yaşayan Arnavutlar ile Sırplar arasında karşılıklı tecavüz iddiaları yüzünden gerginlik gün geçtikçe büyümüştür[281].

1988 yılına gelindiğinde, Parti Sırbistan ve Kosova'da yaşayan Sırplarla dayanışma gösterileri düzenlemeye başlamıştır. Miloşeviç dayanışmalara tam destek verip yaptığı konuşmalarla da dayanışmanın önemini bu sözlerle anlatmaktadır; "Sırbistan ya birleşecek ya da yok olacak" sloganlarıyla dayanışmayı ateşliyordu[282].

Kosova hem Sırp hem de Arnavutlar için kutsal anavatan olarak görülüyordu. Miloşeviç, Kosova'nın özerk bölge olarak kalmasının riskli olduğunu çünkü Kosova'yı Arnavutluk'la birleştirmek isteyen fanatiklerle dolu olduğunu düşünmekteydi.

Miloşeviç, Kosovalı Arnavutlarının bu hayallerini asla gerçekleşmeyeceğini garanti edeceğini, Sırbistan, Kosova'nın elden gitmesine asla izin vermeyeceğini söylemekte, aksini düşünenlerin de sadece boş hayaller kurduğunu, Kosova'nın Sırbistan'ın kalbi olduğunu ifade ederek açıkça Arnavutlara tehditler savuruyordu[283].

Sırbistan'ın Kosova özerkliğinin kaldırılması için hazırlıklara başladığını duyan Arnavutlar Cumhuriyet olmak için gösterilere hız kesmeden devam etmişlerdir. Gösteriler Voyvodina ve Karadağ'a da sıçramasıyla kontrolden çıkmış bir şekilde büyümeye devam ederken, Voyvodina da yapılan gösterilerin aslında Miloşeviç'in talimatlarıyla Kosova'dan gelen Sırplar olduğu bunun amacı da Sırp Milliyetçiliğini daha fazla körüklemek olduğu apaçık ortadaydı[284].

Miloşeviç'in giderek artan hakimiyeti yavaş yavaş tüm bölgelerde etkisini göstermeye başlamıştır.

---

[281]Bora, *Milliyetçiliğin Provokasyonu, Yugoslavya,* a.g.e, s, 116.
[282]Sipahioğlu, *Tarihi ve Siyasi Yönüyle Kosova,* a.g.e, s, 40.
[283]Vidosav Stevanoviç, *Halkın Tiran'ı Miloşeviç,* Çev: Hasan Yüksel, Kapı Yayıncılık, İstanbul, 2005, s, 53-54.
[284] Stevanoviç*, Halkın Tiran'ı Miloşeviç,* aynı eser, s, 55.

1988 yılında Arnavutlara destek vermesiyle suçlanan Voyvodina'nın idari yönetimi istifa ettirilmiş ve yerine Miloşeviç'e yakın bir yönetimin gelmesi sağlanmıştır[285]. Aynı gelişmelerin Kosova'da da gerçekleşebileceğinden korkan Arnavutlar gösterilere devam edip Kosova özerkliğini savunmuş ve kendi yönetimlerine destek çıkmışlardır.

Mart 1989 yılında Sırbistan Federe Yönetimi Tito'nun 1974 yılında oluşturduğu Anayasada bazı değişikler yaptığını ve bu değişiklikleri uygulamaya başlayacağını ilan etmiş, ama Sırpların yaptığı bu değişiklikler kanunsuzdu çünkü Federal Yönetim'e sormadan düzenleme yapılıyordu.

1989 yılında Sırp yönetimi Kosova ve Voyvodina'nın özerklik statülerini ortadan kaldırarak, Kosova ve Voyvodina doğrudan Sırbistan'a bağlandı[286]. 1963-1974 arasında verilen tüm haklar geri alınmış 1946 yılındakinden çok daha kötü bir duruma düşmüştür. Kosova'da Arnavutlar kaybedilen özerklik sonrasında birçok haktan mahrum bırakılmıştır. Eğitim ve kültürel hakları ellerinden alınmış, Arnavutça dillindeki okullar kapatılmış, gazete ve dergilerin basımı yasaklanmış, Arnavutça yayın yapan bütün medya yasaklanmıştır[287].

Bu kararın ardından Kosova'da birçok yerde grevler gerçekleşmeye çalışıldı ama Sırp güçleri bunları zor kullanarak bastırmıştır.

Slobodan Miloşeviç, 1989-1990'lı yıllarda "Büyük Sırbistan" hayalini gündeme getirmiş, Büyük Sırbistan'ın sınırları Bosna Hersek'in tamamı, Kosova, Karadağ, Batı Makedonya ve Hırvatistan'ın Sırpların yaşadığı bölgeleri kapsadığını söylemesi Sırpların yoğun bulunduğu yerlerde varolan gerilimi daha da yükseltmiştir[288].

Kosova'da özerkliğin geri verilmesi için açıklamalarda bulunan 215 aydının tutuklanması gerilimin artmasına neden olmuş ve Kosovalı Arnavutlar

---

[285] Celaletin Yavuz, *Balkanlaşan Eski Yugoslavya'daki Gelişmeler ve Yeni Ülke Kosova,* 2023 Dergisi, Sayı, 83, Ankara, 2008, s, 5.
[286]İlhan Gürkan, *Jeopolitik ve Stratejik Yönleriyle Balkanlar ve Türkiye,* Orta Doğu ve Balkan İncelemeleri, İstanbul Vakfı Yayınları, 1997, s, 90.
[287] Türbedar, *Kosova Sorunu,* Der, Osman Karatay, Bilgehan A. Gökdağ, aynı eser, s, 90.
[288]Stevanoviç, *Halkın Tiran'ı Miloşeviç,* a.g.e, s, 55.

bağımsızlık yönünde tavırlarını koymaya başlamış, Kosova'da sıkıyönetimin kalkması için toplanan Arnavutlar arasında 14 kişinin Sırp güçleri tarafından öldürülmesi üzerine olaylar tamamen karmaşık bir hale girmiştir[289].

Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti 1990'lı yıllarda dağılma sürecine girmesiyle, Kosova Yugoslavya içinde kalmaya devam etmiştir.

1991-1992 yıllarında Slovenya, Hırvatistan, Makedonya ve Bosna Hersek Yugoslavya'dan ayrılarak bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Sırbistan ve Karadağ ise yeni Yugoslavya'yı oluşturmuşlardır[290].

Yugoslavya'nın bu anayasasında, Kosova'ya yer verilmemiş, aynı zamanda Yugoslavya sınırları içerisinde yer almak isteyip istemedikleri sorulmamıştır.

Yugoslavya'nın dağılmasıyla Sırbistan ve Karadağ arasında kurulan yeni Yugoslavya'ya Sırplar, Kosova'da yaşanan sorunları konuşmak üzere başta Kosovalı Lider İbrahim Rugova ve diğer Arnavut liderleri davet etmiş, ancak liderler teklifi reddetmiştir. Reddedilme sebebi olarak Arnavut lider Rugova şu sözlerle açıklamaktaydı, "Yugoslavya yok oldu, bizde onlarla birlikte kalıp yok olmayacağız, Sırbistan'la birlikte kalmak artık çözüm değildir"[291].

2.1.4. Bağımsız Kosova Cumhuriyeti

Temmuz 1990 yılında yüz seksen üç sandalyeli Kosova meclisinin yüz yirmi üç Arnavut vekilinin yüz on dördünün katılımıyla Kosova'nın Yugoslavya'daki diğer cumhuriyetlerle aynı statüye sahip olduğu ilan edilmiştir. Ancak Sırbistan, Kosova meclisini ve Hükümetini feshetmiştir[292].

---

[289]Hüseyin Savaş, *Dünü ve Bugünüyle Kosova Sorunu,* Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Mayıs, 2001, s, 105.
[290]Skender Hyseni, *Kosovo in the International Court of Justice*, Priştina, 2010, s, 97.
[291]Leo Tindemans, *Barışa Çağrı Uluslararası Komisyonun Balkanlar Hakkındaki Raporu,* Sabah Kitapçılık, baskı, 1, İstanbul, 1998, s, 146.
[292]Enika Abazi, *Kosovo Independence, Ab Albanian Perpective,* Seta Policy Brief, 2008, s, 20.

Yaşanan olaylardan sonra ilk tepki İbrahim Rugova liderliğinde başlatılan "Pasif Direniş" ile başlamıştır[293].

Kosova özerk bölge olduğundan kendi başına bağımsızlık ilan etme hakkına sahip değildi. Ancak Kosova'nın bağımsızlığı için referandum yapılmış, referanduma katılımın %87 olduğu ve oy kullananların %100'ü bağımsızlık yolunda evet oyu kullanmıştırlar[294]. Böylelikle Kosova yönetimi, Sırbistan ve Yugoslavya ile tüm iletişimler kesmiş, bunu sonucunda da eğitim ve sağlık hizmetleri geceleri evlerde verilmeye başlanmıştır. 1991 yılında bağımsızlığını ilan eden Kosova, 1992'de yapılan seçimlerde oyların %99,7'sini alan İbrahim Rugova başkanlığa seçilmiştir ancak, Kosova'nın bağımsızlığı sadece Arnavutluk Cumhuriyeti tarafından tanınmıştır[295].

Rugova liderliğinde "Lidhja Demokratik e Kosoves" "Kosova Demokratik Birliği" partisinin amaçlarını anlatırken üç esasın çok önemli olduğunu söylemiştir. Bunlar; şiddet içeren ayaklanmaların durdurulması, yaşanan sorunları uluslararası platforma taşımak, Kosova'da yapılan seçimleri ve sayımları protesto ederek Kosova Cumhuriyetini güçlendirmek ve Sırp yönetimini reddetmek[296].

Kosova milletvekillerinin Kosova'nın güneyinde Kaçanik şehrinde gizlice toplanmış ve Kosova Cumhuriyeti'nin Anayasasını "Kaçanik Anayasası" ilan etmişlerdir. Yayınladıkları anayasada Kosova Cumhuriyeti, Arnavutluk halkının, ulusal azınlıkların, Sırp, Türk, Hırvat, Karadağ ve Romenler ile Kosova'da yaşayan diğer halkların demokratik devletidir denilmektedir[297].

Sırp güçleri bu gelişmelere tepki göstermeye başlamış ve Kosova Cumhuriyeti'ni ve anayasasının yasadışı olduğunu ve suç işledikleri gerekçesiyle toplantıya katılanları yargılamaya başladı, yargılanmaktan kaçan Arnavutlar ise

---

[293] http://kisi.deu.edu.tr/bilgin.celik/Kosova.html 20.12.2016.
[294] Sipahioğlu, *Tarihi ve Siyasi Yönüyle Kosova,* a.g.e, s, 50.
[295] Coşkun, *Arnavut Dış Politikası ve Balkanlarda Arnavut Sorunu,* aynı eser, s, 79.
[296] Yürür, *Geçmişten Günümüze Kosova Sorunu,* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, a.g.e, s, 82.
[297] Poulton, *Balkanlar, Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler,* s, 86.

diğer ülkelere sığınmış, toplantıya katılan dört kişi gözaltına alınmış diğerleri içinde arama ve tutuklama emri çıkartılmıştır[298].

Sırpların baskıları gün geçtikçe artmaya başlamış, her alanda Arnavutlara yasak getirilmeye başlanmıştır. İlk olarak Arnavut gazetecileri işten çıkartıp, sokaklarda röportaj yapmalarına yasak getirilmiş, ardından Arnavutça yayın yapan televizyon ve radyoları kapatılmıştır. Arnavut polisleri görevden uzaklaştırılmaya başlanmış, üniversitelerde Sırpça müfredatlar okutulmaya ve Arnavutça eğitime ilkokuldan başlayarak yasaklar getirmiştir[299].

Bağımsızlık ilan eden Kosova Cumhuriyeti'nin Başkanı İbrahim Rugova Arnavut halkına sabırlı olmaları için uyarılarda bulunuyordu. Rugova'nın düşüncesi, pasif direniş ile batılıların desteğini alıp, Yugoslavya Federasyonu içinde Kosova'nın Cumhuriyet statüsünü elde etmek sonrasında ise referandum ile tam bağımsız bir ülke olmak. 1995 yılı hem Kosova hem de Rugova için çok önemli bir dönüm noktası olmuş, aynı yıl Bosna'daki savaşın son bulması için imzalanan Dayton Barış Antlaşmasında Kosova sorununa dair bir şey yoktu.

Rugova'nın planı, oluşturduğu paralel hükümeti için Batıdan tam destek almaktı. Ama Rugova'nın düşündükleri gerçekleşmemiş bu da Kosova için darbe anlamı taşıyordu[300].

Rugova'nın pasif direniş yöntemi, dünyanın sempatisini kazanmaktan başka bir yarar vermedi. Arnavut milliyetçilerin istek ve beklentilerini karşılamaktan çok uzakta kalıp, pasif direnişin stratejisine inançlarını kaybetmişlerdi.

Bosna'da yaşanan katliamların, Kosova ve Kosova dışında yaşayan Arnavutlar arasında konuşulmaya başlanmış ve ortak endişe ile düşündükleri tek şey bu yaşananlar Kosova'ya da gelebilir endişesiydi.

---

[298]Fabian Schmidt, *Kosovo The Time Bomb That Has Not Gone of*, Research Report, s, 1993, s, 93.
[299] Malcom, *Kosova Balkanları Anlamak İçin,* a.g.e, s, 395.
[300]http://www.haber.10.com/yazar/can_karpat/mredibrahim_rugovamred_pasif_direnisin_zaferi_mi-16492Can Karpat, *İbrahim Rugova, Pasif Direnişin Zaferi,* 26.03.2017.

Dayton Antlaşması'ndan sonra yaşanan gelişmeler Arnavutlarda yeni bir bakış açısının gelişmesine neden olmuştur. Kosovalı Arnavutlar bağımsızlık mücadelesi için farklı yol izlemeyeve silahlanmaya başlamıştır. Arnavut milliyetçileri, kendilerini savunmak için bir askeri örgüt olan "Ushtria Çlirimtare Kosoves" "Kosova Kurtuluş Ordusu" adıyla gizli bir örgütlenme içine girdiler. Kurulan ordu ile Sırp güçlerine karşı savaş yavaştan yüzünü göstermeye başlamıştır[301].

1997 yılından itibaren Kosova Kurtuluş Ordusu, Sırp polislerine karşı saldırılarını sıklaştırmış, bunun amacı ise Kosova sorununu dünya gündemine taşımak ve başta batı olmak üzere dünyanın desteğini almaktı.

Ordunun önemli bir taktiği ise Sırp güçlerine saldırılar düzenleyerek, Sırp polislerini kışkırtıp sivil köylülere saldırmasını sağlamak ve dünyaya bakın Sırp Polisi sivilleri öldürüyor imajını yaratmaktı. Bu taktik az da olsa tutmuş uluslararası toplulukta konuşulmaya başlanmış ve Batıdan beklediği desteği görmeye başlamıştır[302].

Kosova Kurtuluş Ordusu'nun düzenlediği operasyonlara karşı saldırılara başlayan Sırp askeri ve polisleri, kontrolsüz bir şekilde saldırıların dozunu artırarak orduya yardımcı olan ya da iletişim içinde olan herkesi öldürmeye başlamıştır. Sırp asker ve polisleri Bosna'da yaşadığı deneyimleri daha fazla geliştirmiş ve Kosova'da, yaş ve cinsiyet fark etmeksizin herkesi öldürmeye ve tüm köyleri yakmaya başlamıştır. Sırplar bu operasyonlarla yıllarca arzuladıkları, Arnavutları Kosova'dan sürme ya da yok etme düşüncelerini hayata geçirme fırsatı olarak görüyorlardı.

Sırplar'ın Kosova'da köylere saldırıp masum insanları öldürmesi, Sırplar'ın düşündüğü gibi Arnavutları bu olaylardan korkup Kosova'yı terk edecekleri ters tepmiştir.

---

[301]Türkoğlu, *Kosova Arnavutlarının Milliyetçiliği,* a.g.e, s, 116.
[302]Numan Baş, *Kosova Sorunun Ortaya Çıkması ve Balkanlar Üzerine Etkileri,* Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2009, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, s, 25.

Sırplar'ın saldırılarından korkan sivil halk evlerini terk ederek, dağlara ve ormanlara yerleşmiş ardından ise Kosova Kurtuluş Ordusuna katılmıştırlar[303]. Bu olayların yaşanması Kosova Kurtuluş Ordusunun çok daha güçlü ve kalabalık olmasına neden olmuştur.

1998 yılında Sırplar'ın saldırıları çok fazla artmış, çok sayıda Kosovalı Arnavut hayatını kaybetmiştir, bu olaylar yüzünden yüzbinlerce Arnavut bölgeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Sırp güçleri, tüm yabancı gazetecileri sınır dışı etmiş, uluslararası gözlemcileri de bölgeden çekilmişlerdi. Yaşanan olaylar uluslararası toplumda büyük tepkiye neden olmuştur[304].

1999 yılına gelindiğinde Kosova Kurtuluş Ordusunun asker sayısı binlerce kişiye ulaşmıştır. Sırplar ise bu durumdan rahatsız olmuş ve Slobodan Miloşeviç, Kosova Kurtuluş Ordusunu yasa dışı terör örgütü olarak ilan etmiştir. Sırp polis ve askerlerine tam teçhizatlı bir şekilde harekete geçmelerini istemiş ve Kosova'da Sırp güçlerinin sayısı daha da artırılmıştır.

Kosova Kurtuluş Ordusunun kurulması, Miloşeviç'i bir yandan da sevindirmişti çünkü artık yıllarca yapmak istediği etnik temizliğe sebep gösterebileceği bir karşıt güç oluşmuştu.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Raportörlerinin gözlemleri ile insan haklarının ihlalleri, birçok kez rapor edilmiş ancak, Birleşmiş Milletler insan hakları ve alt komisyonları, Birleşmiş Milletler genel kurulu, verilmiş raporlara dayanarak ihlalleri sürekli kınamak dışında, sorunu kökten çözecek adımlar atmamıştır[305].

Kosova'da yaşanan çatışmaların artması sonucu uluslararası toplumun dikkatini tekrardan Kosova'ya yöneltmiştir. Uluslararası Temas Grubu, Kosova'daki çatışmalar durdurmak için Yugoslavya Cumhuriyetinden bazı taleplerde bulunmuş, Avrupa Birliği ise, Sırp ve Kosova'nın Arnavut liderleri arasındaki görüşmelerde yer almıştır.

---

[303]Türkoğlu, *Kosova Arnavutlarının Milliyetçiliği,* a.g.e, s, 118.
[304]Coşkun, *Arnavut Dış Politikası ve Balkanlarda Arnavut Sorunu,* a.g.e, s, 80.
[305]Mark Weller, *Rambouillet Conference on Kosovo, International Affairs,* Vol, 75, No, 2, 1999, s, 218.

Avrupa Birliği, olayların yaşandığı Priştine bölgesine gözlemci olarak diplomatik bir heyet göndermek istemiş, ancak tüm bu yaşananlara rağmen Sırplar ve Arnavutlar arasında bir diyaloğun olmasını sağlayamamış ve çatışmalar devam etmiştir[306].

Sırp ordusu Kosova Kurtuluş Ordusuna karşı yaptığı operasyonlarla çok sayıda lider ve askeri öldürmüş, ordunun gücünü zayıflatmıştır. Sivillere yönelik insanlık dışı katliamları, uluslararası camia da Bosna'dan sonra aynı durum Kosova'da da yaşanmaması için müdahale etme kararı almıştır.

NATO müdahalesinden önce Birleşmiş Milletlerin Miloşeviç'e sunmuş olduğu talepleri Miloşeviç kabul etmiştir, antlaşma şartları ise şunlardır[307].

1. Kosova'daki tüm saldırıların durdurulması,
2. Tüm askerlerin ve ağır silahların geri çekilmesi,
3. İnsani yardım örgütlerinin çalışmalarının engellenmemesi,
4. Savaş suçlularının yakalanması ve Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesiyle iş birliği yapılması,
5. Mültecilerin evlerine geri dönmesinde yardım edilmesi,
6. Özerklik konusunda Kosovalılar ile görüşmelerin başlatılması,
7. Anlaşmanın denetimi için Kosova'ya iki bin kişilik bir gözlemcinin gönderilmesi.

Barışın sağlanması beklenirken Sırp katliamları devam etmesi, Miloşeviç'in anlaşmaya uymadığını sadece NATO müdahalesini geciktirmek ve ordusunu daha fazla güçlendirmek için böyle bir yol izlediği açıkça görülmektedir. Anlaşmanın ihlali ile Sırp polis ve askerleri ile Kosova Kurtuluş Ordusu arasında çatışmalar şiddetlenerek devam etmiştir.

NATO üyeleri, uluslararası toplumların değerleri adına Kosova nüfusunu korumak için 24 Mart 1999 tarihinde, özelikle İngiltere ve Amerika'nın

---

[306]İbrahim Sarı, *Kosova'nın Bağımsızlığının Uluslararası Sistem Bağlamında Değerlendirilmesi,* Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2010, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, s, 82.
[307]Yürür, *Geçmişten Günümüze Kosova Sorunu,* Yayımlanmış Yüksek Lisans, Tezi, a.g.e, s, 31.

önderliğinde NATO ve Birleşmiş Milletler, Yugoslavya'yı bombalamaya başlamıştır[308].

Miloşeviç, bu bombalamaların bir an önce durmasını istese de bu isteği kabul görmemiştir. Bombalamalar 78 gün sürmüş, operasyonun ardından Slobodan Miloşeviç barış planını kabul ederek Yugoslav askerlerini geri çekmiştir[309].

NATO müdahalesinden sonra Kosova uluslararası gündemde daha fazla konuşulmaya başlamıştır.

1999 Yılında yaşanan operasyonlardan sonra Kosova, Birleşmiş Milletlerin siyasi ve ekonomik kontrolü altına girmiş, United Nations Interim Administration Mission in Kosova (UNMİK), yönetimi devralmıştır. Askeri olarak ta NATO'nun kontrolünde olan askeri güç olan KFOR Kosova'ya yerleşmiştir. Kosova'da demokratik kurumların gelişmesi, serbest seçimlerin demokratik bir şekilde gerçekleşmesi, Kosova Kurtuluş Ordusunu silahlarını bırakıp siyasi alanlara yönelmesi gibi görevleri, UNMİK çok başarılı bir şekilde yerine getirmiştir[310].

UNMİK'in Kosova bölgesinde çok başarılı olduğu sekiz alan mevcuttu bu alanlar ise, Demokratik yönetimin geliştirilmesi, hareket serbestliği, kanunlara uygun yönetiminin sağlanması, mülkiyet hakları, azınlıkların haklarını geliştirip korunması, ekonominin iyileştirilmesi, kültürel varlıklarının korunması, etnik toplulukların arasında iletişimin sağlanması[311]. Sekiz alanda da aynı başarıyı göstermesi pek mümkün görünmüyordu, çünkü Sırp ve Arnavutlar'ın aralarındaki iletişimin olması çok zordu her iki tarafında kendilerini haklı çıkartacak gerekçeleri vardı. Aynı sıkıntı kültürel miraslara verilen zararlarda da ortaya çıkmaktaydı, tüm bu yaşananlara rağmen yine de UNMİK başarılı bir şekilde süreci devam ettirdi.

---

[308]Kut, *Kosova Milliyetçiliğin Kördüğümü,* a.g.e, s, 153.
[309]Eric Bridge, *Civil Affairs in Kosovo,* CSIS, International Security Program, s, 2.
[310]Jean D'Aspremont, *Regulation Statehood, The Kosovo Status Settlement,* Leiden Journal of International Law, 2007, s, 650.
[311]Aspremont, *Regulation Statehood, The Kosovo Status Settlement,* aynı eser, 651.

UNMİK Kosova'yı yönetmeye başladığında savaştan yeni çıkmış, alt yapısı tamamen çökmüş bir şekildeydi.

UNMİK istikrarı sağlamak için çok acele bir şekilde çalışması gerekiyordu, bunun içinde ilk olarak düzeni yeniden kurmak yerelde ve merkezi yönetim hizmetleri sunmak için belediye yöneticileri ile bir bölgesel yapı kurmak üzere idari bölümler oluşturmuştur.

Kamu hizmetlerinin yönetilmesi için merkezi bir birim kurulmuş, güvenliği sağlamak için de UNMİK polisi ile yeni kurulan Kosova Polis Teşkilatı birlikte çalışmıştır.

NATO müdahalesinden sonra başlayan yeni dönemde, Kosova birçok konuda başarılar kazanmayı başarmıştır. Bağımsız devletlere özgü olan tüm kurumlar Kosova'ya kazandırılmıştır.

Siyasi alanda attığı ilk adım, 2000 yılında UNMİK gözetimi ile gerçekleşen yerel seçimler olmuştur. Yapılan bu seçimlerde İbrahim Rugova liderliğinde Kosova Demokratik Birliği birinci olmuştur[312].

Kosova'da UNMİK tarafından gerçekleştirilen faaliyetler Arnavut ve Sırp toplumlarında tamamen zıt beklentiler yaratmıştır. Arnavutlar bunu Kosova'nın bağımsızlığına giden sürecin başlangıcı olarak görüyor onlara göre, kendi yerel kurumların daha fazla tecrübe kazandığında UNMİK tüm yetkileri kendilerine devredeceği ve bağımsız olacaklarını düşünüyorlardı. Sırplar da bunun tam tersini düşünmüşlerdir, Sırplar UNMİK yetkililerinin Yugoslavya'nın toprak bütünlüğüne saygı göstererek, Arnavutlara bu hakları vermeyeceğine inanmaktaydı. Her iki tarafında da farklı beklentilerinin olmasının nedeni Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Kosova'da uluslararası askeri ve sivil mevcudiyetinin tesisini öngören 1244 sayılı kararının, kendi içinde çelişmesidir.

---

[312]Uysal, *1999'dan Günümüze Kadar Geçen süreçte Kosova,* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, a.g.e, s, 38.

Bu kararda, Kosova'da siyasi bir çerçeve oluşturulurken hem Rambouillet Uzlaşmasının tamamı hem de Yugoslavya'nın toprak bütünlüğü ilkesi dikkate alınmıştır[313].

UNMİK Kosova'da temel düzenlemeleri yaptıktan sonra, dönemin UNMİK yöneticisi Hans Haekkerup, 2001 yılında Kosova'daki Arnavut ve Sırpların siyasi temsilcileri ile bir araya gelerek, her iki taraf temsilcilerinin de görüşlerini dikkate almayarak "Kosova Anayasa Çerçevesini" imzalamıştır[314]. İmzalanan Kosova Anayasa Çerçevesi, başta Arnavut lideri İbrahim Rugova ve diğer birkaç muhalefet tarafından isteksizce kabul edilmiştir.

2001 Yılında imzalanan yasal düzenlemelere anayasal çerçeve denilmesi tüm Arnavut siyasileri tarafından rahatsız edici bulunmuş ve buna anayasa denilmesini istemişlerdir. Sırpların bu duruma karşı çıkması sonucu UNMİK, bunun adının Anayasal Çerçeve olarak kalacağını belirtmiştir. Hazırlanan anayasal çerçeve UNMİK yönetmenliğine uygun olarak hazırlanmış ve tüm bölümlerde UNMİK e atıfta bulunulmuştur[315].

2004 Yılına gelindiğine Sırp ve Arnavut liderlerini uzlaştıracak bir çözüme varılmamış, bunun yanında da Kosova'nın Mitrovica şehrinde yaşanan etnik Arnavut ve Sırp şiddetleri, uluslararası siyasette ve akademik çevrelerde UNMİK politikaları sorgulanmaya başlanmış, Kosova için başka çözümlerin neler olacağının tartışmaları başlamıştır.

Yaşanan bu gelişmelerden sonra Birleşmiş Milletler 2005 tarihinde, Güvenlik Konseyi'nin kararıyla Kosova'nın statüsü üzerine müzakerelerin başlatılmasına karar vermiş, 2006 yılında da Müzakereler fiilen başlatılmıştır[316].

Birleşmiş Milletler, Sırp ve Arnavut yetkilileri arasında Viyana'da bir görüşme gerçekleştirmiş fakat bu görüşmede bir sonuç elde edememiştir. Yapılan

---

[313]Nuray Bozbora, *Arnavut Milliyetçiliğinin Doğuşu, Gelişimi ve Günümüze Etkileri,* Avrasya Dosyası, ASAM Yayınları, Ankara, 2008, s, 143.
[314]Yılmaz, *Bağımsızlık Yolunda Kosova,* a.g.e, s, 60.
[315]http://kisi.deu.edu.tr/bilgin.celik/Kosova.html Bilgin Çelik, *Vesayeten Bağımsızlığa mı, Kosova'nın Geleceğini Belirleyecek Müzakere Süreci Yakında Başlıyor,*30.03.2017.
[316]Erhan Türbedar, *Bağımsızlığa Koşan Kosova Neyin Habercisi,* Stratejik Analiz Dergisi, Asan Yayınları, 2007, s, 23.

müzakerelerden hiçbir sonucun çıkmaması üzerine, Birleşmiş Miletler Kosova Özel Temsilcisi Marti Ahtisari, Kosova'nın statüsü için hazırladığı, Kosova'nın uluslararası toplum tarafından denetlenen bir bağımsızlık öneren raporunu 2007 yıllında Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine sunmuş, önerilen bu rapor Amerika, Avrupa Birliği ve NATO tarafından desteklenmiştir.

Bu raporun Kosova'ya bağımsızlık yollunun açılabileceği görüşünü savunan Rusya tarafından engellenmiş, Ahtisari planının kabul ettiremeyen Avrupa Birliği ve Amerika görüşmelerin biraz daha devam etmesini karara bağlamıştır. Başlayan bu yeni müzakere süreci 120 gün sürmüştür[317].

Rusların muhalefeti ile karşılaşan bu plan, Toyka denetiminde süren uzlaşma arayışlarından hiçbir sonuç çıkmamdan sona ermiştir.

2007 yılının son aylarında Kosova'da yapılan parlamento seçimlerinde, Kosova Kurtuluş Ordusu komutanlarından Haşim Thaçi kazanmış, ardından da yapmış olduğu bir açıklamada uluslararası arabulucuların kendilerine tanıdığı süre sonunda uzlaşma olmasa tek taraflı bağımsızlık ilan edeceklerini söylemiştir. Nitekim Thaçi birkaç ay içinde bağımsızlık ilanını yaptı.

17 Şubat 2008 tarihinde Haşim Thaçi, Kosova'nın tek taraflı bağımsızlığını ilan etti. Bağımsızlığın ilan edilmesiyle birlikte, Kosova'nın Bağımsızlığını tanıyan ilk iki ülke Kosta Rika ve Afganistan, sonra Amerika Birleşik Devleti, Türkiye, İngiltere, Arnavutluk, Fransa gibi birçok ülke Kosova'nın bağımsızlığını ilk tanıyan ülkeler arasında yer almaktadır. Sırbistan ise bunlara tepki göstererek Kosova'nın bağımsızlığını tanıyan ülkeleri kınayarak ülkesindeki elçilikleri taşlamıştır[318].

17 Şubat 2008 yılında bağımsızlığını ilan eden Kosova, Yugoslavya'dan ayrılan en son ülkedir. Kosova ikinci kez bağımsızlığını ilan etmiştir, çünkü 1991

---

[317]http://www.hurriyet.com.tr/kosova-icin-bm-disi-cozum-arayisi-6976088 Erhan Türbedar, *Kosova için BM Dışı Çözüm Arayışları,* 01.04.2017.
[318]Alexander Orakhelashvili, *Statehood Recognation and the Unidet Nations System, A Unilateral Decleration of İndependence in Kosovo,* Netherlands, 2008.

yılında bağımsızlığını ilan ettiğinde uluslararasından desteği alamamıştı ve sadece Arnavutluk tarafından tanınmıştı.

Kosova'nın ilk Cumhurbaşkanı Fatmir Sejdiu ve ilk Başbakanı Hashim Thaçi, bağımsızlık ilanından sonra yaptıkları konuşmalarda Kosova, bütün yurttaşların eşit haklarla sahip olacağını ve demokratik bir devlet olacaklarını belirtmişlerdir.

Ayrıca yeni Kosova'da etnik toplulukların da haklarının korunacağını, saygı, hoşgörü ile yeni ilişkilerin kurulacağını aynı zamanda tüm komşu ülkelerle iyi ilişkiler kurmaya devam edeceklerini belirttiler.

Konuşmalarının bir bölümünü Sırpça yapan liderler, Kosova halkına artık zor günlerin geride kaldığını, yeni bir geleceğin halkı beklediğini bu gelecekte de başta Sırplar olmak üzere Türkler, Boşnaklar, Roman'lar diğer etnik toplulukların yurdu olacağını ayrımın olamayacağını ve güvenli bir ülke olacağını söylediler[319].

Yaşanan gelişmeler Sırbistan tarafından kınanarak, Kosova'nın bağımsızlık ilan etmesine karşın, Sırbistan Parlamentosunda Kosova Bağımsızlığını geçersiz kılan bir karar alınmıştır. Kosova'nın bağımsızlığını tanıyan ülkeler ile diplomatik ilişkileri düşürmeye başlamış, ülkesinde bulunan bazı ülkelerin büyükelçilerini çekmeye başlamıştır.

Kosova'ya karşı ekonomik tedbirler alacağını bildirmiş, Kuzey Kosova'da yaşayan Sırplara da Arnavutlara karşı kendi kurumlarını kurmalarını ve bu kurumlara destek olacaklarını açıklamış, Kosova'nın diğer bölgelerinde yaşayan Sırplara da Kuzey Kosova'ya taşınmalarını istemiştir. Bunun amacı ise Sırbistan, Kuzey Kosova illerinin Sırbistan'a bağlanması düşüncesiydi[320].

Kosova'yı Arnavut ve diğer etnik topluluklardan oluşan bir ülke olarak tanımlayan Kosova Anayasası, 15 Haziran'da yürürlüğe girmesiyle Kosova'nın devlet olma sürecinin en önemli adımı olarak kabul edilmektedir.

---

[319]Alexander Orakhelashvili, *Statehood Recognationand theUnidet Nations System, A Unilateral Decleration of İndependence in Kosovo,* a.g.e.
[320]Cemal Erkonuk, *Tarihi Gelişim Sürecinde Avrupa Birliği Kosova İlişkileri ve Nihai Statüsü,* Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2010, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, s, 141.

Kosova'nın 17 Şubat 2008 yılında tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan etmesinden günümüze kadar geçen süreçte Kosova Bağımsızlığını 114 ülke tanımıştır[321]. Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesiyle Sırbistan Birleşmiş Milletler Konseyi'ni olağanüstü toplantıya çağırmış, toplanan Konsey Sırbistan için Kosova'nın öneminden bahsetmiş, Sırbistan Devleti'nin Kosova'da doğduğunu ve Kosova kimliklerinin merkezi olduğunu açıklamıştır[322].

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi toplantısında birçok farklı görüşün ortaya çıkmasıyla Birleşmiş Milletlerin bir karar almasını engellemiştir.

17 Şubat 2008 yılında tek taraflı olarak bağımsızlık ilanından sonra Kosova, UNMİK denetimi altında olan bir ülke pozisyonundaydı. Kosova Başbakanı Hashim Thaçi ve Kosova Uluslararası Sivil Temsilcisi Pieter Feith, Uluslararası Yönlendirme Grubu'nun Kosova'daki gözetimli bağımsızlığının, 07 Eylül 2012 tarihinde sona erdiğini açıklamıştır. 4 Yıl boyunca denetimli bağımsızlık altında kalan Kosova bu gelişmeden sonra tam bağımsızlığa ulaşmış ve Kosova Meclisinde EULEX'in görev süresinin 2014 yılına kadar uzatılması kabul edilmiştir[323].

Kosova'da denetimli bağımsızlığın sona ermesiyle birlikte mevcut kurumlarını da bağımsız bir ülkenin nasılsa öyle olması için çalışmalara başlamıştır. İlk olarak Kosova Cumhuriyeti'nin kendi ordusunu oluşturma çalışması ve KFOR güçlerinin ülkeden geri çekilerek Kosova'nın kendi güvenliğini kendisi sağlaması gerektiği konusudur. Kosova kendi askeri ordusu Kosova Güvenlik Gücü'nü kurmuş ancak KFOR, Kosova'nın güvenliğini korumaya devam etmiştir. Günümüzde de KFOR, Kosova'nın güvenliğini sağlamakta ancak Kosova, kendi topraklarının kendi ordusu tarafından korunması gerektiğini ve bunun da Avrupa Birliği ve NATO güçlerinin izni ve yardımı ile gerçekleşmesi için ciddi girişimlerde ve görüşmelere başlanmıştır[324].

---

[321]https://tr.wikipedia.org/wiki/Kosova_Cumhuriyeti%27nin_tanınma_süreci.com, 02.04.2017.
[322]Volkan Tatar, *Eski Yugoslavya'da Yeni Devletler, Birleşmiş Milletler ve Büyük Güçler,* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2012, Yayımlanmış Doktora Tezi, s, 279.
[323]http://www.haberler.com/kosova-da-denetimli-bagımsızlık-kaldirildi-kosova-haberi.com, 02.04.2017.
[324]Tatar, *Eski Yugoslavya'da Yeni Devletler, Birleşmiş Milletler ve Büyük Güçler,* Yayımlanmış Doktora Tezi, s.g.e, s, 279.

Kosova bağımsızlık süreciyle birlikte hem öncesinde hem de sonrasında en büyük desteği Türkiye Cumhuriyet'inden almıştır. Eğitimde sağladığı desteklerle Kosova'nın başta savaştan sonra okulsuz kalan köylere okular inşa etmiş, öğrencilere istedikleri dilde eğitim görmelerine yardımcı olmuş, Türk dilinde eğitim gören öğrencilere ilkokuldan başlayarak lise eğitimine kadar kitap yardımlarında bulunarak dil, din, ırk ayrımı yapmadan tüm öğrencilere kalem defter ve eğitim için gerekli tüm yardımları yapmıştır.

Sağlık bakımından da Kosova'ya yardım eden ülkelerin başında Türkiye gelmektedir. Hastanelerin eksiklerini gidermekte ve her şehirde en az bir tane ambulans yardımında bulunmuştur.

Kosova'nın kalkınmasında ekonomik yatırımlar ile de birçok yardımda bulunan Türkiye Cumhuriyeti Kosova ile ticaretlerini genişletmiş Türkiye'den yatırımcıları getirerek Kosova'da yatırım yapmaları için teşviklerde bulunmuştur.

2.2. KOSOVA ULUSAL KİMLİĞİ

Kişisel kimlikleri oluştururken genellikle bireyler din, dil, ırk, sınıf, etnik köken, cinsiyet ve milliyet gibi grup bağlarını ya da onların niteliklerini paylaşmaktadır.

Bu bağlar onların kimliğin tanımlamasına ve kimliğin anlayışının belirmesinde yardımcı olmaktadır. Kültürel kimlikler de bu tanıma yakın bir şekilde oluşmuştur. Ulusal kimlikler ise temelinde millet olarak tanımlanan bir halkın mensubu olmaktan kaynaklanmaktadır. Ulusal kimlik, milliyetçiliğe gücünü vermekte önemli bir yeri teşkil etmektedir. Modern dönemde kimliklerin oluşumunda en önemli etkiyi ulusal kimlik kavramı yapmıştır[325].

Ulus, bir devletin fiili ya da muhtemel sınırlarına bağlı olan toplumsal ve siyasal bir kategori şeklinde tanımlanabilmektedir[326]. Modern dönemin bir biçimi

---

[325]Jorge Larraian, *İdeoloji ve Kültürel Kimlik,* Çev: Neşe Nur Domaniç, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995, s, 212.
[326]Etienne Balibar, İmmanuel Wallerstein, *Irk, Ulus, Sınıf, Belirsiz Kimlikler,* Çev: Nazlı Ökten, Metis Yayınları, İstanbul, 2013, s, 98.

olan ulus, gelenek ve göreneklerin, aynı zamanda ayrıcalıkların dışındadır. Çünkü geleneksel toplumlarda bireyin yer aldığı grup kim ya da ne olduğu, toplumsal ilişkiler içerisindeki konumunu gelenek ve törelerle belirlenmektedir.

Günümüzde kullanımı ile ulusçuluk ve ulusak kimlik düşüncesi Fransız Devriminden sonra ortaya çıktığı söylenmektedir. Çünkü Fransız devriminden önce de dil ve din farklılıklarının önemi çok sık görülse de bu etmenlerin ulusal bağımlılıkta oluşturacağı yeni bir siyasi anlayışın ortaya çıkacağı düşünülmemiştir[327].

Ulusal kimlik, birçok kimlik çeşidinden birisi olup varlığını sınıfsal, dinsel, toplumsal cinsiyetçi ile diğer kimliklerle beraber sürdürmektedir.

Modern dünyada ulusal kimlik temel kimlik olarak adlandırılmaya başlanmış ve bireylerin gerçek olarak tanımlanmasında kullanılması gereken bir kimlik türü olduğu inanılmıştır, bu yöntemle de diğer kimlikler ikincilleştirilmiştir[328].

Büyük siyasal, kültürel ve ekonomik dönüşüm sonucunda ortaya çıkan ulus-devlet, sanayi toplumunda yeni bir siyasal ve kültürel tanımı iktidara getirdi ve bununla birlikte Avrupalı ülkeler kimliklerini ulusal geçmişlerine dayandırmaya başlamışlardır[329].

Modern devletlerin ortaya çıkmasıyla, var olan mevcut sınırlar içinde yaşayan bir topluluğun bir ulusal kimlik altında birleştirme isteği ortaya çıkmıştır. Ulusal topluluklar, bireylerin önceleri kimliklerini oluştururken ön planda tutukları aile, din, dil, ırk ve milliyeti bir kenara koyarak onları daha geniş ve çok daha büyük bir kimlik altında birleştirmek ve bu yolla da bireylerin çıkarlarını devletin çıkarlarıyla beraber birleştirmek istemiştirler.

---

[327]Seton, Watson Hugh, *Milliyetçilik ve çok Milletli İmparatorluklar,* Çev: Y. Tekin Kural, Türk Tarih Kurumu, Cilt, XXVIII, Ankara, 1964, s, 525.
[328]Serpil Aydos, *Türkiye'nin Tanıtım Filmlerinde Ulusal Kimlik Anlatısı,* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009, Yayımlanmış Doktora Tezi, s, 24.
[329]Büşra ErsanlıBehar, *İktidar ve Tarih, Türkiye'de Resmi Tarih Tezinin Oluşumu (1929-1937),* Afa Yayınları, İstanbul 1992, s, 62.

Ulusal kimlik, kolektif kimliğin özgün bir türü olarak anlam kazanmış, modern dönemlerde toplumlar kendilerini ortak geçmişin anılarına göre tanımlarken, ulusal kimliği ortaya koymuşlardır[330].

Kosova Ulusal kimliği, uzun yıllar boyunca birçok aşamadan geçmiş ve aynı zamanda birçok farklı isim almış, zamanla olgunlaşarak bugünkü halini almıştır. Kosova ulusal kimliğinin kurucuları uzun yıllardır bu topraklarda yaşamakta ve yüz yıllar önce Kosova'ya göç etmiş Arnavut, Türk, Boşnak, Roman Müslümanların oluşturdukları bir birlik içinde kurulmuş ve Kosova'da Müslüman Kosovalı Türk ve Kosovalı Arnavut düşmanları olan Sırplara karşı mücadele içinde olmuştur.

Kosova'nın bağımsız bir devlet olmasında, başta Amerika Birleşik Devletleri liderliğinde Sırbistan'a karşı gerçekleştirilen askeri müdahaleler ve uluslararası faktörlerin desteği çok büyüktür. Amerika, Avrupa Birliği ve diğer uluslararası toplumların temel amacı Kosova'da Multi etnik ve çok kültürlü bir devletin kurulmasıydı[331].

Avrupa Birliği, Kosova meselesinde sadece insan hakları ihlallerini durdurarak bağımsız bir ülke olmasına değil, aynı zamanda hukukun üstünlüğünü benimseyen ve ona göre hareket eden demokratik bir yapı ile tüm Balkanlarda istikrarı sağlamaktır. Bu amaçlarını gerçekleştirmek için de ancak Kosova'da yaşayan farklı etnik yapı ve kültüre sahip bireylerin arasında ortak bir Kosovalı kimliğinin oluşturulması ile mümkün olabilmekteydi[332].

Kosova'yı vatanı olarak benimseyen, Kosova'nın yerli halkı ile Kosova'ya göç etmiş halkın, aynı toprağın, iklimin, coğrafyanın, aynı zevkler ve aynı korkuların içerisinde bir araya gelmiş ve ulus olmuşlardır. Kosova, ulus olabilmek için grupların varlığını mevcut durumdan daha üst seviyede yükseltmek için bu

---

[330]Kevin Robins, David Morley, *Kimlik Mekanları,* Çev: Emrehan Zeybekoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011, 2. Baskı, s, 107.
[331]Sipahioğlu, *Tarihi ve Siyasi Yönüyle Kosova,* a.g.e, s, 37.
[332]Emel G. Oktay, Jonilda Rrapaj, *Sosyal İnsancılık Açısından Kosova'nın Kimliği, Bağımsızlık Sonrasında Ortak Bir Kosovalı Kimliği Oluşturulmak Mümkün mü?* Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi, cilt, 13, sayı, 49, 2016, s, 51.

topraklarda, Sırp ve Kosova'nın ulus olmasını istemeyen topluluklar ile mücadeleler vermiştir.

Günümüz Kosova Cumhuriyeti topraklarında M.Ö. 8 ve 9 yüzyıllardan beri birçok halklara ev sahipliği yapmıştır. Bunlar, İliryalılar, Dardanyalılar, Traçanlar, Romalılar, Avarlar, Slavlar, Bizanslılar, Sırplar, Türkler ve Arnavutlar gibi toplumlara ev sahipliği yapan Kosova, günümüzde nüfusun çoğunluğu Arnavutlardadır[333].

Kosovalı halk hayata kalabilmek için her zaman, Kosova yönetimini elinde bulunduran halklarla karışmak zorunda kalmıştır. Bunun sonucunda da Kosovalı halk her zaman karışık toplumların bir arada yaşadığı bir bölgeydi. Günümüzde de birçok ailede görülen sorunların başında, aile içinde baba ve oğullarının isimleridir. Babanın Sırp ya da Slav dillerinde olması oğulların ise Müslüman isimleri taşıması veya soyadı yasaları ile her gelen yönetim soyadlarına farklı ekler takarak ya da değişiklik yaparak baba ile oğlun ya da dede ile torunun farklı soyadları taşımasına neden olmuştur.

Günümüzde Kosova'da nüfus heterojen bir yapıya sahiptir çünkü Arnavutlar, Türkler, Sırplar, Karadağlılar, Torbeş, Boşnak, Goralı, Çingene ve Hırvatlar bir arada yaşamaktadır.

Multi etnik yapıya sahip Kosova Cumhuriyeti'nde, nüfusun %93'ü Arnavutlar, %1,1'i Türkler, %1,5'i ise Sırp toplumlarından oluşmaktadır. Kosova'da yaşayan diğer toplumların oranı da %4,4 kadardır[334].

Yaklaşık iki milyon nüfusa sahip Kosova'da, nüfusun %95'i Müslüman dinine mensup diğer %5'i ise Katolik ve Ortodoks dini inançlarına sahiptir[335].

Müslüman nüfusunun büyük bir çoğunluğunu, Kosovalı Türkler, Arnavutlar ve Boşnaklar teşkil etmektedirler. Bununla birlikte Roman, Torbeş ve Çingeneler arasında da Müslüman dinine mensup olanlar da bulunmaktadır.

---

[333]Sipahioğlu, *Tarihi ve Siyasi Yönüyle Kosova,* a.g.e, s, 39.
[334]Sipahioğlu, *Tarih ve Siyasi Yönüyle Kosova,* a.g.e, s, 39-42.
[335]Sipahioğlu, *Tarih ve Siyasi Yönüyle Kosova,* a.g.e, s, 39-42.

Kosova vatandaşları Yugoslavya'nın dağılmasından önce Yugoslav olarak anılan ve bilinen bir toplumdu. Yugoslavya'nın dağılmasıyla Kosova halkı kendilerine Yugoslav denilmesinden rahatsız olmaya başlamıştır.

Kosova'nın Multi etnik bir yapıya sahip olması ve birçok halkı içinde barındırması, Kosovalıların kendilerini tanıtırken ben Kosovalı Türküm ya da ben Kosovalı Arnavut'um vurgulaması, Kosovalı'ların aslında kendi içinde de birbiriyle ayrımcılık içinde olduğu açık bir şekilde görülmektedir.

Kosova'nın bağımsızlığından sonra Kosovalı kimliğini topluma kabul ettirmek çok kolay değildi çünkü Kosova'nın son yıllardaki tarihine bakıldığında milliyetçilik alanında çok önemli kavgaların olduğunu görmekteyiz. Ancak Milletler ya da milli kimlikler insanların varoluşundan itibaren verilmiş değildir, zaman içerisinde birçok faktörden etkilenerek sosyal bir olgu olarak inşa edilmektedirler.

Bu aslında milletin sosyal etkiler ile birlikte değişebilen ve hiçbir zaman sabit değişmez bir olgu olarak görmememiz gerekmektedir. Bunun sonucunda da aslında Kosova'da savaştan sonra gelişecek siyasi, ekonomik ve sosyal şartların sağlanması ile Kosovalı kimliğini Kosova halkına kabul ettirmek biraz daha kolay olabilecektir.

Kosova Cumhuriyeti bağımsızlık bildirgesini mecliste okurken, her ne kadar da Kosova, Multi etnik halkları içinde barındırsa da Kosova'yı ayrımcılığı reddeden ve tüm vatandaşlarının hukuk önünde eşit olarak korunacağı, demokratik ve Multi etnik bir cumhuriyet olarak ilan edilmiştir.

Kosova'da bulunan tüm toplumların haklarını koruyacağına ve geliştireceğine, siyasi ve karar alma mekanizmalarında etkin bir şekilde katılımlarını sağlamak için gerekli koşullar sağlanacaktır[336].

Kosova Cumhuriyeti, 2008 yılında bağımsızlığını ilan ederken bayrak, milli marş ve diğer milli sembollerin, Multi etnik yapı ve Kosova'da yaşayan

[336] http://www.germ-a.com/?p=3462 Shpallja E Pavarsise Se Kosoves, 10.04.2017.

farklı etnik grupları arasında ayrım yapmama ilkesine göre seçilmesine önem verilmiştir.

Yeni kurulan Kosova Cumhuriyeti'nin bayrağı mavi arka plan üzerinde Kosova'da yaşayan nüfusu büyük olan altı etnik grubu, Arnavutlar, Sırplar, Türkler, Boşnaklar, Goralılar ve Romanları temsil eden altı yıldız ve onun altında Kosova haritasından oluşmaktadır. Kosova milli marşının ise sözleri bulunmamaktadır, çünkü Kosova'da farklı diller kullanılmaktadır.

Kosovalı kimliğinin oluşturulması aslında uzun bir süreci gerektirmektedir. İlk aşamada, Kosovalı Arnavutlar, Kosovalı Türkler, Kosovalı Sırplar gibi hem etnik hem de siyasi kimliği içine alan çifte kimlik söz konusuyken, bu sürecin sağlıklı bir şekilde işleyişini ve Kosovalı kimliğini sağlamak için, etnik grupların, geçmişten gelen milliyetçilik düşüncelerinden sıyrılarak yeni kimliği kabul etmesi gerekmektedir[337]. Bu sürecin aşıldığını günümüzde bile görmek pek mümkün değildir.

2.3.KOSOVA'DA ETNİK KİMLİK ÇATIŞMALARI

Balkanlarda stratejik bir konumda olan Kosova, balkanların kalbinde yer alması ve önemli bir güzergâha sahip bir ülke olması birçok devletin hüküm sürdüğü ve medeniyetlerin kurulduğu bir bölge olmasına yol açmıştır. Kosova'yı önemli kılan diğer bir faktör ise, etrafında dağlar olmasına rağmen hem ticaret kervanları'nın hem de orduların geçiş güzergahlarının olmasıdır[338].

Kosova nüfusu 2015 verilerine göre 1.797.151'dir[339]. Bu nüfusun %60'ı kırsal alana, %40'ı ise şehir ve kasaba merkezlerinde yaşamaktadır. Nüfusun %93'ü Kosovalı Arnavut, %1,5'i Kosovalı Sırp, %1,1'i Kosovalı Türk, %1,4'ü Kosovalı Boşnak, nüfusun geri kalanı ise, Karadağ, Torbeş, Goralı, Çingene ve Hırvatlardan ve diğerlerinden oluşan azınlıklardır.

---

[337]İbrahim Gashi, *A Po Krijohet Identiteti Kosovar,* Identiteti Evropian I Kosoves, Simpozium Nderkombetar, Priştine, 2007, s, 119.
[338]Kfor Handbook, *Kosovo International Security Force,* A Field Ready Reference Publication, 1999, s, 12.
[339]http://.worlbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?LOCATİONS=XK.com 17.04.2017.

Kosova'daki etnik yapı eski Yugoslavya Cumhuriyeti'nde olduğu gibi Multi etnik bir yapıya sahipti. Kosova göç eden tüm etnik kimliklerin tarih boyunca Kosova içerisinde dağınık bir biçimde yerleşmesi, etnik ayrımcılığın artmasına neden olmuştur.

Eski Yugoslavya Cumhuriyeti içerisindeki Karadağlılar, Karadağ da Boşnaklar Bosna da yaşıyordu. Fakat Yugoslavya'nın dağılmasıyla birlikte ülkelerin içinde yaşayan toplumlar karışmaya başlamış, bununla birlikte de herkes birden fazla kimliğe bürünmeye başlamıştır.

Kosova'da yaşanan etnik kimlik çatışmalarının başlıca nedenlerinin başında aslında milliyetçilik ve yanlış aktarılan tarih bilgileri yüzünden ortaya çıkmaktadır. Kosova'da yaşanan etnik kimlik çatışmaları incelediğimizde en ağırlıklı olarak Arnavut, Sırp, Türk, Boşnak, Goralı ve Torbeşlerin arasında olduğu görülmektedir.

Arnavutlar, kökenlerinin tarihin çok eski dönemlerinde, Kosova Cumhuriyeti ve günümüz Arnavutluk topraklarında yaşayan İlirlalılar olduğunu söylemektedir.

Arnavutlar'ın İliryalılardan geldiği tüm Arnavutlar tarafından kabul görmesine rağmen, yaşadıkları yerlerin Slav toplumlarının Balkanlara gelişinden önce günümüz Trakya toprakları ve Bulgaristan bölgelerinde olduğunu savunan görüşlerde bulunmaktadır. Sırp tarihçiler ise Arnavutların 17'ci yüzyıla kadar Kosova topraklarında hiç yaşamadıklarını ve aynı zamanda Arnavutların Slav kökenli olduklarını savunmaktadır.

Arnavutlar Osmanlı'dan önce dini inançları Hıristiyanlığı benimsemiş bir toplum oldukları bilinmektedir. İlirya hâkimiyetinin sona ermesiyle, Bizans İmparatorluğu yönetimi ile Arnavutların Ortodoks kimliğini benimsenmesi için Bizanslılar tarafından baskı görmeye başlamışlardır. Türkler'in bölgeye gelişi ile birlikte Arnavutlar İslam dinini benimsemeye başlamışlarıdır. Arnavutlar'ın İslam dinini seçmesindeki en büyük nedenlerinden biri, Slav ve Bizanslı'ların

uyguladığı baskının tam tersi Osmanlı İmparatorluğunun hoş görü ile yaklaşması ve zorlamaması başta gelmektedir.

Kosova'da yaşayan Arnavutla'rın günümüzde hala bir kısmı Hristiyan ve Ortodoks dini inança sahip bir nüfus bulunmakta ve bunlar Avrupalı Hristiyanlardan çok büyük yardımlar almaktadır bu yardımların yapılması Arnavutlar'ın arasında gerilime neden olmaktadır. Bu gerilimin nedeni ise Kosova'da yaşayan, refah seviyesi en yüksek ve maddi açıdan en zengin olan kesimin Hristiyanların Arnavutları'nın olmasıdır.

Kosovalı Sırplar ise, Slav kabilelerinden oluşan büyük bir topluluk bu topluluğu oluşturan en kalabalık grup ise Sırplardır.

M.S 6'ncı yüzyıllarda, Orta Avrupa topraklarını istila etmişlerdir. Slavların Balkanlara yerleşmeden önce, Bizanslılar Slavlar için hayvancılıkla uğraşan yabani bir topluluk olarak tanımlıyorlardı[340].

Bizanslı tarihçi Porphyrogennetos, Avarların Bizans için çok ciddi tehdit oluşturmaya başlaması sonucu, Bizans İmparatoru, Avarlara karşı koymak ve İmparatorluğa yardım etmeleri için Hırvatları çağırmış, Hırvatlar da bu görevi başarılı bir şekilde yürütmek için Sırpları da getirerek Bizanslıların ihtiyaç duyduğu yardımı sağlamıştır[341].

Avarlardan boşalan bölgeye de Sırplar ve Hırvatlar yerleşmeye başlamış, Hırvatlar, günümüz Hırvatistan ve Bosna'nın batısını, Sırplar ise, Kosova'nın kuzey batısını ve günümüz Karadağ bölgelerini yurtları olarak belirlediler[342].

Balkanlarda ve özelikle Kosova'da büyük Slav gücünün belirmesi 9'uncu yüzyılda gerçekleşmiştir. Sırpların Balkanlara ilk geldiklerinde, o dönemde tüm toplumlarda olduğu gibi Sırplarda da milliyetçilik duyguları çok fazla gelişmemişti.

---

[340]Ahmet Meriç Önen, *Kosova'nın Nihai Statüsü, Tarihi Süreç ve Günümüzdeki Gelişmelerin İncelenmesi,* Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, s, 12.
[341]Meriç Önen, *Kosova'nın Nihai Statüsü, Tarihi Süreç ve Günümüzdeki Gelişmelerin İncelenmesi,* a.g.e, s, 15.
[342]Harp Akademiler Komutanlığı, *Makedonya,* Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 1992, s, 12- 25.

Sırp kimliğinin oluşmasındaki en önemli etken ise, Sırp Ortodoks Kilisesi içerisinde oluşmaya başlamıştır. Modern ulus kavramının ortaya çıkmasıyla, Sırp Ortodoks Kilisesinin bir mensubu olmak, Sırp kimliğini kazanmak için bir kıstas haline gelmiştir. Sırp tarihçilerine göre, Kosova toprakları Sırpların Balkanlara yerleşmeye başladığından bu yana Sırplara ait bir yerleşim yeridir.

Kosova Türkleri, Osmanlı Devletinden önce Türk kavimlerinin Kosova'ya farklı dönemlerde yerleşmesi ile başlamıştır. Kosova'ya göç eden kavimlerin arasında Bulgar Türkleri, Avar Türkleri, Peçenek Türkleri ve Kuman Türkleri Osmanlı döneminden önce göç eden kavimler arasında yer almaktadırlar[343].

Osmanlı Devleti Kosova bölgesini yönetmeye başlayınca Kosova'da Türk nüfusu da artmaya başlamıştır. Osmanlı yönetimi Anadoludan insanları getirip Kosova'da yaşamalarını sağlamıştır. Osmanlı Devleti Kosova bölgesi insanlarına Müslümanlık inancını getiren bir yönetimdir.

Kosova, 500 yıldan fazla Osmanlı İmparatorluğu altında yönetilmiştir. Yugoslavya Krallığının kurulmasından başlayarak Kosovalı Türkleri çeşitli asimilasyon ve ezici uygulamalar yapılmaya çalışılmış, bunların en önemlilerinden eğitim ve göç konularında yapılan politikalar gelmektedir[344].

Boşnaklar, Kosova'da Bosnalı Müslümanlar olarak bilinir. Boşnaklar Slav ırkından olup, Arnavut toplumu gibi Boşnaklar da Osmanlı döneminde İslam dinini kabullendiler[345]. Boşnaklar, Sırpça lehçesini konuşurlar. Sırplar Boşnaklarla aynı ırktan olmalarına rağmen, Boşnakların Müslüman olması aralarında çok büyük bir nefret oluşmasına neden olmuştur. Sırpların savundukları düşünceye göre Boşnakların, Türk olduğu ve bu yüzden Müslümanlığı seçtiğini bu nedenden dolayı da Balkanlarda olmamaları gerekmektedir.

Goralılar, Kosova'nın Prizren bölgesinde ağırlıklı olarak dağlık arazilerde yaşamaktadır. Goralılar, Sırpça konuşan Müslümanlardır. Goralılar kendilerini

---

[343]Osman Karatay, *Bir Siyasi Coğrafyanın Süreklilik Öyküsü, Balkan Türkleri,* Ankara, 2002, s, 19.
[344]Karatay, *Bir Siyasi Coğrafyanın Süreklilik Öyküsü, Balkan Türkleri,* a.g.e, s, 21.
[345]Halil İnalcık, *Balkanlar, Türkler ve Balkanlar,* Eren Yayıncılık ve Kitapçılık, İstanbul, 1993, s, 20.

hiçbir ırka yakın görmezken aynı zamanda diğer azınlıkların Anavatanları bulunmasına karşın Goralıların Ana vatanı bulunmamaktadır.

Goralıların Müslüman ve Slav kökenli olmaları nedeniyle Boşnaklar, Goralıların Boşnak olduklarını savunmaktadırlar. Buna karşın da Türkler ve Sırplar da Goralıları sahiplenmek için çeşitli asimilasyon politikası uygulamıştır. Sırplar, Goralıların kendi kültürlerine benzer yanının çok olması ve Slav olmasından ötürü Goralıları Sırp olarak görmektedir.

Kosovalı Torbeşler ise, Slav kökenlidir ve Kosova bölgesinin daha ağırlıklı olarak köy bölgelerinde yaşamaktadır. Kosovalı Torbeşler, konuştukları dile bakıldığında Makedon Müslümanlarına yakın olduğu görülmektedir[346]. Torbeşler, Kosova'da her zaman diğer etnik kimlikler tarafından dışlanmış ve söz hakkı tanınmayan bir toplumdur. Müslüman bir toplum olmasına rağmen konuştukları dil itibariyle birçok toplum tarafından, Sırplara daha yakın olduklarını savunmaktadır.

Görüldüğü üzere aslında Kosova'da yaşayan etnik kimliklerin çoğu inanç bakımından Müslüman dinine mensup toplumlardır.

Yaşanan etnik kimliklerin milliyetçilik duygularından kaynaklandığından ve Kosova'da birçok kez farklı toplumların yönetime geçtiği ve her yönetimin kendi kimliğini Kosova toplumuna aşılamak için diğer etnik kimliklere karşı sert uygulamalarda bulunmuştur.

Kosova yönetimini elinden kaybeden toplumlar, Kosova'yı terk etmeyip o bölgede yaşamaya devam ettiği için, her yeni gelen yönetim kendi politikalarını uygularken az da olsa eskiden yaşatılan olumsuzlukları daha sert bir şekilde uygulamışlardır.

Osmanlı yönetiminim son bulmasıyla, Kosova'da yaşamaya devam eden Kosovalı Türkler ve Arnavutlar, Müslüman oldukları için Yugoslav Sırpları tarafından birçok yönden ezilmeye ve haklarının ellerinden alınmaya başlanmıştır.

---

[346]Bilgehan Atsız Gökdağ, *Makedonya Türklüğünün Ayrılmaz Parçası Torbeşler,* s, 1.

Sırplar, ilk olarak Türklere karşı Osmanlı döneminden kalma düşmanlığını devam ettirmiş ve Türklere karşı kaybettikleri büyük savaşlardan dolayı ön yargıyla yaklaşmıştır. Yugoslav Sırpları, Kosovalı Türkler'in, Kosova içinde hiçbir söz hakkının olmadığını düşünerek, kendi dillerinde eğitim, kültür ve yönetimde yer almalarına izin vermemiş, ikinci sınıf vatandaş muamelesi uygulamaya başlamıştır. Kosova'da Türk etnik kimliğini ortadan silmeye çalışan Sırplar, Osmanlı sonrasında etkisini her geçen gün artırarak Kosova'da Türkler yok şeklinde açıklamalar yapmaya başladılar[347]. Birçok kez Türkleri, göçe zorlayıcı politikalar izlemeye zorlamışlardır. Türk etnik kimliğine sahip olanları, Sırp yöneticiler tarafından belirlenip değiştiriliyor onları da Sırp olarak kaydediyorlardı.

Sırplar'ın, Arnavut toplumlarıyla ters düşmeye başlamasıyla, Türklere karşı tutumunu daha yumuşatmaya başlamıştır. Kosova devletinin yönetiminde yer verilmeyen Türkler, devlet dairelerinde çalışmaya başlamış, fabrikalarda yönetici pozisyonlarında iş bulmaya başlamıştır. Kosovalı Türkler'in en büyük sıkıntılarından eğitim konusu, başta şehirlerde olmak üzere çözülmeye başlamış ve Kosovalı Türkler kendi dillerinde eğitim görmeye başlamıştır. Yapılan bu olumlu gelişmeler sonucunda, Kosovalı Arnavut'ların, Türklere karşı bir ön yargıyı ortaya çıkarmıştır.

Osmanlı döneminden kalma bir kin ve nefretin olması, Türklere karşı bu yaşanan olaylardan sonra daha da fazla artmıştır. Kosovalı Türklere öfkeli olan Arnavutlara göre, Türkler, Sırplara karşı hiçbir zaman tam olarak bir tepki göstermeyip her zaman sesiz kalmış, bu yöntemle de en az zararı gören toplum olmuştur düşüncesi yayılmaya başlamıştır.

Yugoslavya'nın Kosova bölgesinde, Arnavut etnik kimliğine sahip insanlar olarak, Kosova'da yaşamanın zor duruma girmesi, 1953 yılında Balkan

[347]Önen, Kosova'nın Nihai Statüsü, Tarihi Süreç ve Günümüzdeki Gelişmelerin İncelemesi, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, s, 16.

Paktı ile Türkiye Yugoslavya ilişkilerinin iyi yönde gelişmeye başlaması ile daha fazla hız kazanmıştır[348].

Yugoslavya ile Türkiye arasında ilişkilerin iyileşmesi sonucu, 1953 yılından önce Türk olduğu halde Türk olarak yazılmayanların kimlikleri kabullenmeye başlanmış, buna ilaven de birçok Arnavut kendini Türk olarak kayıt ettirmeye başlamıştır.

Kosova'da yaşanan etnik kimlik çatışmaları, Sırp ve Arnavutlar arasında şiddetli bir şekilde yaşanmıştır.

Kosovalı Sırplar, Arnavutlar'ın kendi dillerinde eğitim almalarını yasaklamış, devlet kurumlarında Arnavut kimliğine mensup insanların çalışmasına izin verilmiyor, Arnavutça dilinin Kosova topraklarında konuşulmasına tamamen yasaklamak için çok çaba göstermişlerdir. Sırplar, Arnavutları başta olmak üzere tüm Müslüman dinine mensup etnik kimliklere zulüm etmekten kaçınmamış, uyguladığı politikaların yetersiz olduğunu, yapılan tüm asimilasyonlarına rağmen diğer etnik kimliklerin daha da sıkı bir şekilde bağlandıkları görülmüştür.

Sırplar, engelleme politikalarından beklediği sonucu alamayınca, Kosovalı Arnavutlar başta olmak üzere Kosova'da yaşayan tüm Müslüman toplumlara karşı soykırım yapmaya başlamıştır. 1999 yılında yaşanan savaşta, birçok Müslüman Arnavut, Türk, Boşnak olmak üzere topraklarını terk etmek zorunda bırakılmıştır. Toprakları terk etmeyi kabul etmeyenleri de vahşi bir şekilde öldürmüşlerdir[349].

Avrupa Birliğinin yardımları ile NATO müdahalesi sonucu, Sırplar Kosova topraklarını terk etmek zorunda kalmıştır.

Sırplar, etnik kimlik çatışmasını ağırlıklı olarak Kosovalı Arnavutlara karşı uygulamıştır. Kosovalı Türk, Boşnak ve Torbeşlerin, 1999 savaşı sırasında Sırplara çok fazla zorluk çıkarmaması, aynı zamanda bu etnik kimliklerin

---

[348]İbrahim Çulha, *Kosova'da Türk Topluluğunun Tarihsel Gelişimi ve Sorunlar,* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2008, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, s, 39.

[349]Sipahioğlu, *Tarihi ve Siyasi Yönüyle Kosova,* a.g.e, s, 90.

Kosova'nın ağırlıklı olarak şehirlerinde yaşaması, Arnavut nüfusunun ise ağırlıklı olarak Kosova'nın köy ve kırsal bölgelerinde yaşaması Arnavutların bu soykırımda daha fazla kayıp vermesine sebep olmuştur.

Kosova yönetimine Arnavut'ların gelmesiyle, Sırpların uyguladığı baskıları, zulümleri zaten milli duyguları güçlü olan Kosovalı Arnavutları'nın, daha da milliyetçi bir tutum takınmasına neden olmuştur. Savaştan sonra Kosova'da, Türkçe ya da diğer etnik kimliklerin, kendi dillerini konuşması pek mümkün değildi çünkü savaştan yeni çıkmış bir halk vardı ve çok büyük kayıplar vermişti[350].

Osmanlı döneminden bu yana Kosovalılar yönetimi elinde tutmak istemiş ama her dönem başka etnik kimliğe sahip yönetimler tarafından yönetilmiştir. Savaştan sonra Kosova'ya geri dönen ve savaştan önce köy ve kırsal alanda yaşayan Kosovalı Arnavut ve Türkler, köylerine dönmek yerine şehir ve kasabalara yerleşerek buradaki Sırpların evlerini ve arsalarını zorla almıştır.

Kosova'da artık Sırp ya da Sırplara ait bir şeyin var olmayacağını savunmuşlardır. Kosova'da giderek artan Arnavut nüfusunun sosyal problemleri de beraberinde getirmiş, artan nüfusla beraber Kosova topraklarında Arnavut kimliği ağır basmaya ve onların dediği olmaya başlamıştır[351].

Kosovalı Torbeş ve Goralıların Arnavut ne de Sırp yönetimleri tarafından çok fazla zulüm görmemiştir. Bunun nedeni ise Sırplar, Torbeş ve Goralıların Slav kökeninden geldikleri ve Sırpça diline yakın bir dil kullandıklarında kaynaklanmaktaydı. Arnavutlar ise, Müslüman oldukları ve hiçbir dönem Arnavutlara karşı bir ayaklanma ya da kendi etnik kimliklerini, Arnavut kimliğinden üstün gören hareketler sergilememişlerdir.

Günümüz Kosova Cumhuriyeti'nde, yaşayan tüm etnik gruplar kendi ana dillerini serbest bir şekilde konuşabilmektedir.

---

[350]Karatay, *Bir Siyasi Coğrafyanın Süreklilik Öyküsü, Balkan Türkleri*, a.g.e, s, 25.
[351]http://www.osce.org/kosovo/66047. 21.04.2017.

Eğitim sistemi ise, ilkokul ve lise düzeyinde tüm etnik grupların ana dilinde bulunmaktadır. Üniversite eğitimi ise, Arnavutça ve Türkçe dillerinde bulunmaktadır. Ancak devlet diğer etnik kimliğe sahip toplumlarında kendi dillerinde eğitimi görmeyi arzu ederlerse sağlayabilmek için olanakları sunmuştur.

Ancak yeterli sayıda öğrencinin olmaması, üniversite yıllarına gelen gençlerin, Torbeş ya da Goralıların, Arnavutça ve Türkçe eğitime döndükleri görülmektedir. Üniversiteyi Türkçe ya da Arnavutça okumak zorunda kalan Torbeş ve Goralılar, çocuklarını ilkokuldan itibaren Arnavutça ya da Türkçe dillerinde kurslara göndermeye başlamıştır, bunun nedeni ise üniversite dönemine gelen gençlerin dil sıkıntısı çekmesidir.

Günümüz Kosova Cumhuriyetinde, Arnavutça dilini bilmeyen toplumların iş bulma imkânı yok denecek kadar azdır, Kosovalı Türklerin, üniversite eğitimi için Türkiye Cumhuriyeti'ne gelmesi ve sonrasında da oralarda yaşamını devam ettirmesinin başlıca nedenleri, Kosova'daki iş imkânının düşük olması, Arnavutçayı iyi bilmeyen gençlerin çok olmasıdır.

Bu durum Kosovalı Arnavutların da işine gelmektedir, çünkü Arnavut nüfusu daha fazla olmakta ve ülke yönetimi konusun da kendi başına kararar alabilmektedir. Kosova'da yaşayan tüm etnik kimlikler Arnavutça bilmek zorundadır.

Kosova'nın bazı belediyelerinde, Arnavut'çanın yanında Türkçe'nin de resmi dil olmasına rağmen, Arnavutça bilmeyenlerin işleri görülmemekte ve toplumun aslında, Türklüğü ya da Arnavutça dışındaki diğer etnik kimliklerin kendi dillerini sadece aile içinde konuşmaları empoze edilmeye çalışılmaktadır.

Yapılan bazı uygulamalara bakıldığında eskiden Sırplar'ın, Arnavutlara uygulamış olduğu bir politikayla karşılaşmaktayız. Bu uygulama Kosova'daki Arnavutların diğer toplumların soyadları üzerine yapılmakta, Türkler'in soyadları Arnavut diline uygun şekilde yazılmakta başlanmıştır. Bu uygulanan politika ile baba ile çocuk arasında soyadı farklılıkları ortaya çıkmıştır. Yaşanan tüm bu olayların neticesinde en büyük haksızlıkları gören toplum, Kosovalı Türkler'dir.

İster Sırp yönetimi, isterse Arnavut yönetimi altında kalan Kosovalı Türkler, her konuda ezilmiş ve hakları yenilmiş bir toplumdur.

2.4.GÜNAH KEÇİSİ OLARAK BALKAN'LARDA TÜRK KİMLİĞİ KOSOVA ÖRNEĞİ

Balkanlar, kelime anlamı ile dahi, dağ, ya da dağlık yer, engebeli yer anlamına gelen Türkçe bir kelimedir[352].

Türkler, birçok kavim ile Balkanlara, Osmanlı İmparatorluğundan önce gelmiş ve bu toprakları yurt edinip buralara yerleşmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun, Balkanlara girmesiyle Türk nüfusu artmaya başlamıştır. Balkanlara göç eden Türkler'in, hoş görü ve karşıt görüşe ya da farklı dini inanç sahiplerine karşı gösterdikleri saygı, bölge insanının gönlünü kazanmış, yabancılık hissi çekmemeleri için birçok alanda birbirlerine yardımcı olmuş ve beraber hareket etmişlerdir.

Balkanlar, çok eski zamanlardan günümüze kadar sahip olduğu en önemli özelliği bir geçiş bölgesi olması ve aynı zamanda birçok medeniyete ev sahipliği yapmasıdır[353].

Balkanlar, tarihin her döneminde büyük merkezi siyasal güçler için bir mücadele alanı olmuş, bu mücadeleleri verenlerin başında Roma, Bizans ve Osmanlı İmparatorluğu gibi büyük güçlerin hakimiyetinde bulunması, bölgenin tarih ve kültür bakımından çok zengin olmasının yanı sıra çok farklı etnik grupları içinde barındırmasına yol açmıştır[354].

Balkanlar, üç büyük semavi dinin, 19 ırkın aynı yerde yaşadığı, 16 dilin konuşulduğu, 11 bağımsız ülkenin yer aldığı büyük bir bölgedir[355].

---

[352]Halil İnalcık, *Bal-Tam, Türklük Bilgisi, Türkler ve Balkanlar,* Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi, Prizren, 2005, s, 20.
[353]Çulha, *Kosova'da Türk Topluluğunun Tarihsel Gelişimi ve Sorunlar,* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, a.g.e, s, 32.
[354]http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/14_Bar%C4%B1%C5%9F_%C3%96zdal_makale_pdf_e7195b2a-9eab-4df4-ab59-5e7470ffa190.pdfBarış Özdal, *Herkes İçin Güvenlik, Balkanlar ve Avrupa'nın Ortak Güvenliği,* Uludağ Üniversitesi, 3. 23.04.2017.
[355]Karatay, *Bir Siyasi Coğrafyanın Süreklilik Öyküsü, Balkan Türkleri*, a.g.e, s,30

Balkanlara gelen her toplum ya da kavim, bu topraklarda etnik ve kültürel etkilerini bu gölgeye taşımışlardır. Balkanlarda etnik grupların oluşmasında, din ve dil farklılıkları ırk farklılıklarından daha belirleyici olmuştur. Tarih boyunca yaşanan göçlerin bıraktığı izler, etnik ve kültürel mirasları günümüzde de halen Balkanlar'da yaşamaktadır. Balkan coğrafyasının doğal sonucu olan bölücülük, Balkan halkı arasında ilişkilerin daima rekabet ve gerginlikler içerisinde olmasına neden olmuştur.

Balkanlar, Bizans İmparatorluğu döneminde, Slav olma sürecine girmiş bu süreç, Bizanslılar tarafından kontrol edilerek Bulgarlara, Sırplara ve Makedonlara Ortodoks dini inancı yerleştirilmiştir. Hırvat, Sloven ve Arnavutlar ile batı kilisesi tarafından, Katolik dini inanç Balkanlara getirilmiştir. Bizanslıların gücünü yitirmeye başlamasıyla, Balkanlara Osmanlı İmparatorluğu hâkim olmaya başlamıştır.

Osmanlı, Balkanlarda yönetimi ele geçirmesiyle Balkanlarda Türk egemenliği başlamıştır.

Balkanlar günümüzde Hırvatistan, Kosova, Sırbistan, Slovenya, Makedonya, Karadağ, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk, Romanya ve Trakya'yı içine alan bir bölgedir[356].

Balkanlarda Türk kimliğine sahip toplumların büyük bir bölümü, Yugoslav Türkleri'nden oluşmaktadır. Balkan Türkleri'nin yoğun olduğu yerleşim yerleri ise Kosova, Makedonya ve Bosna bölgeleridir.

Balkan ülkelerinde yaşayan Türkler, 19'ncu yüzyıldan başlayarak çok zor şartlar altında hayatlarını idame ettirmeye çalışmıştır. Balkanlardaki Türk nüfusunun, 1919-1929 yıllarında yaklaşık olarak 200 bin civarındaydı. 1929 yılında Yugoslavya Krallığının hüküm sürmeye başlamasıyla bölgedeki Türkler, krallığın vatandaşı statüsüne geçirilmiştir. Balkanlardaki nüfus verilerine

[356]http://www.karam.org.tr/Makaleler/495730839_014bayraktar.pdfZülfikar Bayraktar, *Balkanlar'da Bir Arada Yaşama Kültürü Bağlamında Kimlik Çatışmasından Kültürel Entegrasyona Türk Dili ve Kültürün Önemi,* s, 2. 23.04.2017

bakıldığında 1919 yılında Türklerin 200 bin olan nüfusu otuz yıl sonra neredeyse yarıya indirilmiştir[357].

Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlardan çekilmesinden sonra, Balkanlarda yaşamaya devam eden diğer etnik kimliğe sahip toplumlar, Müslüman Osmanlı Türkleri olarak kabul edilmişlerdir. Türk olarak görülen Balkanlarda yaşayan Arnavut ve diğer azınlıklar, Sırplar tarafından birçok düşmanca hareketine maruz kalmış, bunlarla yetinmeyen Sırp liderleri düşmanca konuşmalar yaparak halkların arasında kavga çıkmasına neden olmuş, bu düşmanca davranışların başlıca nedeni ise Sırpların, Türklere karşı olan düşmanlığından kaynaklanmaktadır.

Kosova'da yaşayan Türkler, bu topraklara yüzyıllarca egemen güç olan Osmanlı İmparatorluğunun torunlarıdır. Osmanlı İmparatorluğu'nun etkisiyle Kosova'da, Türk kimliği var olmaya başlamış ve günümüze kadar gelmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Kosova'yı yönetmeye başlamasıyla resmi görevliler, askerler Kosova'daki çeşitli şehirlere yerleşmiş ve Türkler'in bu topraklardaki devamlı hayatı başlamıştır.

Osmanlı döneminin başlamasıyla o dönemde Kosova'da yaşayan diğer etnik gruplardan birçok kişi zamanla Müslüman dinine geçip, Türk kültürünü benimsemiş ve aileleri ile Türkçe konuşmaya başlamıştır. Türkçe konuşmaya başlayan farklı etnik kimliğe sahip toplumlarla, Ana doludan gelen Türk kimliğine sahip toplumlar arasındaki fark ise Türkçe konuşan toplumların kendi dillerini de konuşması, Ana doludan gelen toplumlar ise sadece Türkçe konuşuyorlardı[358].

Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgeden çekilmesiyle, Kosova'da huzur ve barış içinde yaşayan Kosovalı Türkler için zor günlerin başlangıcı olmuştur.

Kosovalı Türkler Balkan savaşlarından sonra birçok alanda baskılara uğramaya başlamış, Türk kimliklerine asimilasyon politikaları izlenmeye başlamıştır. Osmanlı yönetiminin sona ermesiyle Kosova, Sırp Hırvat ve Sloven egemenliği altına girmiş ve Sırp egemenliğinin başlamasıyla, Kosovalı Türkler

---

[357]Vladimir Ortakovski*, Miniorities in the Balkans,* Skopje, 1998, s, 129.
[358]Malcolm, *Kosova*, *A Shot History*, 1998, a.g.e, s, 100.

maddi olarak kaybetmeye başlamış, etnik ve dini açıdan baskılara maruz kalmaya başlamıştır.

Sırplar, Kosovalı Türkler'in eğitim ve kültür alanınına yasaklar getirmeye başlamış, Kosova'da Türkçe eğitim veren okullar kapatılmış, onların yerine Sırpça dilinde okullar açılmıştır. Yapılan bu uygulamalar Kosovalı Türkleri'nin okuma yazma oranını ciddi bir şekilde düşürmüştür.

Kosova'da Türk kimliğine sahip olanların sayıları her dönem farklılıklar göstermektedir. İkinci Dünya Savaşı döneminde yapılan nüfus sayımlarında, Kosova'da Türk kimliğine kayıtlı insan sayısı, 1919 yılındaki 200 bin nüfusunun çok altında olup, 1939 yılında 24.946, 1948 yılında ise 1300'e kadar düşmüştür[359].

Yugoslavya döneminde yönetim, Kosovalı Arnavutlar'ın başkaldırmaları olasılığına karşın, Kosovalı Türkler'in'de destek vermesini önlemek adına, her iki etnik kimlik arasındaki bağları zayıflatacak politikalar uygulamıştır. Bunlardan en önemlisi, aralarındaki Müslümanlık bağlarını zayıflatmaktır.

Yugoslavya döneminde, Türk kimliğine sahip olan Kosovalılar yok sayılmış, anadillerinde eğitim görme hakkı ellerinden alınan Türkler'in, bölgedeki varlığını yok etmek için okullarda, Sırpça zorunlu hale getirilmiş bu yöntemle de Türkler'in eğitim görmelerini zorlaştırmıştır. Kosovalı Türklere karşı haksız yasaklamalar, 1951 yılında Yugoslavya yönetiminin, Kosova Türkleri'ni milli azınlık tanımasıyla bazı haklar tanınmaya başlanmış bunlar, Türkçe dillinde eğitim başlatılmış radyolarda Türkçe programlar yapılmaya, müzikler çalınmaya başlanmış, kültür dernekleri kurulmaya başlanmıştır[360].

Sırp yönetimi, Kosova'daki Arnavutlar'ın ayaklanmalarına engel olabilmek ve Arnavut kimliğini daha geri plana düşürmek için, 1970 yılından sonra Kosova'da Türk kimliğine destek vermeye başlamıştır. 1989 yılından sonra ise Kosova'da yaşanan gerginlikler, Kosovalı Arnavutların, Sırplar'a karşı

---

[359]http://bilig.yesevi.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/9-published.pdf, Nursel Elmas, Kosovalı Türkler, Dilleri ve Kültürleri, s, 133. 24.04.2017.
[360]http://asosindex.com/cache/articles/aricle-1423873025.pdf, Tuba Ünlü Bilgiç, Bestami S. Bilgiç, *Kosova Türkleri, Sıradışı Bir Türk Diasporası,* s, 47. 25.04.2017.

ayaklanmaya başlaması sonucunda Kosovalı Türkler de yaşananlardan etkilenmiştir.

Sırp yönetimi bu olayların yaşanmaya başlamasıyla, Arnavutlar'ın çalıştığı yerlere Türkleri yerleştirmeye başlamıştır. Sırplar'ın Kosovalı Türklere karşı bu tutumu, Türk ve Arnavut Kosovalı'ların arasını daha da açmıştır. Kosova'nın özerkliğinin kaldırılmasıyla, Türkçe dillinin kulanım alanları kısıtlanmıştır.

NATO müdahalesinden sonra, Kosova'da Arnavutça resmi dil olarak kabul edilmiş, Türkçe dili ise kabul edilmemiştir. Kosovalı Türkler, Sırp yönetimi döneminde kazanılmış haklarından mahrum kalmış, Devlet dairelerinde, kimlik kartlarında ve daha birçok yerde Türkçeye yer verilmemiştir.

Kosova'da Türk kimliğine mensup halk ise bunu kabullenmek istememiş, bunun için de her alanda birçok uğraş göstermişlerdir.

Kosovalı Türkler'in bu günkü durumu ise, uluslararası arenada azınlık tanımı içine girmektedir. Birleşmiş Miletler tarafından hazırlanan, Marti Ahtisaari anayasasında Kosova'da yaşayan tüm vatandaşların eşit haklara sahip olduğu ancak, Türkçe dilinin, Arnavutça ve Sırpça dillerinde olduğu gibi resmi dil olması için yerel seçimlerde %6 olan barajın geçilmesi durumunda ancak bu hakkın tanınacağı ibaresi yer almaktadır.

Türkler'in yoğun yaşadığı bölgeler dışında, yerel seçimlerde barajı geçememesi durumunda resmi dil olarak kabul edilmemektedir.

Kosovalı Türkler bu şekilde bir maddenin, Türk kimliğine zarar verdiğini ve Yugoslavya yönetimi döneminde bile, 1970 yılarından sonra daha fazla hakka sahip olduklarını, devlet dairelerinde, basın, radyo ve televizyon gibi organlarda daha çok Türkçe dilini kullanma haklarının verildiğini savunmuşsa da değişen bir şey olmamıştır[361].

[361]Altay Suroy Recepoğlu, *Kosova Türk Toplumunun ve Üyelerinin Hakları,* Prizren Özel Yayın, 2005, s, 25.

Günümüz Kosova Cumhuriyet'inde Kosovalı Türkler'in yoğun olarak yaşadığı şehirler, Prizren, Mamuşa, Priştine, Vuçitırna, Mitroviça, Türk kimliğine sahip olup ta nüfusu daha az olan şehirler ise, İpek Dobruçan ve Yakovadır.

Anayasal bir kural ile getirilen %6 barajı nedeniyle resmi dil kabul edilen Arnavutça ve Sırpçanın yanında Türkçe dilinin resmi dil olarak kabul edilmesi sadece, Prizren ve Mamuşa şehirlerinde kullanılmaktadır. Kosovalı Türkler'in Prizren ve Mamuşada bu hakkı kazanmasına rağmen özelikle Prizren şehrinde, belediye, hastane ve diğer sağlık merkezlerinde, polis merkezlerinde, mahkemelerde, Türkçe diline yeteri kadar yer verilmemiştir.

Kosovalı Türkler, Kosova'da geleneksel hale gelmiş bir şekilde, Türk oldukları için çok büyük ön yargılar içinde kalmış bir şekilde, memur olarak çalışmaktadır.

Etnik kimlik çatışmalarının yoğun yaşandığı bir bölge olan Kosova'da Türkler her zaman işlerinden atılma tehlikesiyle çalışmaktadırlar. Çünkü Türkün yerine geçebilecek bir Arnavut adayının olduğu an, Türklere çeşitli bahaneler uydurularak işten çıkarılmaktadır. Gerekçeleri arasında ise, Arnavut işçinin Arnavutçayı daha iyi bildiği ve işe daha uygun olduğu, aslında bu gerekçe içinde de Türk kimliğine karşı bir tahammülsüzlüğün olduğu açıkça ortadadır. Yaşanan tüm bu olumsuzluklar karşısında Kosovalı Türkler, ekonomik açıdan başta olmak üzere sosyal, kültürel ve daha birçok alanda sıkıntılar çekmektedir. Kosovalı Türkler, Türk kimliğini yaşatabilmek için derin mücadeleler vermiş ve vermeye de devam etmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KOSOVA'DA TÜRK KİMLİĞİ

Birinci bölümde kimlik kavramını çeşitli perspektifler de açıkladıktan sonra, ikinci bölümde Kosova tarihini dönemlere ayırarak inceleyip, Kosova Ulusal kimliği ve Kosova'da yaşanılan etnik kimlik çatışmalarını geniş bir çerçevede anlattım.

Ardından Balkanlar ve ağırlıklı olarak Kosova'da Türk kimliğinin tanımı ve yaşamış olduğu bazı zorlukları inceledim. Tez çalışmamın üçüncü bölümünde ise, Kosova Türklerinin kimlik mücadelelerini dönemlere ayırarak ele aldım ardından, Kosova Türklerine yapılan asimilasyon politikalarını ve bu politikaların yaratmış olduğu sorunları inceleyip, Kosova Türkleri'nin temsili yetini birkaç alanda araştırdım. Kosova Türkleri'nin göçe zorlanmasını bu göçün nedenlerini, Kosova'da Türk kimliğine sahip toplumun sosyolojik açıdan incelemesini yaptıktan sonra, Türkiye Cumhuriyeti ve Kosova arasında ilişkiyi ve Türkiye'nin Kosova üzerindeki etkisini inceledim. Son olarak da günümüz Kosova Cumhuriyeti'nde Türk kimliğinin durumunu araştırdım.

3.1. KOSOVA TÜRKLERİ'NİN KİMLİK MÜCADELESİ (1947-1991) – (1992–2000) – (2000–2016)

Kosova Türkleri, Osmanlı İmparatorluğunun bölgedeki hakimiyetini kaybetmesiyle, Kosova'da yönetimi elinde bulunduranlara karşı sürekli bir kimlik mücadelesi vermek zorunda kalmıştır. Balkan savaşlarının başlamasıyla birlikte, Kosovalı Türkler için kimlik mücadeleleri daha da zorlaşmaya başlamıştır. Huzur ve barış içinde yaşamak isteyen Türk kimliğine sahip Kosovalılar, sürekli dışlanmış ve kimlikleri inkâr edilmiştir.

1947 yılı Yugoslavya'sında özerk bir bölge olan Kosova'da, Türklerin birçok alanda dışlandığı ve yok sayıldığı görülmektedir. Bu dışlanmanın başlıca nedeni ise, Kosovalı Türklerin Müslüman olmasıdır.

1946 tarihli ilk Yugoslav anayasasında her ne kadar inanç özgürlüğünden bahsedilse de İslam dinine mensup toplumlara, ağırlıklı olarak da Türk kimliğine sahip insanlara bazı kampanyaların yürütülmeye başlandığı çok açık bir şekilde görülmüştür. Bu uygulamalar arasında İslami mahkemelerin ortadan kaldırılması, Müslüman Türk kadınlarının dini kıyafetlerine karışılmaya başlanmış ve yasaklar getirilmiş, camilerde Kuran okunması yasaklandı, Yugoslav ordusunda bulunan Müslüman Türklerin, domuz etti yemeye zorlanıyor, oruç tutan işçi ve öğrencilere zorla su veriliyordu[362].

1950'li yıllara gelindiğinde Kosovalı Türklerin üzerindeki baskı artmaya başlamış ve göç politikalarının uygulanmaya başlandığı yıllardır[363]. Aynı yıllarda, Türkçe eğitim veren okul ve medreseler kapatılmıştır. Kosova'da Türk kimliğine sahip tolumlar, Yugoslav güvenlik güçleri tarafından o dönemlerde Kosovalı Türklerin, Osmanlı İmparatorluğundan geriye kalan Müslümanlar olarak görünüyor ve Yugoslav güçleri tarafından, Kosova Türkleri için yaşanması güç bir yer haline getirmek için ellerinden geleni yapmıştır.

Yugoslavya ile Türkiye Cumhuriyeti arasında iki kez isteğe bağlı göç anlaşması imzalanmıştır. İmzalanan ilk anlaşma 1938 yılında yapılmıştır. İkinci anlaşma ise 1953 yılında imzalanmıştır. İmzalanan bu anlaşmalar Yugoslavya ve ağırlıklı olarak Kosova bölgesinde yaşayan Türk kimliğine sahip insanların, istediği zaman gönüllü olarak Türkiye Cumhuriyetin'e göç edebilmesine yarayan bir anlaşmadır. Bu anlaşma ile Türkiye göçmenler için herhangi bir sorumluluk ya da güvence vermezken, Yugoslavya her aile için para yardımı yapmayı kabul etse de hiçbir aile o paraları alamamıştır.

Yapılan anlaşmalar sonrasında Kosova'da Türk nüfusu artmaya başlamış bunun nedeni ise, Kosovalı Arnavutlar başta olmak üzere Çingene, Torbeş, Goralılar da bu anlaşmalardan faydalanmak için kendilerini, Türk olarak kaydettiriyorlardı.

---

[362] Malcolm, *Kosova, A Shot History*, 1998, a.g.e, s, 110.

[363] Zülküf Oruç, *Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk çerçevesinde Balkan Türklerinin Kimlik ve Yönetim Sorunları, Kosova ve Makedonya Örneği,* Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2011, Yayımlanmış Doktora Tezi, s, 168.

Göç politikalarının anlaşma kuralları dahilinde yapılmaya başlandığında Kosova bölgesinde Türk kimliğine sahip nüfusun azaldığı açık bir şekilde görülmüştür.

Kosovalı Türkler kimliklerini yaşamak ve savunmak için birçok alanda mücadeleler vermek zorunda bırakılmıştır. Osmanlı İmparatorluğundan sonra Türkler sürekli bir tarafa çekilmek istenmiş ya da zorla kendi taraflarına katmak için kimliklerini yok sayıp, kendi kimliklerini aktarmak istemiştir.

Kosovalı Türkler hem Sırp hem de Arnavutlarla çok sıkıntılı dönemler yaşamış, çoğu kez fikir ayrılığına düşmüşlerdir.

Belgrad yönetimi, Kosova'da Arnavut kimliğine mensup insanları, Türk kimliğine geçmeleri için çeşitli teşviklerde bulunmuş bu yolla da Kosova'dan Türkiye Cumhuriyetin göç etmelerini sağlayıp, Türk nüfusunun yanında Arnavut kimliğini de azaltmayı planlıyordu. Aynı yıllarda Türk kimliğini ulusal azınlık olarak ilan edip, Türk derneklerinin açılmasına izin vermiş, radyolarda Türkçe programlar yapılmaya başlanmış, Türkçe dillinde okulların açılması için de her türlü girişimlerde bulunup birçok hak tanıyıp insanlara, Türk kimliğine geçildiği taktirde bu haklardan yararlanabileceğini duyurmuştur[364].

1960'lı yıllara gelindiğinde Kosovalı Arnavutların, Belgrad yönetimine karşı taleplerinin artmaya başladığı yıllardır. 1963 Anayasası ile Kosova'nın özerk bölge olma statüsü Anayasal olarak kabul edilmiştir. 1968 yılında 1963 Anayasasında Kosova'nın durumu ve azınlıklara verilen hakların tartışılması için üst düzey toplantılar yapılmıştır.

Yaşanan bu gelişmelerden sonra 1969 yılında Kosova Özerk Eyaleti Anayasal bir kanun olarak onaylanmıştır[365]. 1968 yılı itibariyle Kosovalı Arnavutlar, başta gençler olmak üzere Kosova'nın tek başına bir devlet olması gerektiğini savunarak protestolara başlamıştır. Bu yıllarda Kosovalı Türkler ise, her iki tarafla da sorun yaşamamak için çok çaba sarf etmiştir.

---

[364]Türkoğlu, *Kosova Arnavutlarının Milliyetçiliği,* a.g.e, s, 90.
[365]Milutin Srdıç, *Pravna Enciklopedija,* Beograd, SavremenaAdministracija, 1979, s, 1550.

1969 yılında Kosova'da Belgrad Üniversitesi ile çalışacak biçimde Priştine Üniversitesi'nin kurulma kararı alınmıştır.

Açılan Priştine Üniversitesinde öğretim, Sırp, Hırvat ve Arnavut dillerinde eğitim verileceği kabul edilmiştir. Kosovalı Türklerin Priştine Üniversitesinde okuması için mecburen bu üç dilde eğitim görmesi zorunlu hale gelmiştir. Kosovalı Türkler bu duruma her ne kadar isyan etse de kimse bu kararın değişeceğine inanmıyordu.

Türklerin tek ümidi eskiden bölgede ilkokullarında Türkçe olmaması ama sonra fırsat tanındığı, Üniversitenin de aynı olacağına inanıyordu.

1970'li yıllara gelindiğinde Tito, Kosova bölgesinde Arnavut nüfusunun artmasını önlemek ve diğer Müslüman azınlıklardan uzaklaştırmak için Türklere bazı ayrıcalıklar tanımaya başlamıştır. Bu ayrıcalıkların amacı aslında Arnavutların, Türk kimliğine sahip kişilerin Sırplarla iyi anlaştığı ve herhangi bir sıkıntılarının olmadığı imajı yaratıp, Arnavut ve Türklerin birleşip, Yugoslavya'ya karşı bir ayaklanma yapmalarını önlemektir.

1971 yılında güçlenmeye başlayan milliyetçi Arnavutlar, diğer azınlık toplumlara karşı baskı kurmaya başlamıştır. Yapılan bu baskılardan Kosovalı Türkler, diğer azınlıklara göre daha fazla zarar görnüştür.

Kosova'nın kırsal kesimlerinde yaşayan Sırplara karşı baskıların artması ve göç etmelerine sebep olan milliyetçi Arnavutlar, daha sonra da aynı baskıyı Türklere yapmaya başlamıştır. Kosovalı Arnavutların amacı bölgede tek söz sahibi olan toplumun Arnavut toplumunun olmasıydı. O yıllarda yapılan sayımlarda, Türk nüfusunun azalmasının nedeni Arnavutların Türkleri, Arnavut olarak kaydetmesidir[366].

1974 yılında ise Belgrad yönetimi Kosova'da ayaklanmaya başlayan Arnavut milliyetçiliğini durdurmak için bir takım anayasal haklar verme kararı almıştır. Bu haklardan Kosovalı Türklerin de yararlanabileceği düzenlemeler

[366]Malcolm, *Kosova, A Shot History,* 1998, a.g.e, s, 118.

getirilmiştir. Sırpça ve Arnavutça dilleriyle beraber Türkçe dilli de resmi dil statüsünde kabul edilmiştir.

Belgrad yönetimi Türk kimliğine karşı verdiği anayasal hakların, çıkar amaçlı olduğu net bir şekilde görülmektedir.

Bu nedenler ise, Belgrad yönetimi, Türkçe yayınlarla daha geniş kitlelere ulaşarak mesajlarını iletebiliyor, Kosovalı Türklerle iyi geçinip haklarını tanıdığı takdirde, Türkiye Cumhuriyeti ile ilişkilerinin genişleyeceğine inanıyordu. En önemli amacı ise, Kosova'da Türk kimliğine önemli haklar tanıyarak, Türk kimliğinin ön plan çıkararak bölgede yoğun bir şekilde yaşayan Arnavut kimliğine sahip nüfusu az da olsa güçsüzleştirmektir[367].

1974 Yılına kadar sürekli baskı ve zülüm altında kimliklerini yaşatmaya çalışan Kosovalı Türkler, 1974 anayasası ile bazı önemli haklar kazanmış ve diğer balkan ülkelerinde yaşayan Türklerin, Bulgaristan, Yunanistan, Makedonya gibi ülkelere göre daha olumlu şartlar altında hayatlarını idame ettilerse de hiçbir zaman tam anlamıyla özgür bir şekilde kimliklerini kullanamamıştır[368].

1974 Anayasası ile Kosovalı Türklere de daha geniş haklar tanınmış bu önemli haklardan bazıları ise, Kosova Sosyalist Özerk bölgesin de diğer etnik grup mensuplarının ne gibi hakları varsa Kosovalı Türklere de aynı haklar tanınacak her alanda eşit olunacağı, hak ve görev dağılımları eşit olacaktı.

Kosovalı Türkler kendi ulusal kimliklerini özgürce ifade edebilmekte, Türkçe dilini ve diğer değerlerini istediği gibi kullanabilmesi için 1974 anayasası güvence vermekteydi.

Türkçe yazılarının, Sırpça ve Arnavutça gibi özgürce kullanılabileceği, Türklerin yoğun yaşadığı bölgelerde resmi yazışmalar, diğer dillerin yanında Türk dilinin de mecburen kullanılması, ilk orta ve yükseköğretim kurumlarında Kosovalı Türkler kendi dillerinde eğitim görebilmesi için gerekli şartların yerine

---

[367]Charles Bartlett N. O, *TheTurkish Minority in the Socialist Autonomous Province of Kosovo,* Co-existence, 1980, s, 195.
[368]Malcolm, *Kosova, A Shot History,* 1998, a.g.e, s, 120.

getirileceği garantisi verilmektedir. Türklerin yoğun olarak yaşadığı bölge belediyelerinde Türkçe kullanımı zorunlu hale getirilmiştir[369].

4 Mayıs 1980 yılında Josip Broz Tito'nun ölmesiyle, Yugoslavya için olduğu kadar Kosova için de çok zor ve kanlı günlerin başlangıcıdır. Tito, Yugoslavya için çok önemli bir liderdi. Ölümünden sonra sanki Yugoslavya'nın içinde yaşayan farklı kimliğe sahip toplumlar arasındaki maya bozulmuştu.

Tito döneminde az da olsa yatışan ulusal sorunlar tekrardan gündeme gelmeye başlamıştır. Yaşanılan bu belirsiz olaylar karşısında Kosovalı Türkler, hangi tarafta yer alacaklarını düşünürken bir yandan da kimliklerine karşı yapılabilecek herhangi bir kısıtlamanın geleceği tedirginliğiyle yaşamaktaydı.

Bu dönemlerde ortaya çıkan bir siyasetçi hem Yugoslavya hem de Kosova için yeni sorunların başlangıcı olmuştur. Bu siyasetçi, Sırp kimliğine sahip Slobodan Miloşeviç'tir. Miloşeviç, 1989 yılında Kosova'nın özerkliğini iptal etmesi ve baskılarının artırması, Kosovalı Arnavutlar başta olmak üzere Kosovalı Türklerin de huzurunu kaçırmaya başlamıştır. Bu süreçte Miloşeviç, Arnavut nüfusuna karşın Türk kimliğine sahip Kosovalılara destek vermeye başlamış gibi görünüp daha az baskı uyguluyordu. Bu desteğin amacı, eski dönemler de olduğu gibi iki Müslüman toplum olan Türk ve Arnavutların bir arada hareket etmelerini engellemekti[370].

1989 Yılında Belgrad yönetiminin Kosova'nın özerkliğine son vermesiyle, Arnavutçanın yanı sıra Türkçe dillinin kulanım alanları kısıtlanmıştır. Yaşanan gelişmeler karşısında, Kosovalı Arnavutlar ayaklanmaya başlamış, bu ayaklanmaları pasif bir protestodan çıkarak, 1990 yılında tek taraflı olarak Kosova Cumhuriyeti'ni ilan etiller. Kosova'da kendi yönetimlerini kurmaya başlayan Arnavutlar, eğitim ve sağlık gibi hizmetleri ellerindeki olanaklarla sağlamaya başlamıştır[371]. Kosovalı Arnavutlarla ile Sırplar arasında yaşanan bu gerginlikler

---

[369]Bağımsız Türk Araştırmacılar Grubu, *Kosova Türklerinin Türk Dilinin Resmiyetine Bağlı Toplumsal Sorunlar, Etnik Azınlıklar Daha Başarılı Bir Entegrasyon İçin Engel Okumalar,* Kosovo Foundation For Open Society, İnstituteFor Development Research, 2010, 69-70.
[370] Erhan Türbedar, *Balkan Türkleri,* Balkan Araştırmaları Dizisi, Asam Yayınevi, Ankara, 2003, s, 69.
[371]Aydın Babuna, *AlbanianNational Identity andIslam in the Post Communist Era,* Perceptions, 2003, s, 55.

karşısında Kosovalı Türkler çok fazla etki altında kalmıştır. Kosovalı Türkler, bir tarafta Müslüman ve milliyetçi Arnavutlar diğer tarafta ise, Türkiye Cumhuriyeti ile ilişkileri iyi olan bir Belgrad yönetimi arasında kalmıştır. Aslında Kosovalı Türkler, her zaman milliyetçi Arnavutların kendilerine katılması için baskı altında olmuş, diğer taraftan da Belgrat yönetiminin, Kosova bölgesinde Müslümanlar arasında bölünmeler yaratarak daha kolay bir şekilde yönetmek için baskı yapıyordu.

Kosovalı Türkler, Sırplara başkaldıracak kadar sayıca fazla olmadığı için, her gelen yönetime boyun eğmek zorunda bırakılmıştır. O dönemde Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığından gelen mesajlar Kosovalı Türklerin Sırplara kaşı herhangi bir ayaklanma yapmamaları gerektiği ve iş yerlerini, okullarını terk etmemeleri gerektiği yönündeydi[372].

Kosovalı Türklerin Sırplara karşı başkaldırmaması, Türkler ile Sırplar arasında iş birliği olduğu suçlamalarını ortaya koymuştur.

Kosovalı Türkler, arada kalmalarının nedenleri arasında, Belgrad yönetiminin o dönemlerde devlet dairelerinde çalışan Arnavutları işten uzaklaştırırken, Türk kimliğine sahip kişiler ise tam tersi işe alımları artmıştır. Türkçe eğitim kısıtlanmamış ve olduğu gibi devam etmiş, Türkçe yayınların yapılmasına izin verilmiştir. Buna karşın Arnavut milliyetçiler, Türkleri kendi taraflarına çekmeye çalışırken bile Türklere karşı bir üst perdeden konuşuyor sergiledikleri tavır Kosovalı Türklere güven vermiyordu. Aynı dönemde bazı milliyetçi Arnavutlar, Sırplara karşı ağır söylemlerde bulunurken, Osmanlı ve Türk karşıtı söylemler de ortaya çıkmaya başlamıştır.

1991 Yılına gelindiğinde, Kosova bölgesinde Sırp baskısı giderek artmaya başlamış ve aynı yıl başlayan cumhuriyetler arasındaki iç savaşlar sonucunda 1991 yılının sonlarına doğru, Yugoslavya parçalanmaya başlamıştır.

Yugoslavya'nın parçalanmasıyla ilk olarak Slovenya, Makedonya ve Hırvatistan ayrılan ülkeler oldu. Ardından Bosna-Hersek bağımsızlığını ilan etti.

---

[372]Türbedar, *Balkan Türkleri,* Balkan Araştırmaları Dizisi, a.g.e, s, 75.

Yaşanan bu gelişmeler karşısında, Karadağ ve Sırbistan birleşerek yeni Yugoslavya Federal Cumhuriyetini kurdular. Sırbistan tarafından Kosova'nın özerkliğini kaldırması ile artık Kosova için yasa çıkarma yetkisi Sırbistan meclisinin olmuştur. Yaşanan olaylar karşısında, Sırp meclisi Kosova bölgesinde kullanılacak dil ve resmi yazışmaların, Sırpça dili olarak belirlenmiş, Türkçe dilinden ise bahsedilmemiştir.

1992 Yılından sonra Kosovalı Türkler kimliklerini serbest bir şekilde dile getiremiyordu çünkü Arnavutlar, Türklere karşı bir ön yargı oluşturmuştu. Sırp güçleri ise, Kosovalı Türklere iyi davranıyor gibi görünüp aslında Müslüman oldukları için güvenmiyor devlet dairelerinde daha çok alt seviyelerde iş vermeye başlamışlardı.

. Milliyetçi Arnavutların bir araya gelip, Kosova Kurtuluş Ordusunu kurmasından sonra Türk kimliğine mensup kişilerin de bu orduya çok fazla katılım göstermemesi, Arnavutların Türklere karşı tutumunu tamamen sertleştirmiştir.

1992 Yılından itibaren Kosovalı Türkler, sürekli bir tarafa çekilmiş, hem Sırp hem de Arnavutlar tarafından baskılara karşı koymak için çok uğraşlar vermiştir.

Sırp yönetimi Türkleri işten çıkarmakla tehdit ederken, Arnavutlar da Türklerin Kosova'nın Sırbistan yönetiminden çıktığı taktirde kendi ülkelerini kurup Türk kimliğine çok geniş haklar tanınacağını garantisini veriyordu. Bu süreç içerisinde Kosova Prizren bölgesinde yaşayan Türkler, Arnavutlara daha yakın bir imaj yaratıyordu. Bunun nedeni ise uzun zamandır Prizren şehrinde bir arada yaşamakta olan Türk ve Arnavut aileleri arasında oluşan kız alma verme durumlarından kaynaklanmaktadır.

1998 Yılına gelindiğinde, Arnavut ve Sırp güçleri arasındaki şiddetler giderek artmaya başlamıştır. Sırp askeri güçleri Kosova'nın dağlık bölgeleri ve köylerinde insanlık dışı suçlar işlemeye başlamıştır. Sırp askeri güçleri girdikleri köylerde kimliğine, dinine, ırkına bakmadan katlediyor, yakıp yıkıyordu.

Kosova'nın köy bölgelerin de Türk kimliğine sahip nüfusun o dönemlerde çok az olması, bu süreçte ölen masum insanların arasında Kosovalı Türklerin sayısı, Kosovalı Arnavutlardan daha azdır. Kosovalı Türkler, o dönemler de Kosova'nın Prizren başta olmak üzere Priştine, Mamuşa, İpek ve Dobruçan şehirlerinde daha yoğun olarak yaşamaktaydı.

1999 Yılında Sırp baskıları devam ederken, Sırp yönetimi tarafından Türk kimliğine ya da başka bir etnik kimliğe sahip olan tüm Müslümanların, Kosova'yı terk etmeleri gerektiğini devlet bazında resmi bir şekilde değil, askeri baskılarla bu politikasını insanlara dayatmak istemiştir.

Yaşanan bu kanlı olaylar karşısında Kosovalı Türkler, kimliklerini kaybetmemek için topraklarını bırakmak istememiş, Kosova'da savaşın devam ettiği tarihlerde Türk kimliğine sahip nüfusun çoğunluğu oralarda yaşamaya devam etmiştir.

24 Mart 1999 Tarihinde NATO'nun Yugoslavya'ya başlattığı hava harekâtı, Kosovalı Türkler için yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur[373]. Harekattan sonra Kosova'dan çekilmeye başlayan Sırp güçleri, Kosovalı Türklere karşı çok daha düşmanca bakmaya başlamıştır. Sırp güçlerinin bölgeyi terk etmesinden sonra birçok şehirde belirsizlikler olmaya ve bir otorite eksikliği ortaya çıkmıştır. Başlayan bu belirsiz dönem Kosovalı Türklerle yeni bir sıkıntıyı beraberinde getirmiştir.

Sırplardan boşalan yerlere gelmek isteyen Kosovalı Arnavutlar, büyük şehirlere yerleşmeye başlamış ve Arnavutça dillini konuşmasını bilmeyen başta Kosovalı Türkler olmak üzere diğer etnik kimlik sahibi insanlara karşı kavgacı bir tutum sergilemeye başlamış, bazı iş yerlerinde de çıkarılmaya başlanmıştır.

Kosovalı Türkler 2000'li yıllara geldiğinde, milliyetçi Arnavutların baskılarına karşı mücadele vermeye başlamıştır.

---

[373]Bozkurt, *Tito Sonrası Dönemde Eski Yugoslavya Bölgesindeki Türkler ve Müslümanlar,* a.g.e, s, 75.

O dönemde Türkçe konuşmak, Arnavutlar tarafından başta köy bölgelerinde yasaklanmıştır. Bu yasak halk tarafından getirilmişti ve Arnavut halka göre Arnavutça dilinden başka her dil Sırpça diliydi.

Yaşanan bu olumsuz gelişmeler sonrasında, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in hemen ardından da dönemin Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in Kosova ziyaretleri, Kosovalı Türklerin biraz olsun rahatlamasına yardımcı olmuştur.

KFOR güçlerinin Kosova'ya yerleşmesiyle birlikte Türk askerlerinin de bölgeye yerleşmesi, Kosovalı Türklerin Türkçe konuşması açısından çok etkili olmuştur.

2000'li Yıllar, Kosovalı Türkler için kimlik mücadelesinin başladığı yıllardır. Kosova'da yaşayan Türk kimliğine mensup insanlar kendi dillerini konuşmak ve kültürlerini kaybetmemek için her alanda çok çabalamışlardır. Bu çabalar arasında Türk derneklerinin kısıtlı imkanlar ile konserler düzenleyerek gelecek nesillere kültürlerini aktarmak, Türk dilinde dergiler çıkartarak Türk öğrencilere ücretsiz dağıtmaları gibi çabaları sayabiliriz. Ancak unutulmaması gereken tüm bu yapılanlar maddi sıkıntıların ve baskılar altında yapılmıştır.

1974 Anayasası ile Kosovalı Türklere verilen haklar ihlal edilmiş, 1974 Anayasasında Kosova'da Sırpça, Arnavutça, Hırvatçanın yanı sıra Türkçe dillinin de eşit haklara sahip olduğu vurgulanmıştır. Kosova'da yaşanan savaştan sonra ise Kosova'nın resmi dillerinin Arnavutça, Sırpça ve İngilizce olduğu ilan edilmiş, Türk dilinin resmi diller arasında yer almaması üzerine, Kosovalı Türkler 2000 yılında düzenlenen seçimlere protesto kararı alarak katılmamıştır[374].

UNMİK yaşanan olaylar karşısında Kosovalı Türklere haklarının verilmesi için çalışmalarda bulunmuştur. Bu çalışmalar arasında, Türk kimliğine mensup toplumların yoğun yaşadığı bölgelerindeki belediyelerin de Türkçe dilinin ve yazılarının Arnavut ve Sırp dillerine tanınan haklara sahip olduğu, Türkçe

[374]Malcolm, Kosova, A Shot History, 1998, a.g.e, s, 125.

eğitimlerin olduğu gibi devam edeceği, Kosova'da çıkartılan tüm yasaların Türkçe dili olarak da tercüme edileceğine dair sözler vermiştir[375].

UNMİK tarafından Kosovalı Türklere tanınan bu haklar o dönemde uygulamada hiçbir şekilde hayata geçmemiştir. Kosova Türkleri o dönemlerde her alanda zorluk çekmeye devam etmiştir. Türkçe konuşan ya da kendini Türk kimliğine mensup bir birey olarak tanımlayanların iş hakları ellerinden alınıyor mahkemeler de ise haklı olsalar bile, Türklerin başvuruları aleyhlerine çıkıyordu.

Kosovalı Türk ailelerinin çocukları sokaklarda dışlanmamak için kendilerinin Arnavut olduklarını söylemeye başlamış, bazı aileler de çocuklarının sıkıntı çekmemeleri için okullara Arnavutça göndermeye başlamıştır.

2002 Yılında yapılan yerel seçimler, Kosovalı Türkler için çok olumlu geçmiş ve önemli bir aşamanın kaydedildiği bir yıl olmuştur[376].

Kosovalı Türklerin temsiliyetini yapan Kosova Demokratik Türk Partisi katıldığı ilk yerel seçimlerde, başta Türklerin yoğun olarak yaşadığı bölge olan Prizren ve Priştine Belediye Meclislerinde temsil etme hakkı kazanmış, bu seçimlerle birlikte Kosovalı Türkler siyasi hayata ve yerel yönetimlerde etkin bir şekilde dahil olmuş, bu yolla da Türk kimliğinin varlığı daha net bir şekilde görülmeye başlanmıştır.

2004 Yılına gelindiğinde Kosova Parlamentosu'nda Türkleri temsilen vekiller bulunmaktaydı, aynı zamanda Türklerin daha fazla olduğu belediyeler olan Prizren, Priştine, Gilan, Mitroviça ve Vuçitırn illerinde Türkçe dilli konuşulma oranı artmaya başlamış, Kosovalı Türk kimliğine sahip bireyler artık kimliklerini daha özgür bir şekilde dile getirebiliyordu.

Aynı yıl Türkçe ile Boşnakça dilleri aynı statüde oldukları kabul edilmiş, Anayasal çerçevede her etnik kimliğe sahip topluluğa eğitim, resmî kurumlarda, basın da kendi dillerini kullanma hakkı tanınmıştır[377]. Türkçe konuşmak savaştan

---

[375]Erhan Türbedar, *Balkan Türkleri,* Balkan Araştırmaları Dizisi, Asam Yayınevi, Ankara, 2003, s, 74.
[376] Bilgehan A. Gökdağ, *Kosova Türkleri,* Balkanlar El Kitabı, Çağdaş Balkanlar, Der, Osman Karatay, Bilgehan A. Gökdağ, cilt, 2, Ankara, 2006, s, 107.
[377]Gökdağ, *Kosova Türkleri*, a.g.e, s, 108.

hemen sonraki yıllarda ki gibi endişe verecek bir olay değildi, hatta Prizren, Priştine gibi büyük şehirlerde diğer etnik kimliğe sahip Arnavut, Boşnaklar, Türkçe konuşmaya başlamıştır.

Türkçe konuşulmasında en büyük etkenler arasında, Türk derneklerinin aktif bir şekilde çalışması, KFOR güçleriyle birlikte Türk askerinin de Kosova'ya yerleşmesidir.

2005 Yılından sonra Kosova Türkleri daha fazla haklara sahip olmaya başlamıştır. Türk kimliğinin yaşatılması için Kosovalı Türkler kendilerinin her alanda kabul edilmesi gerektiğini ve Türkçe dilinin de başta devlet dairelerinde olmak üzere her kurum ve kuruluşta kullanılması için önemli adımlar atmaya başlamıştır.

Kosova Sağlık Bakanlığının kararıyla Türklerin yoğun olarak yaşadığı şehir hastanelerinde raporlar, sevk kağıtlarının ve diğer belgelerde Arnavutça ve Sırpça dillinin yanında Türkçe dilinin de kullanılacağı kararını almıştır.

2005 Yılından itibaren Kosova Türk toplumunun siyasi temsilcilerinin yoğun çalışmaları sonucunda, Prizren ilinden sonra diğer illerde de Belediye tabelalarında Türkçe yazılmaya başlanmıştır. Yaşanan gelişmeler Kosova Türkleri için çok önemliydi çünkü 1999 savaşından sonra Kosovalı Türkler kendi kimliklerinin artık Kosova bölgesinde yok olacağı korkusu içindeydi. Türk toplumunun temsilcileri, Türk dilinin Kosova'nın her şehrinde resmi dil olması gerektiği ve Arnavutların sahip olduğu haklara sahip olmaları gerektiğini savunmuştur.

Kosovalı Türklerin kimliklerini yaşatabilmesi için Kanunda Türk dilinin resmi dil olarak kabul edilmesi gerektiği, mevcut uygulamaların içindeki usulsüzlüklerin kaldırılması gerekli olduğunu vurgulaması sonucu, Kosova yöneticileri için 1999'dan sonra Kosova Türklerinin ilk defa bu kadar çok uğraştığını görmeleri Arnavut yöneticilere ikaz olarak algılanmaya başlanmıştır.

2006 Yılında Kosova Demokratik Partisi Başkanı Mahir Yağcılar, Dillerin kullanımı ile ilgili yasaların görüşmeleri sırasında, Türkçe dilinin resmi dil olması

hususunda kanunda belirtilen belediyelerde resmi dil olması için barajın %6'lık baraj yerine %5'lik bir barajın olması gerektiğini vurgulamıştır.

Prizren şehrinde ise, yüzdeliğe bakılmaksızın Türkçe dilinin resmi diller arasında olması gerektiği hususunda önerge vermiştir. Bu önergeye meclisteki Boşnak vekiller destek vermiş, Arnavut vekilleri ise reddetmiştir. Kosova meclisinde onaylanan kanunda Kosova genelinde kullanılan resmi diller arasında sadece Arnavutça ve Sırpça olması kabul edilmiştir.

2007 Yılına gelindiğinde, Kosova Demokratik Partisi ve Türk toplumunun gösterdiği direniş sonuç vermiştir. Kosova gündeminden hiç düşmeyen Resmi Diller Yasası ve Türk dili konularındaki anlaşmazlıklar aşılmıştır. Türkçe dili Kosova'da Türklerin yoğun yaşadığı şehir olan Prizren'de resmi dil olarak kabul edilmiş, Türkçenin resmi dil kabul edilmesin ve resmi dil olması için %6'lık barajın %5 e düşmesini ön gören yasa değişikliği mecliste yapılan oylamada 7 oya karşı 59 oyla kabul edilmiştir[378].

2007 Yılının ağustos ayında Kosova Meclisinin genel kurulunda Kosova Türklerini temsilen katılan Kosova Demokratik Partisi genel başkanının sunduğu, Kimlik belgelerinde ve formlarda Türkçe dilinin kullanılması önergesi mecliste kabul edilmiş, bu yasaya göre ise Kimlik belgeleri ve formlar belediyelerin resmi dillerinde de basılacaktır ibaresi yer almaktadır[379].

Kosovalı Türkler bu durumdan çok memnundu çünkü Türkçe dilinin eskiden olduğu gibi kulanabilecekler, kimliklerini istedikleri gibi kullanabilme olanağı doğmuştu.

17 Şubat 2008 yılında tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan eden Kosova, bağımsızlık süresince Kosovalı Türklerin siyasi temsilcileri çok fazla etkin olamamış, bağımsızlık görüşmeleri heyetinde kabul edilmemiştir. Kosovalı Türk toplumu bu durumdan çok rahatsızlık duyuyordu bunun nedeni bağımsızlık sonrasında istedikleri hakları tam olarak alamayacağı endişesiydi. Ancak Kosova Türkleri siyasi temsilcileriyle, dernekleriyle Kosova'nın bağımsızlık

[378] Muje Berisha, *Parlamenti dhe Demokracia ne Kosove*, Prizren Sprint Yayınları, 1998, s, 40.
[379]Berisha, *Parlamenti dhe Demokracia ne Kosove*, a.g.e, s, 41.

kutlamalarına katılmış, Ahtisari'nin hazırladığı raporuna göre hazırlanan Kosova bayrağını benimsemiştir[380].

15 Haziran 2008 tarihinde resmen yürürlüğe giren Kosova Cumhuriyeti Anayasası'nda başta Kosova Türkleri olmak üzere diğer azınlık gruplarının da hakları güvence altına alınmıştır. Yürürlüğe giren Kosova Cumhuriyeti Anayasın da 120 sandalyeli Kosova meclisinde 20 sandalye azınlıklara ayrılmış, ayrılan bu 20 sandalyeden 2 sandalye Kosovalı Türklere anayasal güvence ile verilmiştir[381].

Kosova Anayasasının kabulünden sonra, Kosovalı Türklere bir bakanlık verilmesi kararlaştırılmıştır. Kosova'da yaşayan tüm etnik kimliklere sahip toplumlar, kendilerine kendi kültür, dil ve adetlerini kutladığı bir bayram günleri tayin etmeleri istenmiştir. Bununla birlikte Kosovalı Türkler 23 Nisan tarihini, Kosova Türkleri Milli Bayramı olarak seçmiş ve anayasada yasallaşmıştır[382].

2010 Yılına gelindiğinde yapılan seçimler Kosovalı Türkler için yeni bir sürecin başlangıcı olmuştur.

Kosova'da Türk kimliğine sahip toplumun az olmasına karşın ikinci bir Türk siyasi partisi kurulmuştur. Kurulan bu yeni parti birçok Kosova Türkü tarafından eleştirilmiştir.

2011 Yılında yapılan nüfus sayımlarında kağıtların Arnavutça ve Sırpçanın yanında Türkçe dilinde olması Kosovalı Türkler için önemli bir durumdu. Kosovalı Türkler, resmi evraklar da Türkçe yazılmasına sevinirken aslında bu durumun sadece sayım için özel olarak uygulanan bir düzenleme olduğu devlet yetkilileri tarafından belirtilmiştir. Bu açıklamadan sonra Kosovalı Türk toplumu hayal kırıklığına uğramış ve mağduriyetlerin devam ettiğini vurgulamışlardır.

2011 yılından 2016 yılına kadar geçen süreçte Kosovalı Türkler her alanda başarı elde etmek için uğraş vermişlerdir. Kosovalı Türkler 1999 savaşından sonra

---

[380]Bengi Muzbeg, *Balkan Savaşlarından UNMİK Yönetimine Kosova Türklerinin Siyasi VE Hukuki Statüsü,* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008, s, 107.
[381]http://www.kushtetutakosoves.info/repository/docs/Kosova.Cumhuriyeti.Anayasasi.pdf 18.05.2017.
[382]Aslan Pushka, *Kosova dhe Vazhdimesia Etnike Shqiptare,* Prishtine, Qendra per İnformim e Kosoves, 1997, s, 42.

yaşadığı baskıları bu yıllarda aşmıştır bu nedenlerin arasında Türkiye Cumhuriyeti ile Kosova Cumhuriyeti arasında yapılan başta ekonomik ve eğitim yönünde yapılan yardımlaşma gelmektedir. Kosova Türkleri son yıllarda devletin, kendilerine verdiği bazı sözlerin tutulmadığını ve bu olay karşısında siyasi temsilcilerin pasif kaldığı düşüncesine sahiptir.

Kosova yönetiminin, Türklere verdiği sözlerden bazıları: Kimlik kartlarında Arnavutça ve Sırpça dillerinin yanı sıra Türkçe dillinin de yer alacağı, yapılan ehliyet sınavlarının Türkçe dillerinde olacağı gibi sözler verse de hükümet, bu sözleri henüz gerçekleştirmemiştir. Kosova Türkleri, kimliklerini yaşatabilmek için tarihin her döneminde çok büyük uğraşlar vermiş, vermeye de devam edecektir.

3.2.KOSOVA'DA TÜRK KİMLİKLERİNE YAPILAN ASİMİLASYON POLİTİKALARI VE YARATIĞI SORUNLAR

Başta Kosova olmak üzere Balkanlarda Türkler, çok eski zamandan beri bu topraklarda yaşamış ve günümüzde de yaşamaya devam etmektedir. Kosova bölgesinde Türk kimliği, Osmanlı İmparatorluğu'nun, Kosova topraklarını yönetmeye başlamasıyla birlikte var olmaya başlamıştır. Osmanlı yönetimi döneminde Kosovalı Türkler kimliklerini ve dillerini özgür bir şekilde kullanmışlardır. Osmanlı Yönetimin, Kosova'dan çekilmesiyle Kosovalı Türkler için zor günlerin başlangıcı olmuştur. Osmanlı yönetimi döneminde Türk kimliğine mensup nüfusun, Osmanlıdan sonra hızlı bir şekilde düşmeye başlaması yeni gelen yönetimin işlerini kolaylaştırmıştır.

Kosova'da başlayan yeni dönem, Türk kimliğini taşıyan Kosovalılar için oldukça zor bir şekilde başlamıştır. Osmanlıdan geriye kalan Türkler bu topraklarda hayatlarını idare ettirmek ve kimliklerini korumak, kollamak için o dönemin zorlu şartlarına karşı dirençli bir duruş sergilemiştir. Türk kimliğine karşı asimilasyon politikaları bu dönemlerde başlamıştır. Sırp–Hırvat Krallığı, Kosovalı Türkleri yok saymıştır. Kosava hükümeti, Osmanlı yönetimi sonrası Kosova Türkleri'nin artık bu bölgelerde yaşama haklarının olmadığını belirtmiştir. Hükümet, bu topraklarda Türklerin kimliklerini değiştirip, Sırp-Hırvat

kimliğine geçmesi taktirinde hayatlarını devam ettirebileceklerini söylemiştir. Bunu kabul etmeyen Kosovalı Türkler, o dönemlerde ya Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmış ya da zorluklara karşı mücadele vermiştir. Osmanlı yönetimi zamanında Kosovalı Türklere karşı çok büyük bir saygı var olması, Osmanlıdan sonra ise kendi dillerini konuşamayacak bir duruma düşmesi o dönemde yaşayan halk için çok zor bir durum olmuştur. Osmanlı Yönetimi, Kosova'dan çekildikten sonra geride bıraktığı Türklerle ilgilenmemesi diğer toplumların Kosovalı Türklerin kimliklerine karşı asimilasyon politikalarını uygulamaları daha kolaylaştırmıştır.

Yugoslavya döneminde yapılan sayımlarda, Türk kimliğine mensup nüfus 1951 yılında 1300 kişi olarak açıklanmıştır[383]. Yapılan bu sayımlar usüllerine göre yapılmamış, ayrıca Türklerin gerçek sayılarını belirtmemektedir. Kosovalı Türkler, 1947 yılına kadar Yugoslav yönetimi tarafından asimile edilen bir tolumdur. 1974 Anayasası ile azınlık hakları düzenlenmiş ve Kosovalı Türklere bazı haklar tanınmaya başlanmıştır. Kosovalı Türkler, verilen bu hakların yeterli olmadığı kimliklerini ve dillerini daha geniş bir şekilde kullanmaları gerektiğini savunmuştur.

Kosovalı Türkler, 1974 yılına kadar sürekli olarak Sırplar tarafından asimile edilmiştir. O dönemlerde, Kosova Türkleri sadece Sırplar tarafından değil Arnavut milliyetçileri ile de mücadele etmek zorunda kalmıştır. Kosovalı Arnavutlar, Türk kimliğine tamamen karşı bir politika izlemiş, Türk kimliğine karşı asimilasyon politikası uygulayarak Türkleri, Arnavutlaştırmak istemişlerdir[384]. Arnavutlar Kosovalı Türklere karşı asimile politikalarını eğitim alanında da uygulamak için ellerinden geleni yapmıştır. Buna örnek olarak, 1951 yılında Kosova Türkleri, kendi dillerinde eğitim görme hakkı kazandığında Arnavutlar'ın baskılarına maruz kalmış bu baskıların sonucunda birçok aile çocuklarını Arnavutça okulla göndermek zorunda kalmıştır. Kosovalı Türkler bu baskılara tepki olarak çocuklarını Sırpça dillerinde okullara yazdırmaya başlamıştır.

---

[383]Özer Sükan, *21 Yüzyıl Başlarında Balkanlar ve Türkiye,* Harp Akademileri Komutanlığı, İstanbul, 2001, s, 6.
[384]Gökdağ, *Kosova Türkleri,* Balkanlar El Kitabı, a.g.e, s, 107.

Kosova'da Türk kimliğine mensup nüfusun Arnavut nüfusa oranla daha az olması, zamanla aralarında oluşan evlilikler, dinsel yakınlıklar Kosova Türkleri'nin Arnavut olma yollunda hızla ilerlemesine neden olmuştur. 1974 yılından sonra Kosova Türkleri kimliklerini korumak için milliyetçi Arnavutların asimilasyonlarına karşı daha güçlü bir direniş gösterebilmek ve var olduklarını kanıtlamak amacıyla Türkiye Cumhuriyeti'nden destek beklemiş, yapılan destekler ise Kosova Türkleri'ni tatmin etmemiştir.

Yugoslavya içinde Kosovalı Arnavutların cumhuriyet talepleri giderek artarken, o dönemde Yugoslavya devlet başkanı Tito'nun ölümü ile birlikte Arnavutlar 1980'li yıllardan itibaren bu taleplerini hayata geçirmek için girişimlerde bulunmaya başlamıştır. Aynı yıllarda ortaya çıkan bir siyasetçi, ileriki tarihlerde Kosova halkı için tarifsiz acılarla dolu geçmesine neden olacak Slobodan Miloşeviç, Kosova'nın özerkliğini iptal ederken Kosova halkına baskılar uygulamaya başlamış bu baskılardan en önemlisi kimliklere yapılan asimilasyonlardır. Kosovalı Arnavutlar ile Sırp yönetimi arasında çatışmalar giderek artarken, Sırp yönetimi Kosovalı Türklere karşı daha ılımlı bir politika izlemiş, Arnavutlara yaptığı baskıları Kosovalı Türklere nispeten daha az yapmıştır.

Kosovalı milliyetçi Arnavutlar arasında kurulan Kosova Kurtuluş Ordusuna Türk kimliğine mensup bireylerin katılım oranının az olması ve Arnavutların izlediği ayrılıkçı politikaya çok fazla destek vermemesi neticesinde Arnavutların düşmanlığını kazanmaya başlamıştır. Kosovalı Arnavutlar, Türkleri Sırplarla iş birliği yapmakla suçlamaya başlamış, Türk nüfusunun az olan yerleşim yerlerinde Türk kimliklerini reddederek asimilasyonlara maruz bırakmıştır. Bu asimilasyon, Türklere uygulanırken vurguladıkları en önemli detay "Türkler, siz ya Arnavut ya da Sırp'sınız" cümlesidir. Arnavutlar o dönemler de Kosova'da Türk kimliğinin olmadığına dair ısrar ediyorlardı.

1999 Yılında NATO'nun Yugoslavya'ya karşı başlattığı hava saldırılarından sonra Kosovalı Türkler bir yandan Arnavutlar diğer taraftan da Sırpların saldırılarına karşı karşıya kalmış, bu süreçte çok sayıda Türk kimliğine mensup kişi öldürülmüştür ya da vatan topraklarından göç edilmeye

zorlanmıştır[385]. Savaştan sonraki dönemde Kosova liderlerinden olan İbrahim Rugova ve Hashim Thaqi, Kosovalı Türklere karşı geçmişte yaşanan olumsuzlukların unutulması gerektiği ve bundan sonra Türk kimliğine karşı daha saygılı bir politika izleyeceklerini söyleseler de Kosova Türkleri o dönemlerde kendilerini güvende hissetmemişlerdir. Güvende olmamalarının nedeni ise Kosovalı Türklere göre 1974 yılından beri sürekli asimile edilmek istenen ve bu asimilasyonu zorla yapan bir toplumun ne kadar hoş görü göstereceği muammaydı.

1999 yılında yaşanan savaş sırasında, Kosova'dan kaçan ve savaştan sonra vatanlarına dönen Kosovalı Türkler döndüklerinde, Arnavutlar tarafından Sırplarla beraber hareket etmeyle suçlanmıştır. UNMİK yönetiminin Kosova'ya gelmesiyle birlikte, Kosovalı Türkler için zor günlerin devam ettiği görülmektedir. UNMİK yönetimi Kosovalı Türklere karşıt davranışlarıyla Türk kimliğine mensup toplumun haklarını gasp etmeye başlamış, bunu gören Arnavut halkı Türklerin kimliklerini halk bazında asimile etmeye başlamıştır. Eski dönemlerde Kosova'da bir arada yaşayan iki komşu Türk ve Arnavutlar birbirlerine karşı düşmanlık beslemeye başlamıştır. Arnavutlar Türk olan komşularına kendilerini ya Arnavut olarak benimseyecekleri ya da Kosova'yı terk edip Türkiye Cumhuriyeti'ne gitmeleri gerektiğini aşılamaya çalışmışlardır.

UNMİK yönetiminin Kosovalı Türklere karşı uyguladığı politikayı Kosovalı Türkler protesto ederek, 2000 yılında yapılan seçimlerde seçmen kaydı yaptırmamışlardır. Bu protestonun nedeni 1974 anayasasında Kosovalı Türklere verilen resmi diller arasında Türkçe dilinin de olması, UNMİK yönetiminin ise bu haklarını ellerinden alınmasıdır. Ayrıca UNMİK yönetiminin seçim formlarını Türkçe basmamış olması Kosovalı Türklerin çok büyük tepkisini çekmiş, adaletsiz bir ortamda yapılan bu sayımlar, Kosovalı Türklerin gerçek nüfusu ortaya konmamıştır.

2000 Yılında yapılan sayımlar da Kosovalı Türklerin nüfusu gerçeği yansıtmamakla birlikte 15–20 bin arasında olduğu tahmin ediliyor, kesin

[385]Gökdağ, *Kosovalı Türkler,* Balkanlar El Kitabı, Çağdaş Balkanlar, a.g.e, s, 105.

rakamları yansıtmasa da o dönemin birçok kaynağına göre Kosovalı Türklerin nüfusunu 50–80 bin arasında olduğu tahmin edilmektedir[386]. Kosova'da o dönemde yapılan sayımlar da Kosovalı Türkler sorulmadan Arnavut yazılıyor, kimlikleri reddedilip asimilasyon politikası ile başta Sırplara olmak üzere tüm dünyaya Kosova'nın nüfusunun %99'undan daha fazla Arnavut kimliğine mensup nüfusu var imajı yaratmaktır. Savaştan sonra uzun bir dönem Kosova'da Türk nüfusunun gerçek rakamları bilinmemektedir. Özelikle Kosova'nın Prizren şehrinde, Türklerin nüfusu resmi kayıtların çok daha üstündedir, çünkü Prizren bölgesinde kendini Arnavut olarak atfeden toplumun bile evinde ailesiyle Türkçe konuştuğu görülmektedir.

Günümüzde Kosova'da Türk kimliğine karşı duyulan saygı, savaştan hemen sonraki dönemden daha fazladır. Prizren, Priştine ve Mamuşa gibi yerleşim yerleri başta olmak üzere diğer bölgelerde de insanlar Türkçe dilini serbest bir şekilde kullanmakta kendi dillerinde eğitim görme fırsatları, ilkokuldan başlayarak üniversiteye kadar okumalarına hak tanınmıştır. Kırsal kesimde ise hala Türk kimliklerine karşı bir ön yargı devam etmekte kırsal kesimde yaşayan milliyetçi Arnavutlar, Türk kimliğine karşı şiddetli bir asimilasyon uygulamaktadır.

Kosovalı Türkler, Osmanlı yönetiminden sonra başlayan mücadelelerini günümüze kadar ister siyaset sahnesinde ister sosyal alanda isterse de aileler arasında çok zor şartlar altında kimliklerini yaşatmaya gayret göstermiştir. Kosovalı Türklere karşı yapılan bu asimilasyon politikaları, Kosovalı Türklere karşı birçok sorunu ortaya koymuştur. Bu sorunların en önemlisi toplumlar arasında ayrışmanın giderek büyümesi ve aileler arasında kız alma verme olaylarının aile büyüklerinin "O çocuk ya da o kız Türk'tür onlarla bir aile olamayız" düşüncesi meydana gelmiştir. Kosovalı genç nüfusa mensup Türkler kendi istekleriyle dışlanmamak için kendilerini Arnavut olarak yazdırmaya başlamış ya da eğitim hayatlarına Arnavutça devam etme kararı almıştır. Yaşanan bu olaylardan sonra Kosovalı Türk aileler arasında çıkan en önemli sorunlardan biri de bir aile de baba ile çocuklarının soyadlarının farklı olması baba Türk

[386]Gökdağ, *Kosovalı Türkler,* Balkanlar El Kitabı, Çağdaş Balkanlar, a.g.e, s, 107.

soyadı taşırken çocuğu babasından aldığı soyadına ek yaparak kendini Arnavut olarak gösterip asimile edilmekten kurtulmak istemiştir. Yapılan bu değişiklik kendi isteğiyle yapılması dışında devlet dairelerinde çalışmaya başlayan milliyetçi Arnavutların bir politikası olmuştur. Buna örnek vermek gerekirse kendi soyadımdan başlamam gerekmektedir. Öz babamın soyadı, Tabak, benim soyadım ise Tabaku olarak değiştirilmiştir, soyadıma eklenen "u" harfi sayımlarda beni Kosovalı Arnavut olarak göstemekte ve bu şekilde sayım yapılmaktadır.

3.3. KOSOVA TÜRKLERİ'NİN TEMSİLİ

Kosova Türkleri, Osmanlıdan sonra kendi dil, din, kültür, eğitim ve siyaset sahnesinde Türk kimliğini yaşatmak, temsil etmek için çok zor yollardan geçmiştir. Yugoslavya döneminden başlayarak öncelikle Sırp yönetimi daha sonra da Arnavut yönetimi tarafından engellenmek istenmiştir. Kosovalı Türklerin tek amacı Kosova'da diğer toplulukların sahip olduğu haklara sahip olmaktı. Bu haklarını da başarılı bir şekilde temsil etmektir. Kosovalı Türklere çok uzun yıllar boyunca kendi dillerinde eğitim görme imkânı sağlanmamış, Türkler mecburen başta Sırpça olmak üzere farklı dillerde eğitim görme mecburiyetinde bırakılmıştır.

3.3.1. Eğitim Alanında

Kosovalı Türkler, kimliklerini yaşatmak ve dillerini kaybetmemek için en önemli zeminin, Türkçe eğitim olduğunu çok iyi biliyordu. Osmanlı yönetiminin hüküm sürdüğü tarihlerde Kosova'da Türkçe eğitimler gerçekleştiriliyor, Osmanlı İmparatorluğunun Kosova'dan çekilmesiyle ve Balkan savaşları sonrasında Kosova Sırp-Hırvat krallığına bağlanırken, Türk toplumu hakimiyetini kaybederken yanında da eğitim hakkını da kaybetmiştir. Kosovalı Türkler 1912 yılından 1951 tarihine kadar eğitimini farklı dillerde görmeye başlamıştır[387].

1946 Yugoslavya Anayasasında Kosova Türklerinden hiç bahsedilmemiş, o dönemlerde yaşayan Türkler bu duruma çok isyan etse de yönetim bunu kaale almamıştır. Kosova Türkler, kendi dillerinde eğitim görme hakkını ancak 1951

[387] Altay Suroy, *45 Yıll Önce Kosova'da Türkçe Eğitimi Görme Hakkını Tanıyan Karar,* Bay Kültür Sanat Dergisi, Sayı, 19, Prizren, 1996, s, 5-6.

yılında, Kosova Özerk Eyalet Halk Kurulu Önerge Komisyonunun öneride bulunmasıyla ve bu önergenin kabul edilmesiyle elde etmiştir[388].

1 Nisan 1951 yılında Resmi Gazete'de yayınlanan ve yürürlüğe giren önerge şu şekildeydi: *Kosova ve Metohiya Bölgesi'nde Türk Milliyeti için gereken her yerde Türk dilinde eğitimin verileceği okulların açılması. Kararın uygulanmasında, Kosova ve Metohiya Özerk Bölgesinin Halk Kurtuluş Bölge Yürütme Kurulunun Eğitim Komiserliği, bölgedeki il ve belediye halk kuruşlarının eğitim ve kültür komisyonlarının sorumlu olması karara bağlanmış ibaresi yer alıyordu*[389].

Yugoslavya yönetiminin Kosovalı Türklere eğitim hakkı tanımasından sonra Kosovalı Arnavutlar buna tepki göstermiş bunun nedeni ise bazı Arnavutlara göre Kosova'da Türk olmadığını, kendilerini Türk olarak görenlerin aslında Arnavut asıllı olduklarını öne sürmüşlerdir. Bu tepkileri daha çok Kosovalı milliyetçi Arnavutlar yapmış, Arnavut temsilcilerden böyle bir tepki daha yumuşak bir şekilde dile getirilmiştir.

Yugoslavya yönetimi 1951 yılında Kosovalı Türklere eğitim görme hakkını tanırken aynı zamanda Türklerin kendi dillerinde eğitim kurumları açma ve Türk dernekleri açma izni vermiştir[390].

1951 yılında Kosovalı Türklere verilen bu haklardan sonra Türkler genişleme yollarını aramaya başlamıştır. Türkçe eğitimin Kosova'nın birçok şehrinde verilmesi için Türk toplumu girişimlerde bulunmuştur. Türkçe eğitim ilk yıllar da Kosova'nın Prizren, Priştine, Mitroviça, İpek, Gilan, Mamuşa ve Dobruçan gibi şehirlerinde verilmeye başlamıştır.

O dönemde eğitimine Türkçe başlayan öğrenciler çok büyük sorunlar yaşamaya başlamıştır. Türkçe eğitimde yaşanan en büyük sorun eğitim öğretim kadrosunun eksik ve yetersiz olmasından dolayı, Türk öğrencilerin derslerine Arnavut ya da Sırp öğretmenler girmesi olmuştur.

---

[388]Altay Suroy, *45 Yıll Önce Kosova'da Türkçe Eğitimi Görme Hakkını Tanıyan Karar*, a.g.e, s, 5-6.
[389]Altay Suroy, *Kosova'da Türk Olmak,* Özel Yayın, Prizren, 2006, s, 5-7.
[390] Suroy, *Kosova'da Türk Olmak,* a.g.e, s, 8.

Farklı etnik kimliğe sahip öğretmenler Türk öğrencilerin derslerine girince kendi dillerinde ders anlatıyor, Türk öğrenciler de bu durumdan memnun kalmıyorlardı. Bu sorun anca 1962 yılında Kosova'nın Prizren şehrinde Türk öğretmen yetiştirme amaçlı olarak Yüksek Pedagoji Okulunda Türk Dili ve Edebiyatı bölümünün açılmasıyla aşılmaya başlanmıştır[391].

Yugoslavya yönetimi döneminde imzalanan bir yasayla ilkokullar ve liseler birleştirilerek ilköğretim 8 yıla çıkarılmış ve Türkçe eğitim gören öğrencilere 4 ve 5. sınıflarda Sırpça dilinde dersler haftada 3 ders olmak üzere zorunlu hale getirilmiştir[392].

1989 yılından itibaren Türkçe eğitim gören öğrencilere Sırpça dilinde derslerin 1 sınıftan 8'inci sınıfa kadar zorunlu hale getirilmiştir. 1999 Savaşından sonra ise Sırpça dilinde zorunlu olan bu dersler Arnavutça dilinde olmaya başlamıştır.

2000'li yıllardan sonra okullarda Türkçe eğitim veren sınıfların açılması ve öğretmen tahsisi yapılması için öğrenci sayısının 10 ve üzeri olması gerekmekteydi. Savaştan sonraki dönemde, Kosova'da bu sayıya ulaşan yerleşim yerlerinin sayısı çok azdır. Kırsal kesimlerde ya da köylerde Türkçe eğitim dersleri veren derslikler açılmamış, sadece Prizren, Priştine, Mamuşa bölgelerinde Türkçe eğitimler verilmeye devam edilmiştir.

Kosovalı Türkler için Yükseköğretim ise Priştine Üniversitesinde Yüksek Pedagoji okuluna bağlı olarak Türk Dili ve Edebiyatı bölümü dersleri işlenmeye başlanmıştır. Daha sonraları ise bu bölüm kapatılmış yerine de Şarkiyat bölümü açılmıştır. Açılan bu bölümde Türk öğrenciler derslerini Türkçe ve Arapça dillerinde, bazı ortak dersleri de Sırpça dilinde işliyorlardı. Bir zaman sonra bu bölüm kapatılmış ve yerine Filoloji Fakültesine bağlı olarak Türk Dili ve

[391]Cem Topsakal, Bedrettin Koro, *Kosova'da Türkçe Eğitim,* Prizren, Bay Yayınları, 2007, s, 25.
[392] Suroy, *Kosova'da Türk Olmak,* a.g.e, s, 8.

Edebiyatı bölümü açılmıştır. Açılan bu bölüm de ilk zamanlarda dersler Türk dili ve Sırpça dillerinde işleniyordu. [393].

Daha sonraki dönemlerde Prizren Üniversitende Eğitim Fakültesin de okul öncesi öğretmenliği ve Matematik Enformatik bölümleri Türkçe eğitim vermeye başlamıştır ancak yeterince öğrencinin kayıt yaptırmaması sonucunda bazı dönemlerde kapatılıp tekrar açılmış, günümüzde ise aktif bir şekilde dersler işlenmektedir. Bu üniversitelerde Türkçe okutulan bölümler Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık ve TİKA tarafından desteklenip, eğitim için gerekli araç gereçlerin teminini sağlamaktadır.

1992 Yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin girişimleriyle başlatılan büyük öğrenci projesi kapsamında Kosovalı Türk öğrenciler yüksek öğretimlerini okumak için Türkiye'nin farklı ilerindeki farklı üniversitelerine burslu bir şekilde okumaya getirilmiştir. Hayata geçen bu proje ile Kosova'da Türkçe eğitime talep artmaya başlamış, Kosova'da okuyan Türk öğrencilerin tek hayali Türkiye Cumhuriyeti'nde üniversiteyi okumak olmuştur.

Ancak bu proje başlatıldığında amaç Kosovalı Türkleri'nin eğitimlerini tamamladıktan sonra kendi ülkelerine dönüp oralarda istihdam sağlamasıdır, fakat bazı Kosovalı öğrenciler eğitimini tamamladıktan sonra kendi vatanlarına dönmeme kararı almaya başlamıştır.

Kosovalı Türk öğrencilerin en büyük sıkıntıları yetersiz ders kitapları, uzman kadrolar, kütüphane, altyapı gibi çeşitli eksikliklerinin olmasıdır. Savaştan sonra Türkçe eğitim görmeye başlayan Türk öğrenciler kitapsız eğitimlerine devam etmek zorunda kalmış ya da Sırpça kitapların Türkçeye çevrilerek öğrencilere anlatılması ile dersler işlenmeye çalışılmıştır.

Türkçe ders kitapları ancak 2006 yılında Kosova Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanmaya başlamışsa da yine de eksikliklerin olduğu bu eksikliklerin de lise düzeyindeki öğrencilerin eğitimlerinde yetersiz olduğu açıkça görülmektedir. Yaşanılan bu eksiklikler yüzünden Kosova'nın birçok bölgesinde

[393]Bilgehan A. Gökdağ, *Balkan Türklüğünün Dil ve Eğitim Sorunları,* Balkan Türkleri, Balkanlarda Türk Varlığı, Der, Erhan Türbedar, Ankara, 2003, s, 303.

Türkçe eğitimler verilmemektedir aileler çocuklarını daha iyi bir eğitim alabilmesi için Arnavutça dillinde eğitime göndermeye başlamıştır. Kosova Türk Öğretmenler Derneği'nin yaptığı bir araştırma sonucu Türkçe eğitimde temel eksiklerin olduğunu vurgulanmaktadır.

Başta Prizren olmak üzere Kosova'nın birçok şehrinde Türkçe eğitim veren öğretmenlerin üyesi olan bu dernek eksikleri bu şekilde sıralamaktadır[394].

1. Ders kitaplarının eksikliği,
2. Öğretim kadrosunun yetersizliği,
3. Kosova'da Türk toplumunun dağınık bir şekilde yaşamasının, Türkler için dezavantaj olduğu çünkü yeterince öğrenci sayısına ulaşamayan okullarda Türkçe eğitimi açılmaması,
4. İster merkezi ister yerel düzeylerde olsun eğitim ile ilgili alınan kararlar içerisinde Türklerin temsil gücünün zayıf olması,
5. Priştine Üniversitesi ve Prizren Üniversitelerinde Türk öğrenciler için çok az bölümlerin açılması
6. Kosova Türk eğitiminin kalitesini artıracak ve uzun vadede planlanan bir stratejinin olmaması gibi sorunların başta geldiğini savunmaktadırlar.

3.3.2. Sosyal ve Kültürel Alanda

Kosovalı Türkler sosyal ve kültürel alanda temsili hakkını Yugoslavya yönetimi döneminde 1951 yılında verilen kendi dillerinde eğitim görme ve kültürel alanlarda dernek açma izni ile kazanmıştır. Kosova'da Türklerin varlığını resmen tanıyan Yugoslavya yönetiminin izni ve desteğiyle, Prizren şehrinde Doğru Yol Türk Kültür Sanat Derneği, Priştine'de Yeni Hayat Kültür ve Güzel Sanatlar Derneği bu dernek günümüzde isim değişikliğine uğramış ve Gerçek Kültür ve Güzel Sanatlar Derneği olmuş, bu tarihten 1979 yılına kadar Türk dernekleri kurulmamış ardında da 1979 yılında, Mamuşa'da Aşık Ferki Derneği kurulmuştur. Aynı dönemde devletin finans desteği sağladığı haftalık Türkçe yayınlar yapan Tan gazetesi yayına başlamıştır.

---

[394]Raif Vırmiça, *Kosova Türk Eğitiminin 55. Yıldönümü, Kosova Türk Eğitim Kurultayı,* Kosova Türk Öğretmenler Derneği Kitap Yayınları, Prizren, 2007, s, 18–20.

Kosovalı Türkler, Kosova'nın hemen her yerinde, özelikle de Prizren ve Priştine'de yaşayanlar Osmanlı imparatorluğundan kalan eserleri kendi varlıklarını gibi koruyup kollamaktadır, bunun nedeni o eserlerin Türklerin varlık simgeleri olarak görülmesidir.

Kosovalı Türk toplumu kültürel kimliklerini kurdukları dernekler ile sürdürmeye ve Türk kültürü ile Türkçe dilini yaşatmaya çalışmaktadır. Kosova Türkleri Türk tarihini araştırmak için Sosyal Dernek ve Kuruluşlar kurmuş, bu derneklerin sayısı ise günümüzde 30'a yakındır. Kosovalı Türklerin temsil edildiği sosyal ve kültürel dernekler, Kosova'nın Prizren, Priştine, Mamuşa, Mitroviça, Gilan ve Vuçitırn şehirlerinde Türklerin kültürel birlikteliğini canlı tutmak ve korumak için günümüzde faaliyetlerine devam etmektedir[395].

Kosova Türklerinin sosyal ve kültürel alanda temsiliyeti denildiğinde en aktif olarak faaliyet gösteren derneklerin başında Doğru Yol Türk Kültür Sanat Derneği gelmektedir.

1951 Yılında kurulan bu dernek, genç nesillere folklor, enstrüman çalma gibi ücretsiz bir şekilde dersler vermektedir, bunun yanında da Kosova Türklerini Kosova dışında yapılan organizasyonlara katılıp başarılı bir şekilde temsil etmiştir. Kosova'da faaliyet gösteren derneklere bakıldığında genellikle uluslararası fonların desteği ile ayakta dururken, Türkleri temsil eden dernekler ise Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir. Priştine'de faaliyetlerine devam eden Gerçek Kültür ve Güzel Sanatlar Derneği ise tiyatro, spor ve edebiyat etkinlikleri ile Kosova Türklerini temsil etmektedir.

1951 Yılından sonra kurulmaya başlayan Kosova Türklerini temsil eden dernekler ilk zamanlarda ağırlıklı olarak müzik ve halk dansları ile faaliyetlerine başlamıştır. Daha sonralarda Kosova Türklerin temsilen kadın dernekleri, kültür, sanat, insan hakları, Türk öğretmenleri, Türk yazarları ve Türk gazeeteciler gibi değişik dernekler de Kosovalı Türk toplumunu temsil etmeye çalışmış ve başarılı da olmuştur. Günümüzde Prizren ve Priştine illerinde Türk dilinde tiyatro oyunları

[395]Gökdağ, *Kosova Türkleri,* Balkanlar El Kitabı, Çağdaş Balkanlar, a.g.e s, 112.

sahne almaya başlamış, Kosovalı Türkleri temsil eden tiyatro dernekleri ise Nafiz Curcialo Türk Tiyatrosu, Rumeli Tiyatrosu, Kabare tiyatrosudur.

Kosova'da Türkçenin korunması ve yaşatılması için çok büyük uğraşlar veren Türk Tiyatrosu kurucularından olan, Nafiz Curcialo günümüzde de Türk tiyatrosu için faaliyetlerde bulunmaktadır. Zor şartlar altında devam ettirilen bu tiyatroyu TİKA Başbakanlığı, köstüm dekor yönündeki ihtiyaçları doğrultusunda desteklemektedir[396]. Nafiz Curcialo Türk Tiyatrosu Kosova'da yapılan Tiyatro yarışmalarında birçok kez birincilik elde etmiş bir tiyatrodur.

2008 Yılında Kosovalı Türklerini sosyal ve kültürel alanlarda temsil edenler arasında bulunan Nafiz Curcialo, Rumeli Türk Tiyatro Sanatçılar Derneği'nin 15'nci yıl dönümü ve Nafiz Curcialo Türk Tiyatrosu'nun 30'uncu yıl dönümü kutlamaları için organizasyon düzenlenerek kutlandı.

Bu kutlamalar Kosova basınında geniş yer bulmuş, Kosova Türkleri'nin sosyal ve kültür alanlarında başarılı bir toplum olduğu vurgulanmıştır.

1951 yılından sonra sosyal ve kültürel alanda temsil edilmeye başlanan Kosovalı Türkler, o dönemden günümüze kadar çok meşakkatli yollardan geçmiştir. Yugoslavya yönetiminin başına Slobodan Miloşeviçin gelmesiyle birlikte, Kosovalı Türkler kültürel aktivitelerini yapmakta zorluk çekmeye başlamıştır, bu zorluklar salonların tahsis edilmesinden maddi desteklerin sağlanmamasına kadar olabilmektedir. Bazı sorunların çözümü kültürel derneklerin kendi aralarında yaptıkları yardımlaşmalar ile halledilmiş, gösterilerini provaların yapıldığı dernek binalarında yapılmaya başlanmıştır.

Savaştan sonra yeni bir dönemin başladığı Kosova'da, Kosovalı Türklerin sosyal ve kültürel alanlarda temsiliyeti beklenen baskıların aksine daha kolay bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Kosova Türk toplumunu temsil eden kuruluşlar dernekler Arnavutlardan karşı genelde saygı görmüş, gerçekleştirilen kültürel gösterilere katılım sağlamışlardır. Arnavut kültür ve sanat derneklerinin Türk kültür sanat derneklerinin Kosova'nın özel günlerinde ortaklaşa programlar

[396]*TİKA Faaliyet Raporu,* TİKA Yayınları, Ankara, 2005, s, 130.

düzenleyerek, sanatın her zaman olduğu gibi toplumların birleşip kaynaşmasında çok önemli bir yeri teşkil ettiğini kanıtlamaktadır.

3.3.3. Sivil Toplum Kuruluşlarında

Sivil toplum kuruluşlarına genel olarak bakıldığında, toplumda ekonomik, politik ve sivil örgütlenme olarak üç alanını teşkil etmektedir. Sivil toplum kuruluşları, toplumları etkileyebilen önemli kuruluşlardır. Sivil Toplum kuruluşlarında görev alanlar gönüllülük üzerine kurulmaktadır. Sivil toplum kuruluşları, ekonomik çıkar ya da siyasi iktidarı ele geçirme düşüncesiyle hareket etmeyen, gönüllülük esasıyla hareket eden, katı kuralları olmayan kuruluşlardır[397].

Sivil toplum kuruluşları, mevcut iktidarı ve onun dayanaklarını insani değerleri merkeze koyarak sorgulayan ve eleştiren, çok daha iyisini ortaya koymaya çalışan faaliyet alanıdır. Sivil toplum kuruluşları, dünya çapında ulusal, yerel ve uluslararası düzeylerde faaliyet göstermektedir.

Sivil toplum kuruluşlarının kurulma nedeni, 18. Yüzyılda İngiltere'de başlayan köleliklere karşı durmalarıyla başlamış, bu karşı duruş netice vermiş ve köleliğe karşı dünya sözleşmesinin imzalanma olayı gerçekleşmiştir. Bu gibi olayların karşısında her zaman duran sivil toplum kuruluşları, günümüze de hala ayrımcılığın durdurulması, şiddetlerin engellenmesi, bireylerin demokratik haklarını korumak gibi birçok alanda etkin bir şekilde yer almıştır.

Kosova'da Türk toplumunun sosyal hayatın gereği olarak yardımlaşmak, Türklerin haklarını korumak için bazı dernekler faaliyet göstermektedirler. Kosova topraklarından Osmanlı yönetiminin çekilmesiyle birlikte, Türklerin siyasal, sosyal ve kültürel anlamda örgütlenmesi, eğitim folklor gibi alanlarda kendilerini eğitici aktivitelerin yapılması 1951 yılına kadar neredeyse imkansızdı. 1951 yılında Kosovalı Türkler kimliklerini korumak dillerini yaşatmak için

---

[397] http://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/45092962/Makedonya_TURK_STKlar.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1495401130&Signature=bRqcMpTTt%2Fzogx1AGULD9tuiNZQ%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DMakedonya_Turk_Kimligi_Baglaminda_Makedo.pdf Necati Çayırlı, Makedonya Türk Kimliği Bağlamında Makedonya'daki Türk Sivil Toplum Kuruluşları, s, 3. 21.05.2017.

aralarında sivil toplum kuruluşları kurmaya başlamıştır. Kurulan bu sivil toplum kuruluşların tek amacı, Türk kültürünü, dilini yaşatmak ve yeni nesillere bunu aktarmaktı. Kosova'da ilk kurulan sivil toplum kuruluşu, doğru Yol Türk Sanat Derneği ve Rumeli Türkleri Birliği olmuş, sonradan ise ismi Rumeli Türkleri Derneği olmuştur[398].

Kosovalı Türkler kendilerine yapılan baskılara ve adaletsizliklere karşı durmak için en doğru yolun bir arada olup tek güç haline geldiklerinde, seslerinin daha gür çıkacağına ve asimilasyonlara karşı daha güçlü bir şekilde durabileceklerine inanıyordu.

Kosovalı Türkler sivil toplum kuruluşları ile yeni nesillerin daha bilinçli ve kendi dillerinin değerini bilmeleri yönünde çalışmalar yapmıştır.

Kosova Cumhuriyeti'nde günümüzde Kosovalı Türkleri temsil eden 30'a yakın sivil toplum kuruluşu bulunmakta, bu sivil toplum kuruluşları kültür, sanat, eğitim, ekonomi, spor, insani yardım gibi alanlarda aktif bir şekilde çalışmaktadır[399].

Kosova Türk toplumunun temsiliyetinde çok önemli bir yeri teşkil etmektedir. Kosova ve Türkiye arasında yapılan ortak projeler ve karşılıklı destekler Kosova Türkleri sivil toplumlarının gençler tarafından tercih edilmesine ve gönüllü bir şekilde yardımcı olmasına katkı sunmaktadır. Kosova'da kurulan birçok sivil kuruluş Türkiye Cumhuriyeti yardımı ve desteğiyle kurulmuş ve hayatta kalmaya devam etmiştir.

3.3.4. Siyaset Alanlarında Temsili ve Yaşadığı Zorluklar

Osmanlı yönetiminin Kosova topraklarından çekilmesiyle birlikte Kosovalı Türkler, birincil olarak hayatta kalmak için çabalamıştır. Yugoslavya krallığı döneminde Kosovalı Türkler hiçbir alanda temsil edilememiş buna izin verilmemiştir. Kosovalı Türkler hiçbir platformda kabul edilmemiş ve o dönemlerde asimilasyon politikalarına uğramaya başlamıştır.

---

[398]Suroy, *Kosova'da Türk Olmak,* a.g.e, s, 20.
[399]Suroy, *Kosova'da Türk Olmak,* a.g.e, s, 21.

Sırp ve Arnavutların aralarında sürekli kalan Kosovalı Türkler, Müslüman olmasından dolayı birçok kez Arnavutlara daha yakın bir toplum imajı yaratmıştır.

1951 Yılında Kosovalı Türklere temsiliyet hakkının tanınmasıyla Türkler ilk olarak eğitim alanında çalışmalar yapmaya başlamıştır. Daha sonraları sosyal ve kültürel alanlarda dernekler, sivil toplum kuruluşları Kosovalı Türkleri temsil etmek için çalışmalar yürütmüştür.

Bu çalışmaların amacı ise yeni nesillerin Kosova Türklerinin kültürünü, örf ve adetlerini doğru bir şekilde tanıması ve onu bilinçli olarak yaşatmasıdır. Kosovalı Türkler, Yugoslavya yönetimi döneminde siyasal hayatta temsil edilmeye anca Yugoslavya'nın son dönemlerine doğru başlamıştır.

Kosova Türkleri siyaset sahnesinde temsil edilmeye 1990 yılı itibariyle başlamıştır. Kosovalı Türklerin ilk siyasi partisi, Kosova Demokratik Birliğidir[400]

Kosova Demokratik Birliği kurulması Türk toplumu için çok önemli bir hareketti çünkü o dönemlerde Slobodan Miloşeviç önderliğinde Sırbistan Sosyalist Partisi, Arnavutlarda İbrahim Rugova önderliğinde, Kosova Demokratik Partisi kurulmuş ve Türkleri kendi saflarına çekmek için çalışmalar yürütmeye başlamıştır.

Demokratik Partisinin tüzüğü Makedonya Demokratik Partisinin tüzüğüne yakın hatta aynı tüzüğü Kosova'ya göre uyarlanmış bir şekilde tasarlanıp yayınlanmıştır. Kosova Demokratik Birliği 1990 yılında kurulurken merkezini Prizren olarak belirlemiş, bunun nedeni ise Kosova Türklerinin en yoğun olduğu yerleşim yeri olmasıdır. Aynı yıl birlik Mamuşa, Priştine, Dobruça ve Gilan 1991 yılında da Bilaç ve Vuçitırn illerinde şubeler açmıştır.

Kosova Demokratik Birliğinin kurulma amacı bir yandan Türk toplumunu temsil etmek diğer taraftan ise Kosovalı Türkler'in dağılmasını önlemekti çünkü o yıllarda Kosovalı Türkler ya Sırp partilerine ya da Arnavutlar'ın kurduğu partiye kaymaya başlamıştı.

---

[400]http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/460/5238.pdf Baskın Oran, *Balkan Türkleri Üzerine İncelemeler, Bulgaristan, Makedonya, Kosova,* s, 144. 22.05.2017.

Birliğin ilk kurulduğu zamanlarda maddi yetersizlik nedeniyle merkez Prizren'de terk edilmiş bir binanın bir odasında çalışmalarını sürdürmekteydi. Kosova Demokratik Birliği o dönemlerde maddi açıdan çok büyük sıkıntılar çekmeye başlamış ve herhangi bir faaliyet yapamamış olmasından kaynaklı Kosovalı Türk toplumunun şikayetlerine maruz kalmıştır.

Çok fazla faaliyet yapamayan Kosova Demokratik Partisini gören bazı Kosovalılar Türk Halk Partisini kurmuştur. Yeni kurulan bu parti Türklerin tarafsız olmaması gerektiğini ve Arnavutlarla beraber hareket etmesi gerektiğini savunmaya başlamıştır. Ancak bu yeni parti hiçbir zaman Kosovalı Türkleri temsil eden bir parti olmamış ve Kosovalı Türklerden destek görmemiştir[401].

Bunu gören parti kurucuları Kosova Demokratik Birliğini Sırp partileriyle beraber hareket ettiklerini iddia ederek birliğin saygınlığını zedelemeyi amaçlamıştır.

Kosova Demokratik Birliği ise tek amacının Türk dilli ve eğitimini korumak ve Türk toplumunun Sırp ve Arnavutlar arasında kalmamaları için kurulduklarını ve her zaman tarafsız olduklarını yinelemiştir.

Türk Demokratik Birliğinin kurulmasında katkısı olan dönemin öğretmen ve ileri gelen aydınları birliğin kurulma amaçlarını anlatırken şunları söylüyorlardı, o dönemde yaşayan Kosova Türk toplumunun oylarını bir arada tutmak ne Sırp ne Arnavut tarafına kaymaması için uğraşlar vermeye başladık. Birliğin önemli amaçlarından biri de Kosovalı Türklere karşı yapılan spekülasyonları engellemekti. Arnavutlar o dönemde Türkleri Sırplarla iş birliği yapmakla suçlamaya başlamış durumun öyle olmadığını kanıtlamak isteyen Kosova Türkleri de Arnavutlar'ın yanında yer almaya başlamıştır çünkü o dönemlerde Türkleri temsil eden bir siyasi oluşum yoktu.

Birliğin amacı aslında 1974 yılında kazandığı hakların korunması ve genişlemesini sağlamaktı. Birliğin hiçbir zaman Arnavutlara karşı çıkmadığını sadece Kosova'da Türk nüfusunun az olmasından Sırplara karşı kafa

[401] Kut, Balkanlarda Kimlik ve Egemenlik, a.g.e s, 85.

tutamayacaklarını belirtmişlerdir. Birliğin tek amacının diğer toplumların düşündükleri ya da dile getirdiği gibi Türkler Sırplarla iş birliği yapıyor ya da tam tersi Arnavutlarla iş birliği yapıyor denmemesi Türklerin safının beli olduğunu tek amaçlarının Türk toplumunun çıkarlarını korumak olduğunu vurgulamaktı.

Kosova Demokratik Birliğinin ilk baştaki amacı Kosova'da Türk dil ve eğitimini koruyarak Makedonya ve Yugoslavya'da bulunan Türk oluşumlarının tek çatı altında birleştirmek ve mücadelelere karşı daha güçlü bir şekilde durmaktır.

Kosova Türk Birliğinin çalışmaları, Türk toplumunun asimile edilmesine karşı güçlü bir duruş sergilemiştir. Birlik o dönemlerde siyasi olaylardan çok Türk toplumunun sorunları ile ilgilenmiş ve gidermeye yönelik çalışmalar yapmıştır. Bunlara örnek olarak Türkçe eğitim gören öğrencilere yönelik eksikliklerini tamamlama, lise eğitimini tamamlayan Kosovalı Türk öğrencilerin Üniversite eğitimlerini Türkiye Cumhuriyeti'nde burslu olarak okumasını sağlamak için uğraşlar vermiş bu konuda da başarılı olmuştur.

Kosova'dan Türkiye Cumhuriyeti' ne okumaya gidecek olan öğrencilerin seçimi Kosova Demokratik Birliği'ne bırakılmıştır[402].

Kosova'da Türk Demokratik Birliğinin kurulması hem Sırp hem de Arnavutların planlarını bozmuştur. Arnavutlar sürekli olarak Türkler'in, Arnavut siyasi partisine katılması için baskı yapmaya başlamıştır. Arnavut milliyetçileri, birliği boykot etmek için çabalarda bulunmuş, bu duruma karşılık olarak da Sırp yönetimi Türk Demokratik Birliğine karşı ılımlı bir politika izlemeye başlamıştır. Sırp yönetimi, Türkleri yanına çekmek için uyguladığı bu ılımlı politika karşısında bazı Türk liderler, buna karşı tepki göstermiş, gösterdiği tepkiler sonucunda Sırplar tarafından çeşitli baskılara, tehditlere maruz kalmış ve istifa ettirilmiştir.

1999 Yılında Türk Demokratik Birliğinin adı Kosova Demokratik Türk Partisi olarak değiştirilmiştir[403]. 17 Kasım 2001 yılında yapılan genel seçimlerde

[402]Kut, Balkanlarda Kimlik ve Egemenlik, a.g.e s, 85.

Kosova Demokratik Partisi toplam oyların %1'ini alarak 120 sandalyeli Kosova meclisinde 4 milletvekili ile temsil edilmeye başlamıştır. 23 Ekim 2004 genel seçimlerinde oy oranını %1,2'ye çıkarmış olmasına rağmen sadece 3 sandalye elde edebilmiştir. Kosova Meclisi nispi seçim sistemi ile dağıtılan 100 sandalyenin yanında azınlıkları temsil etmek üzere 20 sandalye bulunmaktadır. Bu 20 sandalyenin 10 tanesi Sırp, 4 tanesi Romlar, Aşkalilar ve Mısırlılar, 3 tanesi Boşnaklar, 2 tanesi Türkler, 1 tanesi de Goralılar için ayrılmıştır[404].

Bu sistemle birlikte Kosovalı Türkler 2001 de 6 ve 2004 yıllında 5 sandalye ile temsil edilmiştir. 2005 Yılı itibariyle Kosova Türklerinin yoğun olarak yaşadığı Mamuşa Belediyesi Türkler tarafından yönetilmeye başlanmıştır. 2007 Yılında yapılan seçimlerde de Kosova Türkleri Mecliste 3 sandalye ile temsil edilme hakkını kazanmıştır[405].

2010 yılında yapılan seçimlerde Kosova Demokratik Partisinden 3 Milletvekili Kosova meclisinde Kosova Türklerini temsil etmiştir. Kosova Türkleri 2011 yılı itibariyle Kosova Hükümetinde bir bakanlık ile de temsil edilmeye başlanmıştır. Kosova Demokratik Türk Partisi Genel Başkanı Mahir Yağcılar, Kamu Yönetimi Bakanlığına atanmıştır. Kosova Demokratik Türk Partisi kurulduğu günden itibaren Kosovalı Türkleri temsil etmiş günümüzde de Kosovalı Türklerin en çok destek verdiği parti konumundadır. 2014 Yılında yapılan seçimlerde Kosovalı Türkler mecliste sandalye sayısını 2 ye düşürmüş bunun nedeni ise Kosova'da kurulan yeni Türk partisidir, çünkü Kosovalı Türklerin sayısı az iken bir diğer partinin de kurulması oyların bölünmesine neden olmuştur.

Kosova Türklerini uzun yıllar boyunca temsil eden Kosova Demokratik Partisinden sonra 2013 yılında Kosova Türk Adalet Partisi kurulmuştur. Kosova Türk Adalet Partisi kurucuları eski Kosova Demokratik Partisi üyelerinden partinin işleyişine dair uzun süre muhalif olan isimler aralarında birleşerek kurmuştur. Kosova Demokratik Adalet Partisi kurulduğu günden itibaren Kosova

---

[403]https://stratejikistihbarat.files.wordpress.com/2015/08/kosova-trklerinin-dilsizliii-ve-hakszlklar.pdf Ergin Jable, *Kosova Türklerinin Dilsizliği ve Haksızlıkları,* s, 4.
[404]Sibel Akgün, *Kosova Türklerinin Kimlik Mücadelesi,* Karadeniz Araştırmalar, Sayı 34, 2012, s, 25.
[405]Akgün, *Kosova Türklerinin Kimlik Mücadelesi*, a.g.e, s, 26.

Demokratik Türk Partisini şiddetli bir şekilde eleştirmiş, karşı tarafın her zaman yanlış politikalar izlediğini savunmuştur. Yeni kurulan partinin merkezi Prizren'dir. Parti Başkanlığına, Mamuşa Belediye Başkanı Arif Bütüç oy birliğiyle seçilmiştir. Kosova Demokratik Adalet Partisi Kosovalı Türkleri temsil etme görevi üstlenmeye çok çalışsa da meclise milletvekili verememiştir.

2009 Yılında Kosovalı Türkleri temsil etme adına kurulan bir diğer parti de Kosova Türk Birliği adında kurulmuştur. Merkezi Mamuşa olan bu parti faaliyetlerini genellikle bu bölgeyle sınırlı tutmuş, Kosovalı Türkler'den çok fazla bir destek görememiştir. Katıldığı seçimlerde oy oranı olarak yarıştığı diğer Türk partilerine göre çok düşük oy oranı elde etmiştir.

3.4. KOSOVALI TÜRKLERİN KİMLİKLERİNİ KORUMAK İÇİN GÖÇE ZORLANMASI

Kosovalı Türkler, Osmanlı İmparatorluğunun Kosova topraklarından çekilmesiyle birlikte çeşitli zorluklara boğuşmaya başlamıştır. 1912 Yılından sonra bölgeden çekilmesi ve Kosova'yı Sırp-Hırvat Krallığına bırakmasından sonra bölgede yaşamaya başlayan Kosovalı Türkler, çeşitli dönemlerde baskılara maruz kalmıştır. Kosovalı Türkler bu dönemlerde hem Sırplardan hemde Arnavutlardan baskı görmüştür. Sırpların, Türklere baskı yapmasının en büyük nedeni, uzun yıllar boyunca Osmanlı yönetimi altında kalan Kosova'nın Sırplar için çok önemli olması ve Türklerin bu bölgede varlığı, Sırplara Osmanlı İmparatorluğunu hatırlatmasındandır. Bu nedenden Türklere karşı baskıları artırmıştır. Arnavutların baskı nedeni ise Kosova Türklerini Arnavut olarak asimile etmek istemesidir.

Baskıların artmasıyla birlikte Kosovalı Türkler, kitleler halinde Türkiye'ye göç etmeye başlamışlardır. Aynı dönemde Sırplar, Türklerin göçüne karşılık Arnavutları da Türk olarak kaydederek Kosova'da Müslümanlığı bitirmeye dair politikalar izlemeye çalışmıştır[406]. 1919 yılında yapılan toprak reformu ile Kosova Türkleri'nin ellerinden toprakları alınmaya başlanmış ve bu topraklara Sırp

[406]Bilgin Çelik, *Dağılan Yugoslavya Sonrası Kosova ve Makedonya Türkleri,* Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya, 2008, 65.

nüfusu yerleştirilmeye başlanmıştır. Bu durum karşısında yapacak çok şeyi kalmayan Kosova Türkleri, vatanlarını terk edip ana vatan Türkiye Cumhuriyeti' ne göç etmek zorunda kalmıştır.

Göç ettirilme politikasına ve baskılara rağmen bölgede yaşamaya devam eden Kosovalı Türkler için 1912–1951 yılları arası çok zor geçmiştir. Türkçe dillini sadece aileleri ile konuşabilen Türkler, devlet dairelerinde ve eğitimde başta olmak üzere Türkçenin tamamen yasaklanmasından sonra, Kosova Türkleri dillerini hiçbir yerde konuşamamıştır[407]. Bu durum, Kosova Türklerini, diğer toplumlar tarafından asimile edilmesine müsait bir ortam yaratsa da Kosovalı Türkler dillerini koruyup yaşamlarını devam ettirmiştir.

Yugoslavya Krallığı ve Türkiye Cumhuriyeti arasında 1953 yılına kadar iki kez isteğe bağlı göç anlaşmaları imzalanmıştır. Bu anlaşmaların birincisi 1938 yıllında ikincisi ise 1953 yılında imzalanmıştır. Kosovalı Türklerin en yoğun göç ettiği yıllar ise 1919 ve 1948 yılları arasındadır. Bu tarihlerde yapılan göçler Kosova'daki Türk nüfusunun neredeyse yarıya düşmesine neden olmuştur. Kosovalı Türklerin kimliklerini korumak için göç etmesi, Kosova'da sayıları zaten az olan Kosova Türkleri'nin daha da güçsüzleşmesine neden olmuştur[408]. 1938 Yıllında imzalanan göç antlaşmasıyla Kosova'dan Türkiye'ye göç edenlerin sayısı yaklaşık 40 bin kişiydi. Türkiye Cumhuriyeti göç eden ailelere karşı bir sorumluluk üstlenmezken buna karşın Yugoslavya yönetimi göç eden her aile için para yardımı yapacağını duyurmuştur.

1951 yılı itibari ile Yugoslavya meclisinde alınan kararla, Kosova Türkleri'ne bazı haklar tanımıştır. Kosova Türkleri'ne tanınan bu haklardan sonra Kosova'da Türk nüfusu artmaya başlamıştır bunun nedeni ise göç politikasından korunmak adına Türk olduğu halde kendini Sırp ya da Arnavut olarak kaydeden ailelerin tekrardan Türk kaydolmasına bağlıdır. Türk nüfusunun artmasındaki bir diğer faktör de Sırpların Arnavutları Türk olarak kaydetmeye başlaması olmuştur bunun nedeni ise Arnavutlar'ın Yugoslavya yönetimi ile ilişkilerinin bozulmaya başlamasıdır. Yugoslavya yönetimin Arnavutları Türk yazdırmasındaki sebep

[407]Akgün, *Kosova Türklerinin Kimlik Mücadelesi,* a.g.e, s, 30.
[408]Çelik, *Dağılan Yugoslavya Sonrası Kosova ve Makedonya Türkleri,* a.g.e, s, 68.

Türkiye Cumhuriyeti ile imzaladıkları isteğe bağlı göç anlaşmalarıydı. Sırpların uyguladığı bu politikanın yanı sıra birçok Arnavut ve Çingene ailelerde kendi istekleri ile Türk olarak kaydolup Türkiye'ye göç etmiştir.

1951 Yılında mecliste alınan karala Kosova Türkleri'ne bazı haklar tanınsa da bu hakların tam olarak kullanılması o dönemlerde çok kolay değildi. Kosovalı Türkler elde ettikleri hakları kullanmada sıkıntılar çekmeye başlamıştır bu sıkıntıların en önemlisi eğitim alanındaydı çünkü Türk öğretmenlerin sayısı neredeyse hiç yoktu. Tüm olumsuzluklar karşısında Kosovalı Türkler göç etmeye devam etmeye başlamıştır.

1953–1960 yılları arasında 150 bin kişiye yakın nüfus daha Türkiye Cumhuriyeti'ne göç etmiş, göç edenlerin arasında sadece Kosova Türkleri yoktu Arnavutlar da vardır[409].

1960 Yıllar göçlerin devam ettiği yıllar olup, o dönemler de Kosova Türkleri, Türkiye Cumhuriyeti'ne yaklaşık 30 bin kişilik bir göç gerçekleştirmiştir[410]. 1970 Yılından sonra Kosova Türkleri'nin göçleri azalmaya başlamış, ancak 1981 yılında yapılan sayımlarda Kosova Türk nüfusunun düşüşte olduğu ve ciddi bir şekilde azaldığı görülmektedir. Bu azalmanın nedenleri ise 1974 Yugoslav Anayasası ile Kosovalı Arnavutlar'ın avantajları olumlu yönde artarken Kosovalı Türklerin dezavantajları artmaya başlamıştır. Bu yıllarda başlayan etnik kimlik çatışmaları, Kosovalı Türkler ile Kosovalı Arnavutlar'ın aralarının açılmasına neden olmuştur.

Kosovalı Türkler tarih boyunca baskı görmeleri, asimilasyonlara ve göçe zorlanmalarının başlıca nedeni tüm toplumlar tarafından Osmanlı İmparatorluğunun devamı olarak görmesidir. İster Sırp ister Arnavut toplumları için Kosova çok önemli bir bölgeydi ve çok uzun yıllar boyunca Osmanlı tarafından yönetildiği için kendilerini kanıtlamak için sürekli Osmanlı yönetiminde olduğu gibi tüm ülkenin yönetimini ellinde tutmak istemişlerdir.

---

[409]Cevat Geray, *Türkiye'den ve Türkiye'ye Göçler ve Göçmenlerin İskanı 1923 – 1961,* Türk İktisadi Gelişmesi Araştırma Projesi, Siyasi Bilgiler Fakültesi Maliye Enstitüsü, Ankara, 1962, s, 11.
[410]Kemal Kirişçi, *Post Second World War Immigration From Balkan Countiesto Turkey, Nem Perspective on Turkey,* Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s, 179.

1990'lı Yıllarda milliyetçiliklerin artmaya başladığı yıllardır. Kosovalı Türkler yeniden göçe zorlanma tehlikesinin olmaması için hem Sırp yönetimi hem de Arnavut yönetimi ile aralarını iyi tutmaya çalışmıştır. Sırp yönetiminin düşmanca baskılarına maruz kalmaya başlayan başta Kosovalı Arnavutlar ve Kosovalı Türkler, her iki toplumunda Müslüman olması Sırpların baskı yaparken ayrım yapmamasına neden olmuştur. Baskılara karşı kimliğini değiştirmek istemeyen Kosovalı Türkler başta Türkiye Cumhuriyeti olmak üzere komşu ülkelere göç edilmeye mecbur bırakıldı.

1998 Yılında savaşın patlak vermesiyle Kosova halkı Sırp asker ve polis güçleri tarafından soykırıma uğramaya başlamıştır. 1999 Yılında savaşın giderek şiddetlenmesiyle birlikte Kosovalı Türkler Türkiye'ye mülteci olarak sığınmaya başlamıştır. Kosovalı Türkler savaş boyunca Türkiye'de turist olarak yaşamıştır Türkiye Cumhuriyeti o dönemde Kosovalı Türkler'den vize talep etmemiştir. Savaşın sonra ermesiyle birlikte Kosovalı Türkler kendi vatanlarına dönmeye başlamıştır. Savaş sırasında yaklaşık 20 bin ailenin Türkiye'de olduğu tahmin ediliyor, savaştan sonra ise giden herkesin dönmediği görülmekte çünkü savaşın başladığı zamanlarda bazı Türk aileler, Kosova'da bulunan tüm mal mülklerini satıp Türkiye'ye sığınmış dönmeleri için bir nedenlerinin olmadığını vurgulayarak Türkiye'de yaşamaya devam etmişlerdir[411].

Günümüzde Kosovalı Türkler, ekonomik sıkıntılarla boğuşurken iş imkanlarının kısıtlı olmasından dolayı Kosova topraklarından göç etmeye başlamıştır. Kosovalı Türk kimliğine mensup genç nüfus ya eğitim için geldiği Türkiye Cumhuriyet'inde yaşamaya ve çalışmaya devam ederken diğer bir seçenekte Avrupa ülkelerine gitme düşüncesinin giderek artmaya başlandığı görülmektedir. Kosovalı Türkler tarihin her döneminde çeşitli nedenlerden dolayı ya zorla göç edilmeye zorlanmış ya da gördükleri baskılardan bunalarak kendi istekleriyle veya ekonomik sıkıntılardan dolayı sürekli Kosova topraklarını terk etmek zorunda kalmıştır.

[411]Çelik, *Dağılan Yugoslavya Sonrası Kosova ve Makedonya Türkleri,* a.g.e, s, 70.

3.5. KOSOVA'DA TÜRK KİMLİĞİ'NİN DİĞER AZINLIK KİMLİKLERİYLE ARASINDAKİ UYUMUN POLİTİK AÇIDAN İNCELENMESİ

Çalışmamda bu konumun amacı, Kosova'da Türk kimliğine mensup nüfusun diğer azınlık toplumları arasındaki uyumun politik bir perspektiften analiz edilmesidir. Kosova, içinde çok farklı etnik kimliklerin bir arada yaşadığı bir bölge olup bu kimliklerin birbiriyle çatışma potansiyeli de çok yüksekti. Bu farklı kimlikleri taşıyan toplumları bir arada tutmak ancak güçlü bir otorite ile olabilmektedir bu otoritenin en başarılı sağlandığı dönem ise Osmanlı İmparatorluğu yönetiminin hüküm sürdüğü dönemdir. Bu otoriter güç sadece Kosova'da değil tüm Balkanlarda etkili olmuştur.

Osmanlı yönetiminin son bulmasıyla Kosova başta olmak üzere tüm Balkanlarda huzur ve hoşgörü bitmiş yerini huzursuzluk ve düşmanlıklar almıştır. Yugoslavya Yönetiminin başa gelmesiyle birlikte Kosova'da kimlikler arası çatışmalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Kosova Türkleri baskı görmeye başlamış bu baskılar sadece Türk kimliğini taşıdıkları için değil Müslüman oldukları içinde baskı ve şiddet görmeye başlamıştır. Yaşanan savaşlar, baskılar, şiddetler her geçen gün Kosova Türklerinin kimliklerine ve Kosova'nın dokusuna maddi ve manevi zaralar vermiştir.

Kosova, tarih boyunca farklı toplumlar tarafından ve değişik birçok etnik kimliklerin hüküm sürdüğü bir bölgedir. Kosova Türkler, bölgeye ev sahipliği yapan her etnik kimlikten etkilenmişse de kendi kültürünü korumuş bir toplumdur. Kosovalı Türkler, kimliklerini koruyabilmek için her zaman bir arada hareket etmeye gayret etmiş, karşıdan gelen her türlü baskılara topluca bir şekilde tepki vermiştir. Kosova Türkleri diğer etnik kimliklere göre Kosova'da hakları yenilmiş en muztarip toplumdur.

Kosova Türkleri, diğer etnik kimlikler arasında bölgedeki en uyumlu ve hoşgörüye sahip bir toplumdur. Kosova'da Türk kimliğini taşıyan küçük bir toplum, Osmanlı döneminden sonra da bölgede yaşamaya devam etmiştir. Yugoslavya'da etnik kimlikler aralarında çatışmaların ortaya çıkması sonucu

Kosova Türkler bölgede üstün güç olan başta Sırp olmak üzere Arnavutlar ile kimlik çatışmalarına girmiştir. Kosova Türkleri çatışmaların yaşandığı, etnik milliyetçilikten uzak durmuş, ayrılıkçı politikalara uymamıştır. Kosovalı Türkler her zaman her etnik kimliğe karşı mesafeli olmuştur.

Kosova'da bulunan Arnavut kimliği dışında diğer etnik kimlikler o dönemlerde Sırplara daha yakın bir politika izliyor, Sırpların yönetimi altında oldukları için de eğitimlerini Sırpça tamamlamış, Sırp ordusuna ve Sırp polis güçlerin'in bir birimlerinde yer almışlardır[412].

Kosova Türkleri ile Kosova'da yaşayan diğer azınlıklar başta Kosovalı Boşnaklar, Torbeşler, Goralılar, Çingeneler ve Aşkalilar ile aralarında tarih boyunca uyum içerisinde yaşamıştır. Bunun nedeni ise Yugoslavya yönetimi döneminde Sırp ve Arnavut etnik kimlikleri çatışırken diğer etnik kimliklerin hakları hiç konuşulmamış ve bu azınlıkların arasında en güçlü toplum Türk toplumu olmuştur. Bu durum diğer azınlık toplumlarının Türk kimliğine söz hakkı vermiş gibi bir durumu ortaya çıkarıyordu çünkü Kosovalı Türklere verilen herhangi bir hak olduğu taktirde diğer azınlıklara da verileceği düşünülmektedir.

Kosovalı Türkler, 1999 savaşından sonra haklarını korumaya ve genişletmeye çalışırken diğer azınlık statüsünde olan etnik kimler için sözcü konumunda bir imaj yaratmaktaydı. Politik alanlarda önemli girişimlerde bulunmaya başlayan Kosova Türkleri'nin en büyük destekçisi Türkiye Cumhuriyeti ve KFOR bünyesinde Kosova'da görev yapan Türk askerleriydi. Bunu gören diğer azınlıklar Kosova Türkleri ile aralarını iyi tutarak ellerinden gelen desteği de vermeye başlamıştır.

Başta Torbeş etnik kimliğine mensup siyasi liderler Kosovalı Türklerin meclisteki en yakın milletvekilleri durumundadır. Mecliste alınan kararlarda her zaman Türk parti temsilcilerinin desteklediği kararları desteklemişlerdir. Bu olayın bir politik olay olduğunu Kosovalı Türkler de bilmekte fakat azınlıkların bir arada olduklarında daha etkili olabileceği ve diğer azınlıklara nispeten Kosova

[412]İbrahim Çulha, *Kosova'da Türk Topluluğunun Tarihsel Gelişimi ve Sorunlar,* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, a.g.e s, 275.

Türklerinin arkasında da Ana vatan gördükleri büyük güce sahip olan Türkiye Cumhuriyeti vardı.

3.6. TÜRKİYE'NİN KOSOVA TÜRK TOPLUMU ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Kosovalı Türkler için Türkiye her zaman ana vatan olarak görülmüş, başta Kosova Türkleri'nin siyasette temsil gücü kazanması için verdiği destekler eğitim, ekonomi, sivil toplum kuruluşları ve derneklerin kurulması, ihtiyaçlarının karşılanması ve maddi yönden ayakta durması konusunda Türkiye'den çok büyük destekler görmüştür. Kosova Türkleri, Türkiye ile aralarındaki ilişkilerini önem ve özenle kuvvetli bağlar ile inşa eden bir toplumdur.

Kosova Türk toplumu arkasında hissettiği güçlü bir kale konumunda olan Türkiye, tarih boyunca Kosova Türkleri'nin zorda kaldığı zamanlarda kapılarını açmış her türlü eksiklerini gidermiş ev sahipliği yapmış bir ülkedir. Hatta Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında Kosova Türk toplumundan, Türkiye'ye göç eden insan sayısı yaklaşık 5 yüz bin kadardır[413].

Kosova Türk toplumu Türkiye ile çok yakından ilgilenmekte bölgede olan her başarı ile sevinmekte, yaşanan her olumsuzlukta da kendilerine yapılmış hissetmektedirler. Birçok alanda mücadele veren Kosova Türk toplumu Türkiye'den her zaman destek beklemektedir. Kosova'da azınlık statüsünde olan Türk toplumu, Yugoslavya içinde yaşamak için ve kimliklerini hayata tutmak için çok ağır bedeler ödemiş bir toplumdur çünkü Kosova'da Türk olmak o dönemlerde birçok zorluğa karşı mücadele etmeyi gerektiriyordu.

Türkiye'nin Kosova Türk toplumunun üzerindeki en önemli etkisi eğitim alanında olmuştur. Kosova'da o dönem genç nüfusun çok olması eğitim sorunlarının da meydana gelmesine neden olmaktaydı. O dönemlerde gerek Miloşeviç gerekse de Arnavutlar'ın baskılarına maruz kalan Türk toplumu, çok kısıtlı şartlar altında eğitimlerini sürdürüyordu.

---

[413] http://www.sbekongre.sakarya.edu.tr/kongre1/Bildiri/147-162.pdf Mehmet Tikici, Selma Karatepe, Orhan Erdem, *Balkanlarda Türk Kültürü, Osmanlı Sonrası Kosova'da Yaşayan Türklerin Kültürel Özellikleri ve Türkiye ile İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme. Günümüzde Kosova-Türkiye İlişkiler,* 1.Uluslararası Balkanlarda Tarih ve Kültür Kongresi, s, 156. 27.05.2017.

Türkiye Cumhuriyeti, Kosova'da Türkçe eğitimin yaşatılması için çok önemli desteklerde bulunmuştur bu destekler arasında ilkokul ve liselere kitap desteği yapmış, günümüzde de bu yardımlar devam etmektedir. Fakat gönderilen kitaplar müfredata uygun olmadığı için derslerde yardımcı kitap olarak kullanılmaktadır[414].

Kosova Türk toplumu, Türkiye'nin yapacağı maddi ve manevi yardımların devam ettiği sürece bölgede Türk kültürünü, dilini korumak ve yeni nesillere aktarmak için çabalayacaklarını her platformda dile getirmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti, Kosova'da yaşanan 1999 savaş sonrasında Türk toplumuna yönelik destekleyici politikalar izlemeye başlamıştır. Okulların onarımı, yeni okulların açılması, öğrencilere eğitim için gerekli tüm ihtiyaçlarının karşılanması sağlanmıştır. Türkçe radyo, televizyon, dergi, gazete ve Türkçe kitaplarının Kosova'da basılması için maddi yardımlarda bulunması yeni dernek binalarının hizmete açılması gibi yardımlarda bulunması Türk toplumuna çok büyük destek olmuştur.

Kosovalı Türkler yapılan bu yardımlardan sonra kendilerini unutulmuş, baskı gören azınlık bir toplum olma imajından kurtulmuştur. Olması gerektiği gibi, Kosova için önemli bir toplum olması ve Kosova'da yaşayan tüm farklı etnik kimlik sahiplerinin farkına varmasına bunun yanında da Türk toplumuna karşı daha saygılı olmasına önemli ölçüde katkı sağlamıştır. Bunun nedeni ise Osmanlı yönetimin son bulmasıyla bölgede Türk toplumu hakları yeniden temsiliyet hakkı verilmemiş bir toplum iken Türkiye Cumhuriyeti tarafından destek görmemiş olması diğer etnik kimliklerin Türklere baskı uygulamasında önemli rol oynamıştır. Zaten nüfus olarak az olan Kosovalı Türkler, arkalarında da Türkiye olmayınca iyice gücünü kaybetmiş bir şekilde yaşamlarına devam etmeye çalışmışlardır.

1999 Yılına kadar Kosovalı Türklere çok büyük destekte bulunmayan Türkiye, gelişmeleri uzaktan takip etmiştir.

---

[414]http://bilig.yesevi.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/9-published.pdf Nursel Elmas, *Kosovalı Türkler, Dilleri ve Kültürleri,* s, 146. 27.05.2017.

1999 yılından sonra ise NATO harekâtına aktif bir şekilde destek vererek, Kosova Türk toplumuna yapılacak olan desteklerin başlaması anlamını taşıyordu[415].

Dönemin Türk Dışişleri Bakanı İsmail Cem, 1999 savaşından sonra Kosova'ya bazı görüşmeler yapmak için geldiğinde Türkiye'nin Kosova'nın ekonomik ve siyasi yapılanmasında katkıda bulunmaktan memnuniyet duyacaklarını söylemesi, Kosovalı Türkler için tarihi bir önem taşımaktaydı. Yapılan bu ziyaret sırasında, yaşanan diyaloglar Türkiye Cumhuriyeti'nin Kosova'ya karşı, 1999 öncesine göre bakış açısının değiştiğini ve Kosovalı Türk toplumun her zaman yanında olacaklarını vurgulamış, bu ise Türk toplumunun yeniden güç toplamasına destek olmuştur.

Türkiye, bu dönemlerde Kosova Türk toplumuna destek olmaya devam ederken, Kosovalı Arnavutlara da yardım etmekteydi. Türkiye'den gelen yardımlardan, Arnavutların da yararlanması için Kosova Demokratik Türk Partisi bu konuda çok dikkat etmiştir, çünkü sadece Türk toplumuna yardımların verilmesi Kosovalı Türkler ile diğer etnik kimlik sahibi toplumlarla aralarının açılabileceği tehlikesi meydana gelebilmekteydi. Türkiye Cumhuriyeti Kosova'ya maddi ve manevi destekte bulunurken her zaman dile getirdiği önemli bir detay vardı bu ise Türkiye'den gelen desteklerin sadece Türklere değil, Kosovalı Müslümanlara yönelik olduğunu söylemesidir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin sadece Kosovalı Türklere yardım etmediğinin en önemli örneği ise 1992 yılında başlattığı büyük öğrenci projesine sadece Türk öğrencilerinin alınmaması her yıl Türklerin yanında Arnavut ve Boşnak kimliği taşıyan öğrencilerine da kontenjan ayırmasıdır. İzlenen bu politika, Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı ön yargı ile yaklaşan başta Arnavutların ve diğer Müslüman etnik kimliklerinin bu ön yargıyı yıkıp sempati ile yaklaşmasına yardımcı olmuştur.

---

[415]Didem Ekinci, *Turkey and Kosovo, A Chronicle of Post- Cold War Bilateral Reations,* Avrasya Dosyası, Balkanlar Özel, 2008, Cilt 14, sayı 1, s, 280-300.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Kosova Türk toplumuna yönelik yaptığı ekonomik destekler Türk toplumunun gelişmesi adına yapılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Kosovalı Türklerin gelişip dönüşmesi için Türkiye'den iş adamlarını Kosova'da yatırım yapmaları için bölgeye götürmesi, Kosova Türk toplumu için çok büyük bir destekti. Yine ekonomik alanda yaptığı çok önemli desteklerinden biri de enerji için gerekli araç gereçlerin teminini üstlenmiştir. Savaştan sonra birçok bölgede elektriklerin olmaması halkın sadece gündüzleri işlerini halletmesine neden olmaktadır. Başta köyler olmak üzere birçok bölgede enerji trafolarını yenilemiştir. Yapılan bu destek işsizlik ile boğuşan Kosovalı Türkler için umutlarının yediden doğmasına katkıda bulunmuştur. Yapılan desteklerin koordinesini sağlamak için görevlendirdiği kurumlardan biri Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA)'dır.

TİKA Türk Cumhuriyetler başta olmak üzere Türkiye'ye yakın ülkeler ve gelişme aşamasında olan ülkelerin kalkınmalarına yardımcı olmak, projeler ve programlar geliştirerek bu projeler için gerekli ekonomik desteği sağlamak, bölgeden gelecek eleman ya da öğrencilere yönelik eğitim ve staj yapmasına olanak sağlamak. Öğrencilere çeşitli burs programları açmak, Türk kurum ve kuruluşlarının bölgede koordinasyonlarını sağlamak gibi amaçları hedeflemektedir[416].

TİKA, Kosova Türk toplumunun gelişmesine yönelik birçok proje imza atmıştır[417]. Bu projelerden bazıları başta sağlık ve tarım sektörleri olmak üzere, tarihi mekanların restorasyonlarını yapmış özelikle de Osmanlı döneminden kalan eserleri camiler ve kaleleri restore ederek bu topraklarda uzun yıllar Osmanlı yönetiminin olduğunu yeni nesillere aktarılmasında hizmet etmektedir.

Kosova Türk toplumu için önem arz eden tarihi bağları yüksek olan yerlerin onarımını yapmıştır. Türk toplumunu temsil eden derneklere enstrüman yardımlarında bulunmuş, bazı liselere de bilgisayar laboratuvarları kurmuştur.

---

[416] *Anayurttan Atayurda Türk Dünyası,* Türk Dünyası'ndan Uluslararası Kurumlar arası Bir Köprü, TİKA Avrasya Dosyası Bülteni, TİKA Yayınları, Cilt 1, Sayı, 4, Ankara, 1993, s, 68-69.

[417] Gezim Krasniqi, The Forbidden Fruit, *İslam and Politics of Identity in Kosovo and Macedonia,* Southeastern Europeanand Black Sea Studies, s, 190 – 207.

Kosova'da Türklerin yönettiği tek belediye konumunda olan Mamuşa belediyesinin tüm ekipmanlarını temin etmiştir. TİKA yaptığı yardımlarla Kosova Türk toplumunun iyi haline katkıda bulunmaktadır. TİKA yaptığı yardımlarla herhangi bir siyasi ya da etnik ayrım yapmaması bölgede Türk toplumunun prestijini daha da artırmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Kosova Türk toplumuna yönelik desteklerinin sürmesi, bu desteklerde bulunurken de diğer Müslüman toplumlara da yardımcı olması, başta Kosovalı Arnavutlar olmak üzere diğer etnik kimliklerin de Türkiye'ye bakış açısını Yugoslavya dönemindeki gibi sadece sığınacak bir ülke değil her daim Kosovalı'ların yanında olan bir ülke konumuna getirmiştir.

Miloşeviç döneminde Türkiye'yi kirletme politikalarının izlenmesi, Türkiye'nin imajını Kosovalılar gözünde düşürmüştür. 1999 Savaşından sonra bu imajın aslında, Sırpların Türkiye'yi kötü göstermek için uyguladığı bir politika olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Bunun sadece bir uydurma olduğunun en önemli örneği ise Türkiye Cumhuriyeti Kosova'ya yaptığı tüm maddi ve manevi desteklerden karşılık beklemeden yapmasıdır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Kosova Türk toplumuna yaptığı desteklerde bir diğeri de sosyal ve kültürel alanlardadır. O dönemlerde Türkiye Cumhuriyeti'nden gelen yardımlar ile Türk geleneklerinin ve bilincinin yayılmasında önemli bir yeri teşkil eden Türk derneklerine kostüm ve enstrüman desteği sağlanması, o dönemlerde Türkçe yayın yapan tek gazete olan Yeni Dönem gazetesine kaynak sağlaması bölgede Türk kültürünün yaşaması için çok yardımcı olmuştur. Yukarda da vurguladığım gibi Türkiye'nin Kosova Türk toplumuna yönelik olumlu politikaları anca 1990'lı yıllarda başlamıştır.

1990 Yılından önce yaptığı destekler arasında en önemlisi Yugoslavya yönetimi altında yaşayan Kosovalı Türklerin Türkiye'ye göçlerini kabul etmesidir. Yugoslavya içinde yaşayan Kosovalı Türkler o dönemlerde destekçisi olmadığından yıllarca kültürel haklardan yoksun bir şekilde yaşamıştır.

1952 Yılında NATO paktına üye olan Türkiye, o dönemlerde milli politikalarını NATO kapsamında uygulamak zorunda kalmış bu durum neticesinde de Kosovalı Türklerle çok fazla iletişim kuramamıştır[418].

Türkiye Cumhuriyeti Kosova Türk toplumuna yönelik desteklerini 1999 yılından Kosova'nın bağımsızlığını ilan edene kadar ilişkilerini Üsküp Büyükelçiliğine bağlı, Priştine de bulunan Türk Eşgüdüm Başkanlığı yolluyla sürdürmüştür.

1997 Yılından sonra Kosovalı Arnavutlar ile Sırplar arasında şiddetlenen çatışmalar arasında kalan Kosovalı Türkler, o dönemlerde Türk kültürünü, örf ve adetlerini yaşatmak için kültü ve sanat yollarını kullanmaya çalışmıştır. Özellikle Kosova'nın Prizren şehrinde bulunan köklü Türk derneklerinde Kosovalı Türk toplumu bir çatı altında Türklüğü yaşatmaya çalışmıştır. Kosovalı Türkler kendilerini Osmanlı torunları olarak nitelendirip her bölgede yaşayan Türk ailesinin evinde Atatürk fotoğrafı ve Türk bayrakları vardır bu durumla da her yerde övünmektedirler.

1912 Yılından sonra Türkiye'ye göç edenlerin o dönemlerde arkalarında bıraktıkları akrabalarına yardımlarda bulunmaları Kosovalı Türkler için çok önemlidir.

Kosova'da yaşamaya devam eden Türk toplumu göç edenlerden gelen maddi yardımlarla kültürel alanda kendilerini geliştirmiştir. O dönemlerde yapılan yardımlar toplumların kendi arasında yaptığı yardımlaşmalar önemli ölçüde katkıda bulunmaktaydı, devletlerarasında herhangi bir yardımlaşma ya da destekleme politikasının olmadığından Türkiye'de yaşayan Kosovalı Türkler kendi soydaşlarına yardımlarda bulunmaya başlamış bu yardımlar da gizli bir şekilde yapılmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti ister devlet eliyle isterse de toplumlar arasında yaşanan yardımlaşma politikalarıyla, Kosovalı Türkler için her zaman hayatlarının merkezinde yer almıştır.

---

[418]Çulha, *Kosova'da Türk Topluluğunun Tarihsel Gelişimi ve Sorunlar,* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, a.g.e s, 72.

Günümüzde Kosova Türk toplumunun o bölgelerde kendi kültürlerini yaşatabilme şansının olması Türkiye'nin yardımlarıyla olabilmektedir.

1999 Savaşından sonra Kosova'da yönetimi UNMİK devralmış, orada yaşayan vatandaşlara da pasaport yerine kullanılabilen UNMİK belgeleri verilmeye başlanmış bu belgeler ise Bulgaristan devleti tarafından bir dönem tanınmamıştır. Bu süreç içerisinde Kosovalı Türkler, Türkiye ile irtibata geçmekte zorlanmış Türkiye'den Kosova Türk toplumuna halkın gönderdiği desteklerin sekteye uğraması söz konusu olmuştur. Anca 2004 yılında alınan bir kararla Bulgaristan devleti bu tutumundan vaz geçmesiyle Kosova Türk toplumu başta olmak üzere diğer Müslüman toplumların da Türkiye Cumhuriyeti ile irtibatta geçmesi sağlanmıştır.

1999 Savaşından sonra Kosovalı Türklerinin yoğun olarak yaşadığı bölge olan Prizren şehrinde konuşlanan Türk Taburu Görev Komutanlığı, Türk toplumunun birliğinin, can güvenliğini sağlamasının yanında birçok sosyal yardımlarda da bulunmasının yansıra, Türk toplumundan insanların taburda iş sahibi olmasına olanak sağlamaktadır. Türk askeri bölgede sadece Türk toplumu tarafından sevilmiyordu, diğer etnik kimliklere de yaptığı desteklerden dolayı tüm etnik toplumlar üzerinde olumlu etkiler yapmaktadır[419]. Türk askerinin Kosova'da gerçekleştirdiği faaliyetler Kosova'da yaşayan tüm toplumların takdirini kazanmıştır.

Türkiye Cumhuriyetin'in Kosova Türk toplumu için çok önemli olmasının nedeni Kosovalı Türkler için her alanda desteklerde bulunması ve bu destekleri de karşılıksız yapmasıdır. Kosovalı Türklerin Osmanlı yönetiminden sonra alıştığı bir durum vardı Türklere yardım etmek isteyen Sırplar her zaman bir karşılık beklemiş aynı durum Arnavutlar içinde geçerli olmuştur yaptığı ya da yardım etmek için teklifte bulunduğunda ya siyasi olarak destek istemiş ya da farklı bazı isteklerde bulunmuştur. Türkiye Cumhuriyeti ise bir rant ya da bir çıkar elde etmeden Kosova Türk toplumuna yardım etmiştir.

---

[419]http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu-2005.pdf *TİKA Faaliyet Raporu,* TİKA Yayınları, Ankara, 2005, s, 126. 28.05.2017.

Türkiye'nin Kosova Türk toplumuna yönelik destekleri, tıp alanında da çok önemli derecede destekte bulunmuştur. Savaştan sonra Kosova'ya gelen Türk doktorları etnik ayrım yapmadan yardıma muhtaç tüm insanlara yardımda bulunmuştur. Savaştan sona Kosova'da doktor sayısı çok az durumda olup Kosovalı Türlerinde arasında savaştan önce doktor sayısı çok fazla olmaması savaştan sonra bölgede çok acil bir şekilde doktorlara ihtiyaç duyulmasına sebep olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Kosova Sağlık Bakanlığı ile birçok projede beraber hareket ederek, Türkiye'nin Kosova'ya desteklerini artırmak için çalışmalar yürütülmüştür.

Bu projelerden bazıları ise Priştine şehrinde bulunan Kosova Merkezi Üniversite Kliniğine personel sayısının artırılması ve mevcut personellerin uzmanlık eğitimleri alması için her türlü desteğin sağlanmasını Türkiye Cumhuriyeti üstlenmiştir. Türkiye Sanayi ve İş adamları Derneği ile İstanbul'da düzenlenen Uluslararası Sağlık Mezunları Kurultaylarına Kosova'dan da doktorların katılımına desteklerde bulunması, Balkan Ülkelerinde düzenlenen anestezi günlerinde Kosovalı başta Türk toplumuna mensup doktorları olmak üzere farklı etnik kimliğe mensup doktorların eğitim masraflarını üstlenmiştir[420]. Türkiye'den çok sayıda tam teçhizatlı ambulansı Kosova Cumhuriyeti'ne hediye etmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Kosovalı Türkler olmak üzere tüm Kosovalılar için etkisi çok büyüktür. Türkiye, Kosova'da yaşayan Türkler için her alanda destek olmuş günümüzde de destek olmaya devam etmektedir. Kosovalı Türklerin kendilerini her zaman güvende hissetmesi başarılı bir şekilde gelişip kültürlerini koruması için karşılıksız yardımcı olmuştur. Günümüzde Türkiye Cumhuriyeti'nin Kosova için önemi eski dönemlerden çok daha büyüktür çünkü son 20 yıldır her zaman Kosova'nın arkasında durmuş uluslararası platformda Kosova'nın tanınması için önemli adımlar atmıştır.

[420]http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu-2005.pdf *TİKA Faaliyet Raporu,* TİKA Yayınları, Ankara, 2014, s 100. 28.05.2017.

3.7.GÜNÜMÜZDE KOSOVA CUMHURİYETİ'NDE TÜRK KİMLİĞİ

Kosova'da Türk kimliği tarihten günümüze kadar varlıklarını koruma ve yaşatma anlamında çok zor süreçlerden geçmiştir. Ancak Kosovalı Türkler, kimliklerini yaşatmak için sorunlara karşı kararlı bir tutum sergilemiş ve tüm sorunlara karşı göğüs germiştir.

17 Şubat 2008 yılında bağımsızlığını ilan eden Kosova, Kosovalı Türkler için yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur.

Kosova'da Türk kimliğine mensup toplum, 1912 'den sonra dönem, dönem bazı haklara sahip olsa da hiçbir zaman tam olarak istediklerini elde edememiştir.

1951 Yılında Kosovalı Türklerin hukuki kimliğinin resmi olarak tanınmasıyla birlikte Türkçe dil ve kültürün kamusal alanlarda kullanılmaya başlamıştır. Türkçe dilinde eğitim görme ve derneklerinin açılması izninin verilmesinden sonra 1974 Anayasası ile birlikte bu haklar genişletilmiştir. Devlet dairelerinde, basın yayın alanlarında resmi düzeylerde kabul edilmiştir. Türk kimliğine mensup insanların o dönemde kendilerini iyi hissettirse de bu haklarını kullanmakta bazı dönemlerde çok büyük sıkıntılar çekmiştir. 1989 Yıllında Kosova'nın özerkliğinin kaldırılmasıyla birlikte Kosovalı Türklerin hakları ve Türkçe dilinin kullanım alanı kısıtlanmıştır.

Kosova Türkler 1999 yılından itibaren Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan anayasada azınlık tanımına girmektedir. Hazırlanan bu anayasa ile seçim bölgelerinde sadece %6 barajın geçilmesi durumunda Türkçe dilinin Arnavutça ve Sırpça resmi dillerinin yanında resmi dil olarak kabul edilmesi maddesi bulunmaktadır[421]. Bu durum Kosova Türk toplumunun kimliklerini Kosova'nın her bölgesinde yaşatma imkânı vermiyordu çünkü barajın geçilmediği bölgelerde, Türk kimliği çok kolay bir şekilde asimile edilebiliyordu.

[421]Suroy Recepoğlu, *Kosova Türk Toplumunun ve Üyelerinin Hakları,* a.g.e s, 32-34.

Kabul edilen Kosova Cumhuriyeti ile Kosova Türk'leri 1974 yılında tanınan avantajlalı durumlarını kaybetmiştir. Günümüzde Türk kimliğine mensup nüfus yoğun olarak Kosova'nın Prizren, Priştine, Mamuşa, Gilan, Mitroviça, Vuçitırn şehirlerinde daha yoğun olarak yaşamakta, bunun yanında da İpek, Cakova ve Dobruçan şehirlerinde de Türk aileler yaşamaktadır.

2008 Yılında tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan eden Kosova Cumhuriyeti'nde 9 Nisan 2008 de mecliste kabul edilen ve 15 Haziran 2008 yılında yürürlüğe giren Kosova Anayasasına göre resmi diller Arnavutça, Sırpça ve İngilizce olarak belirlemiştir[422]. Kosovalı Türkleri'nin önünde duran sıkıntılarıdan biri olan %6'lık barajını geçememesi durumunda Türkçe resmi diller araasında kullanılamayacaktı. Türkçe resmi dili sadece Prizren ve Mamuşa'da kullanılmaktadır. Fakat 2008 yılında Prizren'de Türkçe resmi dil kabul edilse de Prizren Belediyesinde tabelalarda Türkçe yazmamamıştır. Bağımsızlığın ilk yıllarında Kosovalı Türkler bölgede Türkçe dilinin resmi dil olarak kabul edilen kanuna rağmen Prizren belediyesine bağlı kurumlarında belediye hizmetlerinde, polis merkezlerinde, sağlık merkezlerinde kendi anadili olan Türkçe'den yoksun bir şekilde yaşamışlardır.

Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı Kosova Misyonu 2010 raporunda Kosova'da azınlık olan Türk kimliğine mensup toplumun dil sorunlarını şu şekilde raporlamıştır: *Kosova'da Türk kimliğine mensup nüfus, yerel düzeyde, Kosovalı Sırp ve Arnavutlar dışında az bir toplum olup kendi dillerini bölgede açıkça ifade edememektedir birçoğu devlet kurumlarında Arnavutça konuşmak zorunda kalmaktadır. Belediye içinde olan toplantılar sırasında başta Türkçe dillinde olmak üzere Arnavutça dışında diğer dillerde yapılan çeviriler, resmi dillerde olması gereken evrakalar sadece Arnavutça kullanılmaktadır. Çeviri yapıldığında bile ya sağlıklı bir çeviri yapılamıyor ya da düşük kalitede çevriliyordu. Belediyelerde yaşanan bu sıkıntı en çok Sırpça dili ve Türkçe dili kullananlar arasında olmaktadır*[423].

---

[422] Suroy Recepoğlu, *Kosova Türk Toplumunun ve Üyelerinin Hakları,* a.g.e s, 36.
[423] http://www.osce.org/tr/kosovo/74636?download=true Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı Kosova Misyonu, *Topluluklar Haklarını Değerlendirme Raporu İkinci Baskı*, s 10. 28.05.2017.

Kosovalı Türkler, dillerinin kullanımı Türkçenin resmi dil olarak Anayasal düzeyde kabul edilmesinden sonra da sıkıntılar yaşamakta, geçmişte kazandıkları hakları kaybetmeye başlaması, Türk toplumu adına çok büyük sıkıntılara neden olmaktaydı.

Kosovalı Türkler için hem kazandıkları Anayasal hakları hem de yeni çıkarılacak kimliklerde Türkçe dilinin de kullanılması adına mücadelesi vermeye başlamıştır. Bu mücadeleleri veren isimlerden dönemin Kosova Cumhuriyeti IV. Dönem Meclis Başkan Yardımcısı ve Kosova Demokratik Türk Partisi Milletvekili Dr. Enis Kervan yaptığım röportajda, kendilerine Kosova Türk toplumu adına temsil hakkı siz değerli siyasetçilerimizdeydi. O dönem de ne gibi yollar izlendi ve sizce başarılı olunabildi mi, Dr. Kervan, o süreci şu şekilde anlatmaktadır:

"*Kosova bölgesinde yaşayan Türk toplumu bu günlere gelebilmek için çok acılar çekmiştir. Savaştan sonra bağımsızlık öncesi dönemde Kosova Geçici Özyönetim Kurumları bağımsızlığın zeminini hazırlayan çalışmalar yürütüyordu. O dönemde Transizyon yani geçiş grupları kuruldu, temsilciler kanunlarla teklifler hazırladılar dönemin başkanı olan İbrahim Rugova bu grupların başkanlığını yapmıştır. Ben ise çoğunluk olmayan topluluklar adına kamu hizmetleri geçiş grubunda yer alıyordum. O dönemde verdiği önerilerden bazıları ise şunlardır, yasalarda geçmesini gerekli gördüğüm kimlik kartlarında ve pasaportlarda Arnavutça ve Sırpça dillerinin yanında Türkçe yazı ibarelerinin de eklenmesidir. Bu öneriyi sunduğum tarih ise 2005 yılıydı. Diğer taraftan da Kosova Meclisi çalışmalarını sürdürüyor, hükümet o dönemde geçici öz yönetim kurumları olarak adlandırılıyor başlarında da UNMİK temsilcileri bulunmaktaydı. O süreçte yerel siyasetçilerin yetkileri çok kısıtlıydı. 2007 Yılında yapılan seçimlerde Kosova Demokratik Türk Partisinde milletvekili seçildim ve 17 Şubat 2008 yılında bağımsızlığın ilan edildiği gün, bağımsızlık deklarasyonunu imzalayan Türk toplumu adına temsilcisi olarak bende vardım. Bağımsızlık sonrasında özyönetim kurumları artık yerini, Bağımsız Kosova kurumlarına bırakmıştı. Ahtisari paketinden çıkan kanunlar o dönemde jet hızıyla Kosova meclisinde onaylanıyordu. Bu kanunların görüşüldüğü komisyonda Arnavut dışı*

Türkleri temsilen bir tek ben vardım. O görüşmelerde alınan kararlar arasında Türk toplumu ve Türk kimliği adına en önemlisi Arnavut milletvekilleri Arnavut toplumu adına resmi bayram günü belirlerken ben de Kosova Türk adına 23 Nisan gününü resmi bayram olarak önermiştim. O dönem verdiğim bu öneri birçok kişi tarafından başta kendi partimin temsilcileri o kadar çok zorlama böyle bir şeyin pek şansı yok dediler ama ben komisyonda bu önerimin geçmesi için çok çabaladım ve 23 Nisan Kosova Türkleri Milli Bayramı olarak yasaya geçti. Kosova Türk toplumu adına çok önemli bir gelişme olduğu çok açıktı çünkü Türk kimliğinin bu topraklarda yaşaması için yasalar nezdinde haklarımızın olması çok önemlidir. Ertesi gün bu yasayı kabul ettirdiğimi gören diğer azınlık toplulukları kendilerinin de milli bayramı olması gerektiği ve bunun içinde bana yazılı dilekçe verdiler bunu komisyonda görüştüm ve bu önerim de kabul edildi ve yasallaştı. Bunu anlatmamdaki neden ise Kosova Türkleri, hiçbir zaman sadece kendini düşünen bir toplum olmayışının bir örneği olmasının yanında bağımsızlık öncesinde bunlar mümkün değildi ama bağımsızlık sonrasında Kosova milletvekilleri ve kurumları kendi kararlarını alabilmekteydi. Bağımsızlık öncesinde başlattığımız mücadelelerin günümüzde işe yaradığını görmek bizi çok mutlu etmiştir. Artık kimlik kartlarında Türkçe kullanılmakta, Türkçe eğitim çokileri seviyeye gelmiştir ama tabi ki Kosova Türkleri için her şeyin bittiğini söyleyemeyiz daha çok işimiz var[424]"

Kosova Cumhuriyet'inde yeni nüfus cüzdanlarının çıkmaya başlamasıyla birlikte uzun yıllar mücadele eden Türk toplumu 2013 yılında bu mücadelelerin sonucunu kazanmış yeni kimlik kartlarında Türkçe dillide kullanılmaya başlanmıştır.

Kosovalı Türkler, 1999 yılından sonra kimlik kartları başta olmak üzere tüm resmi evraklarda Türkçe kullanılması için yıllarca başta Kosova Demokratik Partisi olmak üzere dernekler, sivil toplum kuruluşları ve toplumun dirayetli mücadeleleri ile kazanılmıştır. Kosova'da kimlik kartlarının Türkçe dillinde basılmasına başlandığı gün itibariyle çok büyük sayıda başvuruda bulunulmuştur.

[424] Kosova Cumhuriyeti Eski Meclis Başkan Yardımcısı ve Kosova Demokratik Türk Partisi Eski Milletvekili Dr. Enis Kervan ile bire bir yaptığım röportaj, Kayıtları durmaktadır.

Kosovalı Türkler yıllarca hasret kaldığı resmi evraklarda dillerin kullanılmasını bir bayram olarak kutladılar.

Kimlik kartlarında Türkçe basılmaya başlandığı gün açıklamalarda bulunan Kosova Demokratik Türk Partisi ve Kosova Cumhuriyeti Kamu Yönetimi Bakanı Mahir Yağcılar, Türkçe kimlik kartlarının verilmesi Kosova Türk toplumu için çok önemli bir gelişmedir. Bakan Yağcılar Kosovalı Türklere şu cümlelerle duygularını ifade etmiştir: "*Çok uzun yıllar bunun için hepimiz mücadele verdik ve bunu şimdi hepimiz kazandık bunu sizler Türk toplumunun sabırlı duruşu sayesinde kazandık"*. Bakan Yağcılar, bu başarının arkasında Kosova Cumhuriyeti Meclisinde bulunan Türk vekillerin çok büyük emeğinin olduğunun da altını çizmiştir[425].

Günümüzde Kosova'da resmi evrakların tamamında Türkçe yazılmaya başlanmış, ancak ehliyet sınavları ve buna benzer birçok sınav ya da mülakatlarda Türkçe dili kullanılmamaktadır. Özel şirketlerin yaptığı mülakatların birçoğu Arnavutça dillinde yapılmaktadır. Ancak iş başvurularında özelikle de Prizren ve Priştine bölgesinde yapılan iş alımlarında Türkçe bilme şart aransa da bu sadece formalitedir. Bu durum Mamuşa da ise farklıdır Türkçe dilinin önemi o bölgede ön plandadır. Günümüzde Türkçe dili daha yaygın bir şekilde kullanılmaktadır savaştan hemen önce olduğu gibi Kosova'nın köylerinde Türkçe konuşmak pek mümkün değildi ancak Türkiye'de yayımlanan dizilerin Kosova'da yayımlanmaya başlamasıyla ve Türk iş adamlarının yatırımlarının olması Türkçe diline karşı düşmanca tavırlar büyük ölçüde azalmıştır.

Kosova Cumhuriyeti'nde günümüzde Türkçe eğitim eski yıllara göre çok başarılı olmaktadır. Kosova'da Türkçe eğitim Osmanlı yönetimi döneminde başlasa da Osmanlıdan sonra çok uzun yıllar kesintiye uğramıştır. Ancak günümüzde çok başarılı bir şekilde devam etmektedir. Bunun başarıların başlıca nedeni ise Türkiye Cumhuriyeti Üniversitelerinden mezun olanların Kosova'ya dönüp ders vermeye başlamalarıdır. Ayrıca Türkiye'den gelen yardımlar ile sınıfların ihtiyaçları eksiksiz bir şekilde tamamlanmakta. Türkçe eğitim

[425]http://www.halkinhabercisi.com/kosovali-turkler-turkce-ibareli-kimlik-kartlarina-sahip-oldu 29.05.2017.

günümüzde anaokulundan başlayarak üniversite düzeyine kadar bulunmaktadır. Türkçe eğitimin eski dönemlere göre giderek büyümesindeki önemli faktörlerden biri de Türkiye'de bulunan okul ya da üniversiteler ile ortaklaşa projeler yapması ve karşılıklı davetler üzerine Kosova'dan öğrenciler Türkiye'ye kültür gezilerine katılmakta aynı şekilde Türkiye'den öğrenciler Kosova'ya gelmektedir. Yaşanan bu olumlu gelişmeler sonucu aileler çocuklarını Türkçe eğitime gönderme yüzdesi artmaya başlamıştır. Kosova Türk toplumunun Türk kimliğini yaşatabilmesi için en önemli faktörün Türkçe dilinde eğitimin olması gerektiğinin ciddi derecede farkında olduğundan eğitime her zaman çok önem vermiştir.

Kosova'da Türk kimliğinin yaşatılması çok önemlidir, çünkü eski dönemlerde Kosova Türk toplumu kimliklerini kaybetmemek için her türlü baskı ve zorluklara karşı gelmiş şiddet görmüş, dışlanmış ama hiçbir zaman pes etmemiştir. Günümüzde Türk toplumu o günler tekrardan yaşamamak için kendilerini eğitim başta olmak üzere ticaret alanlarında başta Türkiye Cumhuriyeti olmak üzere dünyanın farklı ülkeleri ile iş yapıp ülkelerine faydalı birer birey olmak için çalışmaktadırlar. Kosovalı Türkler kendilerine verilenle hiçbir zaman yetinmeyip kendilerini her alanda geliştirip Kosova için vazgeçilmez faydalı bir toplum olma gayesindedir.

SONUÇ

Bu çalışmanın amacı, Kosovalı Türkler'in kimliklerini yaşatmak için verdikleri mücadeleleri dönemlere ayırarak incelemektir. Kosova Türkleri, kimliklerinin Osmanlı İmparatorluğundan sonra asimile edildiğinin farkında olsa da o dönemin şartları içinde bir şey yapamamış ve ellerinden alınan haklara karşı mücadele verseler de karşılığını alamamıştır. Kosovalı Türklere, Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nden sonra bazı hakları verilmiş ve Kosova'da Türk kimliğinin varlığı tanınmaya başlamıştır.

Kosovalı Türkler bölgedeki varlıklarını tamamen kaybetmemek için o dönemlerde tarafsız bir şekilde hareket etmişlerdir. Osmanlının bölgeden çekilmesiyle birlikte, Türkler sürekli Arnavut ve Sırplar arasında çekişmelere maruz kalmıştır. Sırplar Kosova'yı kendilerine ait görürken, Arnavutlar da Kosova'yı tarih boyunca Arnavut toplumunun bir parçası olarak görmüş, İlliria kökenlerine atıf yapmışlardır.

Bu karşılıklı diyaloglar arasında Kosovalı Türklere çok söz hakkı verilmemiş, sadece seçim hakkı tanıma politikaları izlenmiştir. Sırp ya da Arnavut toplumları o dönemlerde Türklere ya Sırp ya da Arnavut kimliğine mensup olabileceklerini kendi kimliklerini bölgede kullanamayacaklarını vurgulamış ve Türkler her iki taraftan da baskı görmüştür.

Kosovalı Türkler, Osmanlıdan sonra bölgede kendilerini terk edilmiş bir toplum olarak görmeye başlamıştır. Bunun nedeni de kendilerine yapılan yasaklamalar, baskılar ve zulümlere karşı kendilerinin arkalarında duran olmayınca yönetime her gelen Türkleri kullanmaya çalışmış ve kimliklerini inkâr etmiştir.

Tito yönetimi döneminde başta eğitim hakkı kazanan Kosovalı Türkler, bu hakların kullanımında güçlükler çekmeye başlamıştır. Arnavut milliyetçileri Türkçe eğitimin olmasına karşı duruyordu çünkü bölgede Türk kimliğinin güçlenmesi eğitim yollu ile olduğunun farkındaydılar.

Osmanlıdan sonra yaklaşık 40 yıl boyunca Kosovalı Türkler bölgeyi ya kendi istekleri ile ya da zorla uygulanan göç politikaları ile göç etmek zorunda kalmıştır. Göç etmelerinin nedeni ise kimliklerinin bölgede kaybolabileceği korkusuydu yeni nesillere aktarılabilecek bir kimliği bırakamama korkusuydu. Kosovalı Türkler 1974 yılından sonra biraz olsun refah bir hayat sürmeye başlasa da o dönemlerde Arnavut milliyetçilerinin ayaklanmaya başladığı yıllardır. Türkler bu olaylar karşısında sesiz kalmak zorunda olduklarının farkında olsalar da mecburen bir taraf seçmeleri için zorlanmaya başlamışlardır. Sırp yönetimi Kosovalı Türklere iş imkanları sunuyor, mevkilerinde yükselmeler yapıyordu bunun nedeni ise Türklerin Sırp yönetimi ile beraber hareket etmesidir. Böyle bir talebi olmayan Kosovalı Türkler, Arnavutlar tarafından Sırplar'la iş birliği yaptıkları gerekçesiyle sert tutumlara karşı karşıya kalmasına neden olmuştur.

Tito, 1974 yılında Kosovalı Türkler için tarihi bir dönemin başlangıcıydı çünkü Türkçe dilinin resmi olduğu açıklanmıştı. 1974 yılından sonra her ne kadar dengeli bir politika izlese de Arnavut milliyetçileri bunu kabul etmiyor kendi devletlerini kurmak için protestolara başlamıştır. Bu protestolar Kosovalı Türkler için çok ta doğru bir şey değildi çünkü 1912 yılından sonra ilk defa bu kadar çok kimliklerini kullanabiliyorlardı. Hem eğitim kalitesi artmış durumdaydı hem de Türk Dernekleri faaliyetlerini sürdürme konusunda çok daha başarılıydı.

Ancak Tito'nun ölümünden sonra Kosovalı Türkler yeni bir döneme girmiştir. Miloşeviç yönetime geldiğinde Kosova'nın Sırplara ait olduğunu söylemesi ve faşist tutumlar ile Arnavutlar'ın iyice tepkilerine neden olmuştur. Bu olaylar karşısında Kosovalı Türklerin düşündüğü tek şey 1951 ve 1974 yıllarında kazandıkları hakların ellerinden alınmamasıdır. 1990 Yıllarından sonra başta Balkanların birçok bölgesinde kanlı savaşlar başlamıştır. Bu savaşların en acı olanı ise Bosna ve Kosova savaşlarıdır.

Kosovalı Türkler 1990'lı yıllarda korku dolu bir şekilde yaşamak zorunda kalmıştır. Bu korku can korkusundan çok kendi dillerinin, kimliklerinin ellerinden alınmasıdır. Uzun yıllar boyunca bölgede kimliklerini koruman için her türlü baskılara, işkencelere, zulümlere karşı durmuş bir toplum olan Kosovalı Türkler o yıllarda nasıl bir politika izlenmesi gerektiğinçok farkında değildi. Kosovalı

Türkler o yıllarda Türkiye Cumhuriyeti'nden gelen tavsiyelerle hareket etmenin en doğu olabileceğini düşünüyorlardı. Türkiye o dönemde Kosovalı Türklerin protestolara katılmaması gerektiği ve işlerine devam etmeleri gerektiğini söylemiş dönemin Kosovalı Türk temsilcileri bu bildiriyi radyolarda okumu bu bildiri ise Kosovalı Arnavutlar'ın çok büyük tepkisini çekmiştir.

1999 Savaşından sonra bölgede yönetimi ele alan UNMİK Kosovalı Türklerin çok büyük tepkilerine maruz kalmıştır. Bu tepkilerin nedeni ise 1951 ve 1974 yılarında Türklere tanınan hakların yok sayılması ve Kosovalı Türklerin hiçbir yerde konuşulmamasıdır. O dönemde savaştan yeni çıkmış olan Kosova Türklere yönelik yaklaşımı ne yumuşak nede serti çünkü Türkler çok fazla üstelemiyordu olanları tepkiler daha fazla toplum içinde oluyordu.

Kosovalı Türkler kimliklerini hak ettikleri gibi yaşamak için en büyük etkenin arkalarında Türkiye Cumhuriyeti gibi güçlü bir ülkenin var olmasını çok iyi biliyordu. Nitekim Türkiye Kosovalı Türklerin yardımına koşmuş ve her alanda çeşitli yardımlar yaparak bölgede yaşayan Kosovalı Türklere daha geniş bir alanda yaşama ve kendilerini temsil etme olanağı sağlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti yardım yaparken adaletli davranması ve sadece Kosovalı Türklere değil diğer Müslüman etnik kimlik sahibi toplumlara da yardım etmesi bölgede Türklerin saygınlığını daha da artırmıştır.

Bağımsızlıktan sonra Kosova Türkleri başta siyaset sahnesinde olmak üzere birçok alanda temsil hakkı kazanmıştır. Bu hakların tanınması Marti Ahtisari anayasası ile olabilmiştir. Kosovalı Türkler kimliklerini yaşatabilmek için çok uzun yıllar verdiği mücadelelerin, asimilasyonlara karşı dirençli duruşların ve baskılara göğüs gelmelerinin zaferini günümüzde meyvelerini toplamaktadır. Kosovalı Türkler günümüzde başta eğitim olmak üzere Kosova'nın birçok şehrinde dernek, sivil toplum kuruluşları ile temsil edilmektedir.

Kosovalı Türkler günümüzde her ne kadar tüm sorunların halledilmemişse de 1912 yılından sonra yaşadıklarını çok geride bırakmıştır. Kosova'da başta Prizren ve Mamuşa olmak üzere birçok şehrinde Türkçe dili kullanılmaktadır ve bu duruma kırsal kesimler tam olmasa da kimse karşı çıkmamaktadır.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR:

AKKAŞ İbrahim, Kimlik Üzerine Mülahazalar, Route Educational and Social Science Joumal Volume 2, 2015.

AKŞİN Sina, Melek Fırat, İki Savaş Arası Dönemlerde Balkanlar,1919-1939, OBİV Yayınları, İstanbul, 1993.

ANDERSON Benedict, Hayali Cemaatler, Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması, Çev, İskender Savaşır, 2, Baskı, Metis Yayınları, İstanbul, 1995.

ATMACA Tayfun, Krallıktan Cumhuriyet'e Tarihte İz Bırakan Dostluğun Mimarlığı Zogu ve Atatürk, Ankara, 2007.

AYDIN Suavi, Kimlik Sorunu Ulusallık ve Türk Kimliği, Öteki Yayınevi, İstanbul, 1998.

AYDIN Suavi, Emiroğlu Kudret, Antropoloji Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2003.

BABUNA Aydın, Albanian National Identity and Islam in the Post Communist Era, Perceptions, 2003.

BALİBAREtienne, İmmanuel Wallerstein, Irk, Ulus, Sınıf, Belirsiz *Kimlikler*, Çev: Nazlı Ökten, Metis Yayınları, İstanbul, 2013.

BARTLETT Charles N. O, TheTurkish Minority in the Socialist Autonomous Province of Kosovo, Co-existence, 1980.

BAUMANNGerd, *Çokkültürlülük* Bilmecesi, Ulusal, Etnik ve Dinsel Kimlikleri Yeniden Düşünmek, Çev, Işıl Demirkan, Dost Kitapevi, Ankara, 2006.

BAUMAN Zygmut, Sosyolojik Düşünmek, Çev: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2004.

BAYART Jean François, Kimlik Yanılması, Çev: Mehmet Moralı, Metis Yayıncılık, İstanbul,1999.

BENEDİCTAnderson, Hayali Cemaatler, Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması, Çev, İskender Savaşır, 2, Baskı, Metis Yayınları, İstanbul, 1995.

BERBEROĞLU Berch, Klasik ve Çağdaş Sosyal Teoriye Giriş, Çev. Can Cemgil, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009.

BİLGİN Nuri, Sosyal Bilimler Kavşağında Kimlik Sorunu, Ege Yayıncılık, İzmir, 1994.

BİLGİN Nuri, İnsan İlişkileri ve Kimlik, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1996.

BİLGİN Nuri, Kimlik İnşası, Aşina Kitaplar, Ankara, 2007.

BİLGİN Nuri, Evrenselcilik Farkçılık Geriliminde Kolektif Kimlik, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1995.

BİLGİN Nuri, Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik, Bağlam Yayınları, Ankara, 1997.

BİLGRAMİAkeel, Notes Towardthe Definition of İdentity, Daedalus, Volume 135, number 4, 2006.

BİNBAŞIOĞLU Cavit, Eğitim Düşüncesi Tarihi, Binbaşıoğlu Yayınevi, Ankara, 1982.

BORA Tanıl, Milliyetçiliğin Provokasyonu, Yugoslavya, Birikim Yayınları, İstanbul, 1999.

BOSTANCI Naci M. Cumhuriyetimiz, Vadi Yayınları, Ankara, 2002.

BOZBORA Nuray, Arnavut Milliyetçiliğinin Doğuşu, Gelişimi ve Günümüze Etkileri, Avrasya Dosyası, ASAM Yayınları, Ankara, 2008.

BOZTEMUR Recep, Tarihsel Açıdan Millet ve Milliyetçilik, Ulus Devletin Kapitalist Üretim Tarzıyla Birlikte Gelişimi, Doğu Batı, Doğu Batı Yayınları, sayı, 38, İstanbul, 2006.

BRİDGE Eric, Civil Affairs in Kosovo, CSIS, International Security Program.

BUDAK Selçuk, Psikoloji Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2000.

BURGER Jerry M. Kişilik, (çev: İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu) Kaktüs Yayınları, İstanbul, 2006.

BÜŞRA Ersanlı Behar, İktidar ve Tarih, Türkiye'de Resmi Tarih Tezinin Oluşumu (1929-1937), Afa Yayınları, İstanbul 1992.

BYRON Reginald, İdenty, Encyclopedia of SocialandCulturalAntropology, London,1996.

CASTELLS Manuel, Enformasyon Çağı, Ekonomi, Toplum ve Kültür, İstanbul Bilgi Yayınları, İstanbul, 2008, İkinci Cilt.

COŞKUN Birgül Demirtaş, Arnavut Dış Politikası ve Balkanlarda Arnavut Sorunu, Derleyen, Ömer.E. Lütem, Birgül Demirtaş Coşkun, Balkan Diplomasisi, Ankara, 2001.

ÇELİK Bilgin, Dağılan Yugoslavya Sonrası Kosova ve Makedonya Türkleri, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya, 2008.

ÇONOĞLU Salim, Türkmenistan'da Milli Kimlik Sorunu, Küreselleşen Dünya ve Türk Kimliği, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2004.

D'ASPREMONT Jean, Regulation Statehood, The Kosovo Status Settlement, Leiden Journal of International Law, 2007.

DEMİR Ömer, Mustafa Acar, Sosyal Bilimler Sözlüğü, Vadi Yayınları, İstanbul, 2002.

EKİNCİ Didem, TurkeyandKosovo, A Chronicle of Post- Cold War Bilateral Reations, Avrasya Dosyası, Balkanlar Özel, 2008, Cilt 14, sayı 1.

EMİROĞLU Hüseyin, Soğuk Savaş Sonrası Kosova Sorunu, Orient Yayınları, Ankara, 2006.

ERGUN Doğan, Kimlikler Kıskacında Ulusal Kişilik, İmge Kitabevi, Ankara, 2000.

ERKALMustafa E. Etnik Tuzak, 5. Baskı, Der Yayınevi, İstanbul, 1998.

ERKAL Mustafa E. Merkez Binanın Penceresinden, Derin Yayınları, İstanbul, 2003.

FEARON JamesD. What is Identity, As We Now Usethe Word, Stanford University, Department of Political Science, Stanford, CA, 1999.

FRANK Arthur W, İdenty, The Encyclopedic Dictionary Of Sociology, 1991.

FREUD Sigmund, Psikanalize Yeni Giriş Dersleri, Çev. Selçuk Budak, Öteki Yayınları, Ankara, 1994.

GASHİ İbrahim, A Po Krijohet Identiteti Kosovar, Identiteti Evropian I Kosoves, Simpozium Nderkombetar, Priştine, 2007.

GEİSEN Thomas, Kimlik ve Tanınma Söylemi, Ayrımcılık Söyleminde Yeni Terminolojiler, Çev, Deniz Kanıt, Felsefelogos, 2006.

GELLNER Ernest, Uluslar ve Ulusçuluk, Çev, Büşra ErsanlıBehar, Günay Göksu Özdoğan, İnsan Yayınları, İstanbul, 1992.

GELLNER Ernest, NationalismusUnd Moderne, aus dem Englischenvon Meino Büning, RotbuchVerlag, Berlin, 1991.

GÖKDAĞ Bilgehan, Kosovalı Türkler, Balkanlar El Kitabı, Çağdaş Balkanlar, 2003.

GÖKDAĞ Bilgehan A., Balkan Türklüğünün Dil ve Eğitim Sorunları, Balkan Türkleri, Balkanlarda Türk Varlığı, Der, Erhan Türbedar, Ankara, 2003.

GÖKDAĞ Bilgehan Atsız, Makedonya Türklüğünün Ayrılmaz Parçası Torbeşler.

GUİBERNAU Montserrat, Milliyetçilikler 20. Yüzyılda Ulusal Devlet ve Milliyetçilikler, Çev: Neşe Nur Domaniç, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1998.

GÜNDOĞAN Ali Osman, Devlet ve Milliyetçilik, Doğu Batı, sayı, 21, 2002.

GÜRKAN İlhan, Jeopolitik ve Stratejik Yönleriyle Balkanlar ve Türkiye, Orta Doğu ve Balkan İncelemeleri, İstanbul Vakfı Yayınları, 1997.

HALL Stuart, Eski ve Yeni Kimlikler, Eski ve Yeni Etkinlikler, Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi, der: Anthony D. King, Çev: Gülcan Seçkin, Ümit H. Yolsal, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998.

HATİPOĞLU M. Murat, Yunanistan'da Etnik Gruplar ve Azınlıklar, SAEMK, Ankara, 1999.

HEIDEGGER Martin, Özdeşlik ve Ayrım, Çev: Necati Açа, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1997.

HOBSBAWN E. J., 1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik, Çev, Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1992.

HOBSBAWMEric, Gelenekleri İcat Etmek, Geleneğin İcadı, Derleyen EricHobsbawm ve Terence Ranger, Çev, Mehmet Murat Şahin, Agorakitaplığı, İstanbul, 2006.

HUGH Watson, Seton, Milliyetçilik ve çok Milletli İmparatorluklar, Çev: Y. Tekin Kural, Türk Tarih Kurumu, Cilt, XXVIII, Ankara, 1964.

HYSENİ İskender, Kosovo In The International Court Of Justice, Priştina, 2010.

İNALCIK Halil, Balkanlar, Türkler ve Balkanlar, Eren Yayıncılık ve Kitapçılık, İstanbul, 1993.

İNALCIK Halil, Bal-Tam, Türklük Bilgisi, Türkler ve Balkanlar, Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi, Prizren, 2005.

JANStets, E. Burke, J. Peter, Identity Theory and Social Identity Theory, Social Psychology Quarterly, volume 63, number 3, 2000.

JOHNSTONE Diana, Ahmakların Seferi Yugoslavya, Nato ve Batının Aldatmacaları, çev, Emre Ergüven, Ergin Bulut, Bağlam Yayıncılık, baskı,1, Ankara, 2004.

KALAYCIOĞLU Ersin, Çağdaş Siyaset Bilim, Beta Yayınları, İstanbul, 1984.

KARATAY Osman, Bir Siyasi Coğrafyanın Süreklilik Öyküsü, Balkan Türkleri, Ankara, 2002.

KARATAY Osman, Kosova Kanlı Ova, İz Yayıncılık, İstanbul, 1998.

KARPAT Kemal H. Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji, baskı, 2, Timyaş Yayınları, İstanbul, 2009.

KAYAN Ramazan, Vahyin Gölgesinde Kimlik İnşası, Çıra Yayınları, İstanbul, 2007.

KFOR Handbook, Kosovo International Security Force, A Field Ready Reference Publication, 1999.

KİRİŞÇİ Kemal, Post Second World WarImmigration From Balkan Countiesto Turkey, Nem Perspective on Turkey, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

KOSTARYANO Riva, Kimlik Pazarlığı, Fransa ve Almanya'da Devlet ve Göçmen İlişkileri, Çev: Ali Berktay, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, 1 Baskı.

KRASNİQİ Gezim, The Forbidden Fruit, İslam and Politics of Identity in Kosovo and Macedonia, Southeastern Europeanand Black Sea Studies.

KURUBAŞ Erol, Etnik Sorunlar, Ulus Devlet ve Etnik Gruplar Arasındaki Varoluşsal İlişki, Doğu Batı, 2008, sayı, 44.

KUT Şule, Kosova Milliyetçiliğin Kördüğümü, 1998.

Kut, Balkanlarda Kimlik ve Egemenlik, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005.

KÜÇÜKALPDerda, Siyaset Felsefesi, Say Yayınları, İstanbul, 2011.

LACLAU Ernesto, Evrensellik, Kimlik ve Özgürleşme, Birikim Yayınevi, İstanbul, 2000.

LARRAİAN Jorge, İdeoloji ve Kültürel Kimlik, Çev: Neşe Nur Domaniç, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995.

MALCOM Noel, Kosova Balkanları Anlamak İçin, Sabah Kitapçılık, 1998.

MALCOLM Nolit, Kosova, A Shot History, New York Üniversity Press, New York, 1998.

MARSHAL Gordon, Sosyoloji Sözlüğü, Çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2003.

ORAKHELASHVİLİ Alexander, Statehood Recognation and the Unidet Nations System, A Unilatera l Decleration of İndependence in Kosovo, Netherlands, 2008.

ORTAKOVSKİ Vladimir, Miniorities in the Balkans, Skopje, 1998.

Özkırımlı Umut, Milliyetçilik Kuramları, Eleştirel Bir Bakış, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1999.

ÖZLER Hayretin, Siyaset Psikolojisi, Ekin Yayınevi, 2014, Bursa.

ÖZŞAFAK Zeki, Türkiye'nin Balkanlara Yönelik Politikasına İlişkin Esaslar, Hak Yayınları, İstanbul, 2001.

POULTONHugh, Balkanlar, Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler, Çev, Yavuz Alagon, İstanbul Sarmal Yayınevi, 1993.

RECEPOĞLUSuroy Altay, Kosova Türk Toplumunun ve Üyelerinin Hakları Prizren Özel Yayın, 2005.

ROBİNS Kevin, David Morley, Kimlik Mekanları, Çev: Emrehan Zeybekoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011, 2. Baskı.

SARIBAY Ali Yaşar, Kişilik ve Demokrasi, Siyaset, Demokrasi ve Kimlik, Asa Kitapevi, İstanbul, 1998.

SCRUTON Roger, A Dictionary of Political Thought, Macimillan Perss, London, 1996.

SENAmartya, Kimlik ve Şiddet, Kader Yanılması, Çev: Ahmet Kardam, Optimist Yayınları, İstanbul, 2006.

SİPAHİOĞLU Bahtiyar, Tarihi ve Siyasi Yönüyle Kosova, Balkan Aydınları ve Yazarları Yayınları, Prizren, 2009.

SMİTH Anthony D., Milli Kimlik, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.

SRDIÇ Milutin, Pravna Enciklopedija, Beograd, Savremena Administracija, 1979.

STEVANOVİÇ Vidosav, Halkın Tiranı Miloşeviç, Çev: Hasan Yüksel, Kapı Yayıncılık, İstanbul, 2005.

SÜKAN Özer, 21 inci Yüzyıl Başlarında Balkanlar ve Türkiye, Harp Akademiler Basımevi, İstanbul, 2001.

TAYLOR Charles, Tanıma Politikası, Çev: Yurdanur Salman, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005, 2 Baskı.

TILIÇ Lütfü Doğan, Milliyetçiliğin Pençesindeki Kartal Kosova, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1999.

TILLY Charles, Avrupa'da Devrimler, 1492 – 1992, Çev, Özden Arıkan, Afa Yayıncılık, İstanbul, 2005.

TİMUR Taner, Osmanlı Kimliği, Baskı, 4, İmge Kitabevi, Ankara, 2000.

TİNDEMANS Leo, Barışa Çağrı Uluslararası Komisyonun Balkanlar Hakkındaki Raporu, Sabah Kitapçılık, baskı, 1, İstanbul, 1998.

TOK Nazif, Kültür, Kimlik ve Siyaset, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003.

TÜRBEDAR Erhan, Balkan Türkleri, Balkan Araştırmaları Dizisi, Asam Yayınevi, Ankara, 2003.

TÜRBEDAR Erhan, Kosova Sorunu, Der, Osman Karatay, Bilgehan A. Gökdağ, Balkanlar El Kitabı, cilt, 2, Ankara, 2007.

TÜRKBAĞ Ahmet Ulvi, Doğu Batı, Kimlik, Hukuk ve Adalet Sorunu, Doğu Batı Dergileri, Ankara, 2003, sayı, 23.

TÜRKOĞLU Emir, Kosova Arnavutlarının Milliyetçiliği, Der, Ömer. E. Lütem, Birgül Demirtaş Coşkun, Balkan Diplomasisi, Ankara, 2001.

UZGEL İlhan, Yugoslavya Federasyonundan Sırbistan'a, der, Osman Karatay, Bilgehan

Ülger Kaya İrfan, Yugoslavya Neden Parçalandı, Seçkin Yayınları, Baskı, 1, Ankara.

Ünal Hasan, Balkanlarda Arnavut Meselesi ve Türkiye, Avrasya Dosyası, Cilt, 4, 1998.

Üstel Füsun, Makbul Vatandaş'ın Peşinde, baskı, 4 İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

Vırmiça Raif, Kosova Türk Eğitiminin 55. Yıldönümü, Kosova Türk Eğitim Kurultayı, Kosova Türk Öğretmenler Derneği Kitap Yayınları, Prizren, 2007.

Yıldız Süleyman, Kimlik ve Ulusal Kimlik Kavramlarının Toplumsal Niteliği, Milli Folklor, 2007, sayı 74.

Yıldız Aytaç, Oryantalizm Tartışma Metinleri, Sürekli Çoğalan Oryantalizmler, Eski Yugoslavya Örneği, Doğu Batı, 2007.

Yılmaz Murat, Bağımsızlık Yolunda Kosova, İlke Yayıncılık, İstanbul, 2005.

Yücel Harika, Psikanalitik Bir Perspektifin Milliyetçiliği Anlamaya Yönelik İmkanları, Eleştirel Psikoloji Bülteni, 2009, sayı 2.

Weller Mark, Rambouillet Conference on Kosovo, International Affairs, Vol, 75, No, 2, 1999.

MAKALELER:

AKGÜN Sibel, Kosova Türklerinin Kimlik Mücadelesi, Karadeniz Araştırmalar, Sayı 34, 2012.

AKINCI Abdulvahap, Milli Kimlik İnşa Stratejileri (Türkiye Örneği 1839 – 1946), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2011, Yayımlanmış, Doktora Tezi.

AKŞİN Sina, Melek Fırat, İki Savaş Arası Dönemlerde Balkanlar,1919-1939, OBİV Yayınları, İstanbul, 1993.

ALTUNOĞLU Mustafa, Kimlik'in Modern İnşası, Kimlik Politikaları ve Türkiye'de Kimlik Tartışmaları, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009, Yayımlanmış Doktora Tezi.

AŞKIN Mehmet, Kimlik ve Giydirilmiş Kimlikler.

ATAK Hasan, Kimlik Gelişimi ve Kimlik Biçimlenmesi: Kurumsal bir Değerlendirme, Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar 2001.

AYDOS Serpil, Türkiye'nin Tanıtım Filmlerinde Ulusal Kimlik Anlatısı, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009, Yayımlanmış Doktora Tezi.

AYHAN Halis, Arnavut ve Sırp Savları Bağlamında Kosova Sahipliği Sorunu, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı, 23, 2010.

Bağımsız Türk Araştırmacılar Grubu, Kosova Türklerinin Türk Dilinin Resmiyetine Bağlı Toplumsal Sorunlar, Etnik Azınlıklar Daha Başarılı Bir Entegrasyon İçin Engel Okumalar.

Kosovo Foundation For Open Society, İnstitute For Development Research, 2010.

BAŞ Numan, Kosova Sorunun Ortaya Çıkması ve Balkanlar Üzerine Etkileri, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2009, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi.

BAYRİ Hakan, Türkiye'de Kimlik Siyaseti Sorunu ve Ulusal Kimlik, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmış, Doktora Tezi, Erzurum, 2008.

BERATLI Nazım, Bilim mi- Sanat mı- Propaganda mı, Tarih Nedir, Kıbrıs Yazıları, sayı, 3, 2006.

BEYAZTAŞ Karabacak Zeynep, Aynılık Farklılık Üzerine Görsel Çözümler, Gazi Üniversitesi, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi.

BOSTANCI Naci, Etnisite, Modernizm ve Milliyetçilik.

BOZKURT Giray Saynur, Tito Sonrası Dönemde Eski Yugoslavya Bölgesindeki Türkler ve Müslümanlar, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 2010.

ÇAĞLAR Nedret, Postmodern Anlayışta Siyaset ve Kimlik, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Isparta, 2008, cilt, 3, sayı 3.

ÇULHA İbrahim, Kosova'da Türk Topluluğunun Tarihsel Gelişimi ve Sorunlar, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2008, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi.

DEMİRCAN Adnan, Tarih Üzerine Bazı Düşünceler, Milel ve Nihal, cilt, 4, sayı, 3, İstanbul, 2007.

DOĞAN Kasım, Cumhuriyet Dönemi Kimlik İnşası, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmış, Doktora Tezi, Sakarya 2008.

EKŞİ Zeynep, Etnik Kimlik İnşası ve Dönüşümü, Sancaktepe'de Yapılan Niteliksel Bir Araştırma, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2012, Yayımlanmış, Yüksek Lisans Tezi.

ERKONUK Cemal, Tarihi Gelişim Sürecinde Avrupa Birliği Kosova İlişkileri ve Nihai Statüsü, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2010, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi.

GERAY Cevat, Türkiye'den ve Türkiye'ye Göçler ve Göçmenlerin İskanı 1923 – 1961, Türk İktisadi Gelişmesi Araştırma Projesi, Siyasi Bilgiler Fakültesi Maliye Enstitüsü, Ankara, 1962.

GLEASON Philip, Identifying Identy, A Semantic History, The Journal of American History, Volume 69, number 4, 1983.

GLENNY Misha, Balkanlar 1804-1999, Milliyetçilik, Savaş ve Barış Güçleri, İstanbul, 2000.

GÖKALP Emre, Milliyetçilik, Kuramsal Bir Değerlendirme, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2007, cilt, 7, sayı, 1.

GÖKER Göksel, Göç, Kimlik, Aidiyet: Kültürlerarası İletişim Açısından İsveçli Türkler, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2013, Yayımlanmış, Doktora Tezi.

HARP Akademiler Komutanlığı, Makedonya, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 1992.

KALIN İbrahim, Kimlik Siyaseti ve Pandora'nın Kutusu, Radikal 2, 15 Ocak 2016.

KIRCA Coşkun A., Neden Milli Devlet, Neden Tekil Devlet, Karşılaştırmalı Bir Deneme, Türkiye Günlüğü, sayı, 75, 2003.

KOCACIK Faruk, Sosyoloji Tartışmaları, Cumhuriyet Üniversitesi Dergisi, 2003, Sayı, 1.

KODAMAN Bayram, Milli Devlet ve Milli Kimlik Meselesi Üzerine Bir Değerlendirme, Türk Yurdu Dergisi, sayı, 221, cilt, 26, Ankara, 2006.

MORA Necla, Medya ve Kültürel Kimlik, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, cilt, 5 sayı, 1, Erzurum, 2008.

MUZBEG Bengi, Balkan Savaşlarından UNMİK Yönetimine Kosova Türklerinin Siyasi Ve Hukuki Statüsü, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.

OKTAY Emel G. Jonilda Rrapaj, Sosyal İnsancılık Açısından Kosova'nın Kimliği, Bağımsızlık Sonrasında Ortak Bir Kosovalı Kimliği Oluşturulmak Mümkün mü? Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi, Cilt, 13, Sayı, 49, 2016.

ORUÇ Zülküf, Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk çerçevesinde Balkan Türklerinin Kimlik ve Yönetim Sorunları, Kosova ve Makedonya Örneği, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2011, Yayımlanmış Doktora Tezi.

ÖNEN Ahmet Meriç, Kosova'nın Nihai Statüsü, Tarihi Süreç ve Günümüzdeki Gelişmelerin İncelemesi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi.

SARI İbrahim, Kosova'nın Bağımsızlığının Uluslararası Sistem Bağlamında Değerlendirilmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2010, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi.

SAVAŞ Hüseyin, Dünü ve Bugünüyle Kosova Sorunu, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Mayıs, 2001.

SÖZEN Edibe, Sosyal Kimlik Kavramının Tanımı ve Özelikler, Sosyal Kimlik Kavramı'nın Sosyolojik ve Sosyal Psikolojik bir İncelemesi.

SUROY Altay, 45 Yıll Önce Kosova'da Türkçe Eğitimi Görme Hakkını Tanıyan Karar, Bay Kültür Sanat Dergisi, Sayı, 19, Prizren, 1996.

TATAR Volkan, Eski Yugoslavya'da Yeni Devletler, Birleşmiş Milletler ve Büyük Güçler, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2012, Yayımlanmış Doktora Tezi, s, 279.

TİKA Faaliyet Raporu, TİKA Yayınları, Ankara, 2005.

Anayurttan Atayurda Türk Dünyası, Türk Dünyası'ndan Uluslararası Kurumlar arası Bir Köprü, TİKA Avrasya Dosyası Bülteni, TİKA Yayınları, Cilt 1, Sayı, 4, Ankara, 1993.

TÜRBEDAR Erhan, Bağımsızlığa Koşan Kosova Neyin Habercisi, Stratejik Analiz Dergisi, Asan Yayınları, 2007.

TÜRKKAN Zeynep, Kimliğin Oluşumunda ve Korunmasında Dinin Rolü, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi.

TÜRKÖNE Mümtaz'er, Milli Devlet, Laik, Demokrasi, Türkiye Günlüğü, 2008, sayı, 75.

ULUSAN Sancar Rüya, Magazin, Ekonomi ve Polis Muhabirliği Örneğinde Gazetecilik Mesleğinin Bireysel Kimlik Üzerine Etkisi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2004, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi.

URAL Selçuk, Balkanlarda Aşırı Milliyetçiliğin Gölgesinde Kosova ve Bağımsızlık, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt, 5 Sayı, 1, Çankırı, 2014.

UYSAL Gökşen, 1999'dan Günümüze Kadar Geçen Süreçte Kosova, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi.

ÜLGER Kaya İrfan, Sırplara Göre Kosova Sorunu, Avrasya Dosyası, Cilt, 4, Sayı, 2, 1998.

YÜRÜR Pınar, Geçmişten Günümüze Kosova Sorunu, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ankara, 1999, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi.

KİŞİSEL GÖRÜŞMELER:

Kosova Cumhuriyeti Eski Meclis Başkan Yardımcısı ve Kosova Demokratik Türk Partisi Eski Milletvekili Dr. Enis Kervan ile bire bir yaptığım röportaj, Kayıtları durmaktadır.

Kosova Demokratik Türk Partisi Milletvekili Müferra Şinik.

Kosova Cumhuriyeti Meclis Başkan Vekili ve Kosova Demokratik Türk Partisi Milletvekili Fikrim Damka.

1950'li Yıllara tanıklık etmiş Kosovalı Türk toplumundan kişiler.

SANAL KAYNAKLAR:

http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu-2005.pdfTİKA Faaliyet Raporu, TİKA Yayınları, Ankara, 2005, s, 126.

http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu-2005.pdfTİKA Faaliyet Raporu, TİKA Yayınları, Ankara, 2014, s 100.

http://www.osce.org/tr/kosovo/74636?download=trueAvrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Kosova Misyonu, Topluluklar Haklarını Değerlendirme Raporu İkinci Baskı, s 10.

http://www.halkinhabercisi.com/kosovali-turkler-turkce-ibareli-kimlik-kartlarina-sahip-oldu.

https://stratejikistihbarat.files.wordpress.com/2015/08/kosova-trklerinin-dilsizliii-ve-hakszlklar.pdfErgin Jable, Kosova Türklerinin Dilsizliği ve Haksızlıkları, s, 4.

http://bilig.yesevi.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/9-published.pdfNursel Elmas, Kosovalı Türkler, Dilleri ve Kültürleri, s, 133.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Kosova_Cumhuriyeti%27nin_tanınma_süreci.com,

http://.worlbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?LOCATİONS=XK.com

http://asosindex.com/cache/articles/aricle-1423873025.pdfTuba Ünlü Bilgiç, Bestami S. Bilgiç, *Kosova Türkleri, Sıradışı Bir Türk Diasporası,* s, 47.

http://kisi.deu.edu.tr/bilgin.celik/Kosova.htmlBilgin Çelik, *Vesayeten*Bağımsızlığa mı, Kosova'nın Geleceğini Belirleyecek Müzakere Süreci Yakında Başlıyor.

http://www.haberler.com/kosova-da-denetimli-bagımsızlık-kaldirildi-kosova-haberi.com.

http://www.hurriyet.com.tr/kosova-icin-bm-disi-cozum-arayisi-6976088Erhan Türbedar, Kosova için BM Dışı Çözüm Arayışları.

http://www.kushtetutakosoves.info/repository/docs/Kosova.Cumhuriyeti.Anayasasi.pdf.

http://www.osce.org/kosovo/66047.

http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/14_Bar%C4%B1%C5%9F_%C3%96zdal_makale_pdf_e7195b2a-9eab-4df4-ab59-5e7470ffa190.pdfBarış Özdal, Herkes İçin Güvenlik, Balkanlar ve Avrupa'nın Ortak Güvenliği, Uludağ Üniversitesi.

http://www.karam.org.tr/Makaleler/495730839_014bayraktar.pdfZülfikar Bayraktar, Balkanlar'da Bir Arada Yaşama Kültürü Bağlamında Kimlik Çatışmasından Kültürel Entegrasyona Türk Dili ve Kültürün Önemi, s, 2.

http://www.tdk.gov.tr.

http://www.turkcebilgi.com/antropoloji.

http://www.sbekongre.sakarya.edu.tr/kongre1/Bildiri/147-162.pdfMehmet Tikici, Selma Karatepe, Orhan Erdem, Balkanlarda Türk Kültürü, Osmanlı Sonrası Kosova'da Yaşayan Türklerin Kültürel Özellikleri ve Türkiye ile İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme. Günümüzde Kosova - Türkiye İlişkiler, 1.Uluslararası Balkanlarda Tarih ve Kültür Kongresi, s, 156.

http://bilig.yesevi.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/9-published.pdfNursel Elmas, Kosovalı Türkler, Dilleri ve Kültürleri, s, 146.

http://www.haber.10.com/yazar/can_karpat/mredibrahim_rugovamred_pasif_direnisin_zaferi_mi-16492Can Karpat, İbrahim Rugova, Pasif Direnişin Zaferi.

http://www.germ-a.com/?p=3462Shpallja E Pavarsise Se Kosoves.

http://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/45092962/Makedonya__TURK_STKlar.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1495401130&Signature=bRqcMpTTt%2Fzogx1AGULD9tuiNZQ%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DMakedonya_Turk_Kimligi_Baglaminda_Makedo.pdf Necati Çayırlı, Makedonya Türk Kimliği Bağlamında Makedonya'daki Türk Sivil Toplum Kuruluşları.

http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/460/5238.pdfBaskın Oran, Balkan Türkleri Üzerine İncelemeler, Bulgaristan, Makedonya, Kosova, s, 144.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Hakan Tabaku
Tez Adı	Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nden Günümüz Kosova Cumhuriyeti'ne Kosova'da Türk Kimliği
Enstitü	Sosyal Bilemler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Tez Türü	Yüksek Lisans
Tez Danışman(lar)ı	Yrd. Doç. Dr. Sertaç SERDAR
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) izni	☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☒ Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin % 10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum
Yayımlama izni	☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin Veriyorum

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih : 31.10.2017

İmza :